

MÜCÂHİDİN-İ MEVLEVİYYE KUMANDANI VELED ÇELEBİ'DEN ANILAR, NOTLAR, ŞİİRLER

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN YÜZÜNCÜ YILDÖNÜMÜ ANISINA

**MÜCÂHİDİN-İ MEVLEVİYYE KUMANDANI
VELED ÇELEBİ'DEN
ANILAR, NOTLAR, ŞİİRLER**

Hazırlayan
Yakup ŞAFAK

KONYA - 2015

ISBN 978-605-149-775-4

9 78605 1497754

A standard linear barcode representing the ISBN number 9786051497754.

T.C. KONYA VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ
YAYIN NO: 231

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN YÜZÜNCÜ YILDÖNÜMÜ ANISINA

MÜCÂHİDÎN-İ MEVLEVİYYE KUMANDANI VELED ÇELEBİ'DEN ANILAR, NOTLAR, ŞİİRLER

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN YÜZÜNCÜ YILDÖNÜMÜ ANISINA

MÜCÂHİDİN-İ MEVLEVİYYE KUMANDANI
VELED ÇELEBİ'DEN
ANILAR, NOTLAR, ŞİIRLER

Hazırlayan
Yakup ŞAFAK

T.C. KONYA VALİLİĞİ İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ
Yayın No: 231

KONYA - 2015

**T.C.
KONYA VALİLİĞİ
İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ**

Yayın No: 231

**MÜCÂHİDİN-İ MEVLEVİYYE KUMANDANI
VELED ÇELEBİ'DEN
ANILAR, NOTLAR, ŞİİRLER**

**Hazırlayan
Yakup ŞAFAK**

**Yayına Hazırlık / Tashih
Dr. Mustafa CIPAN**

**Grafik Tasarım ve Uygulama
Dr. Ali Atif POLAT**

**Baskı / Cilt
Erman Ofset Matbaacılık
Fevzi Çakmak Mh. Özlem cd. No: 33/G
Karatay KONYA Tel: 0332 342 01 55
Sertifika No: 15409**

ISBN 978-605-149-775-4

Aralık 2015 / KONYA

**Bilgi İçin
Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Aziziye Mh. Aslanlı Kışla Cd. No: 5 Karatay / KONYA
Tel: 0332 353 40 21 – 353 40 22 Fax: 0332 353 40 23
konyakultur.gov.tr konyatourism@kulturturizm.gov.tr**

Bu kitabın tüm hakları T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve hazırlayanlarına aittir. Kitabın tamamı veya bir bölümü yazılı izin alınmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz.

İÇİNDEKİLER

Takdim	5
Önsöz	7
Kısaltmalar	10
Fotoğraflar Listesi	11
Bibliyografiya	13

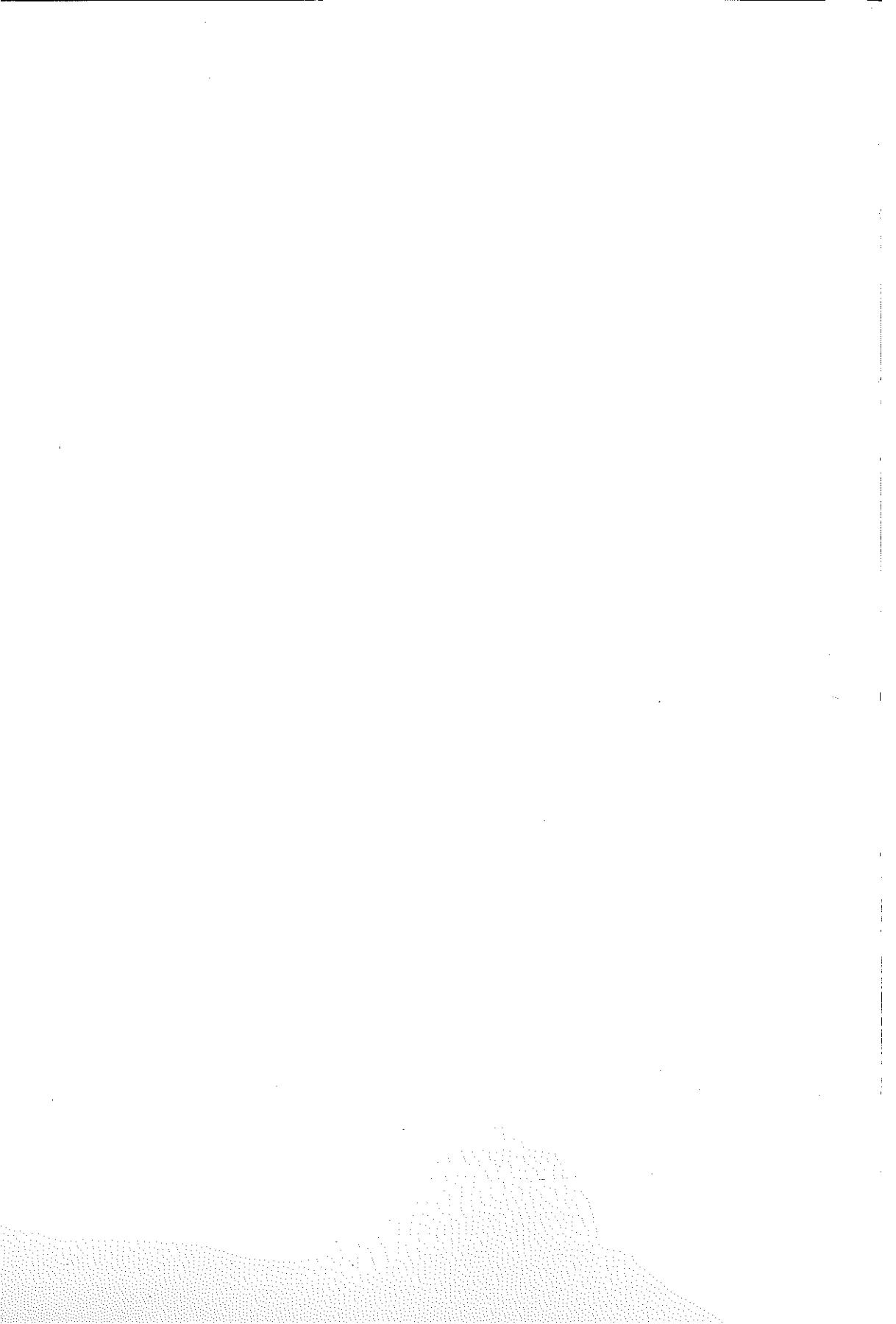
GİRİŞ

A. Veled Çelebi, Hayatı ve Eserleri	17
B. Birinci Dünya Savaşı'nda Suriye-Filistin Cephesi ve Mucâhidîn-i Mevlevîyye Taburu / Alayı	25

Veled Çelebi'nin

Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Tuttuğu Notlar

Erenler Gönüllüsü	35
Birinci Medîne Seyahati	41
Na't-ı Resûl	44
Şam'da Toplu Fotoğraf	48
Tevbe-i Nasûh	53
Na't-ı Şerîf	54
Veled Çelebi'nin Oğlu ve Eşinin Vefatları	57
İkinci Medîne Seyahati	61
Sultan Reşad'ın Çanakkale Gazelini Tahmis ..	64
Üçüncü Medîne Seyahati	65
Akîde-i Medîne	71
İstanbul Seyahati	86
Harp Mecmuası'ndan Fotoğraflar	92

TAKDİM

Sultanlar, beyler ve şehzadeler şehri olan, bir dönem dünyaya yön verme sorumluluğu üstlenen Konya, firtinalı devirlerde sakin ve emin bir sigınak olmuştur. Konya, Osmanlı Beyliği'ne Cihan Devleti olma yolunu açmakla kalmaz, onu bütün müesseseleriyle destekler; Devlet-i Aliye'nin zor günlerinde de üzerine düşen sorumluluğu yerine getirir.

Konya'da kurulan, Osmanlı coğrafyasının hemen tamamında Mevlevihâneleri yoluyla müesseseleri ve bu şehirden yönetilen Mevlevilik, varlık sebebi olan aşkı dalgalar hâlinde etrafa yayarak, yüzyıllar boyunca toplumu derinden etkilemiş ve dönüştürmüştür. Mevlevîler "edeb" ile insanları utanıacak şeylerden korurken, vatan müdâfaasına da aktif şekilde katılmışlardır.

Bu yıl Dünya tarihinin olduğu kadar Türk tarihinin de en önemli hadiselerinden biri olan Birinci Cihan Harbi'nin yüzüncü yıldönümünü idrak etmekteyiz.

Ordu millet olma özelliğiyle savaşla yoğrulan ve bin yıldır İslâm'ın bayraktarlığını yapan bu necip millet, büyük acıların, yıkımların, mahrumiyet ve mağduriyetlerin yaşandığı bu harpte, kahraman ordumuzu yürekten desteklemiş, adeta topyekün bir ordu olmuştur.

İstiklâl Harbi'nde Kuvâ-yı Milliye adıyla anılacak olan bu hareketin nüvesi Birinci Cihan Harbinde oluşturulmuştur. Bu amaçla teşekkül ettirilen birliklerin en önde geleni ve meşhuru, kendisi de Mevlevî olan Sultan Reşâd'in arzusu veya muvafakatî ile kurulan "Mevlevî Gönüllüler Taburu"dur.

Makam Çelebisi Veled Çelebi komutasında genel olarak Anadolu'daki Mevlevî şeyh ve dervişlerinden oluşan, diğer tarikat mensuplarından bazı kişilerin de katıldığı bu tabur, üç buçuk yıl zor şartlar altında en önemli cephelerden biri olan Suriye-Filistin Cephesi'nde Türk ordusuna moral vermek ve askerin maneviyâtını yükseltmek hizmeti görmüştür. Dördüncü Ordu maiyetinde iki taburlu bir Alaya çevrilen birlik, Suriye bozgunundan sonra yurda dönmüştür.

Devlet olarak bekamızı, millet olarak varlığımızı nitelikli bir şekilde sürdürmeliyiz için yaşanan sıkıntılıları, bunların nasıl bertaraf edildiğini bilmek, onlara ibret nazarıyla bakmakla mümkündür.

Anadolu coğrafyasını bize vatan yapan ve vatan olarak bırakan azizecdâdımızı, hususıyla "Mevlevî Alayı"nda yer alan zarif gönül insanlarını, bu uğurda gazi olan ve şehidlik mertebesine erişenleri rahmet, minnet ve şükranla yad ediyorum.

Konya İl Kültür ve Turizm Müdürü olarak Hz. Mevlâna ve Mevlevîlik ile ilgili yapmış olduğumuz yayın faaliyetlerini sürdürmenin ve bu tasavvuf yolу mensuplarının hâl ve gayretlerini bir başka cepheden bakarak dikkatinize sunmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Mevlevîlik kültürü hakkında derin vukûfu sayesinde yaptığı kıymetli çalışmalarla bu eseriyle bir yenisini daha ekleyen değerli dostum Sayın Dr. Yakup Şafak Beyefendi ile eserin yayına hazırlanmasında ve basımında emeği geçen herkese en kalbî şükranları sunuyorum.

Âşıkların niyâzı kabûl ola...

Dr. Mustafa ÇİPAN
Konya İl Kültür ve Turizm Müdürü

ÖNSÖZ

Veled Çelebi, Türk dili ve edebiyatı alanındaki çalışmaları kadar, Mevlevîlik tarihi açısından da önemli bir şahsiyettir.

Konya'da doğmuş, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını bu şehirde geçirdikten sonra bilgisini ve görgüsünü artırmak, ilmî ve kültürel çalışmalar yapmak amacıyla, genç yaşıta geldiği İstanbul'da, gerek Mevlevî muhitinde, gerekse edebiyat, fikir adamları ve devlet yöneticileri arasında önemli şahsiyetlerle tanışmış; onların bir kısmından yakînen istifade etmiş ve bilhassa Türkçülük hedefi doğrultusunda araştırmalar yapmış, yazılar yazmış, birtakım eserler vermiştir. Uzunca bir süre devlet memurluğu ve öğretmenlik yaptıktan sonra önce Galata (1908-1910), sonra Konya Mevlâna Dergâhı'na (1910-1919) postnişin olarak atanmış ve çeşitli hizmetlerde bulunmuştur.

Hem baba, hem anne tarafından Mevlâna torunu olan Veled Çelebi'nin Konya Mevlâna Dergâhı'nda, bütün Mevlevîlerin temsilcisi sıfatıyla hizmet ettiği yıllar, dünya ve Türk tarihi açısından mühim olayların cereyan ettiği bir döneme rast gelmiştir ki bunların başında 1914-1918 yılları arasında vukû bulan, dört yılı aşkın bir zamanda milyonlarca insanın canına ve malına mâl olan Birinci Dünya Savaşı gelmektedir. Bu savaşa, askerin moralini yükseltmek amacıyla Anadolu'daki Mevlevî şeyh ve dervişlerinden oluşan bir tabur da katılmış, zor şartlar içerisinde 3,5 yıl Suriye-Filistin Cephesi'nde geri hizmetlerinde bulunmuşlardır. Tabur, daha sonra alaya çevrilmiştir.

Veled Çelebi, Alay kumandanı olarak Dördüncü Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın yanında, genellikle Şam'da bulunmuş; birçok tarihi olaya şahitlik etmiştir. Bu arada birincisi şeyhlerle, ikincisi Enver ve Cemal Paşalar başta olmak üzere devlet erkânıyla, üçüncüsü yalnız olarak üç kez Medîne'ye seyahatte bulunmuş; notlarından anlaşıldığına göre Şerif Hüseyin'in isyani sonrasında Medîne'nin savunulması konusuyla da ilgilenmiş; 1917 ortalarında İstanbul'a gelip durumu, bizzat padişaha arz etmiştir.

Veled Çelebi aslında kalemi, kâğıdı çok seven birisidir. Önemli gördüğü hemen her şeyi kâğıtlara yazıp sonra bunları mecmâa ve defterlerine bizzat geçiriyor, çoğu zaman da yakınındaki birilerine temize çektiriyordu. Ancak savaş ortamında askeri bilgileri kaydetmeyi uygun görmemiş ve -mevcut

bilgilerimize göre- daha sonra da bunları yazıya dökme yoluna gitmemiştir. Yine o, yazdıklarını sonraki yıllarda tekrar tekrar okuyan, metinler üzerinde ikmâl ve tadil yapan biridir.

Selçuk Üniversitesi Kütüphanesi Uzluk Arşivi'nde bulunan birçok mektup ve belgede Gönüllü Mevlevî Taburu'nun oluşumu ve tarihçesine ışık tutacak malumat mevcuttur ki bunların önemli bir kısmı, sayın Nuri Köstüklü tarafından, *Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler* (Konya, 2005) isimli çalışmasında kullanılmıştır.

Arşiv'in tasnifinde görevli biri olarak o zamanlar, yapılacak çok iş olduğundan bu konuya husûsi olarak ilgilenmemiştir. Aradan yıllar geçti; arşivde bulunan Veled Çelebi'nin ailesinden intikal etmiş mecmâa ve defterlerdeki dağınik bilgileri ve şiirleri bir araya getirmek, onları kronolojik bir sıraya koyup değerlendirmek ve gerekli izahları yapmak için fırsat doğdu. Bazısı epeyce hacimli olan bu mecmâalarda hemen her türlü konuda tutulmuş notlar, yazılar, alıntılar iç içe bulunmaktadır. Miktarı az da olsa savaş yıllarına ait bir takım notlar ve şiirler de dağınik halde bulunmaktadır. Memnuniyetle ifade edelim ki Çelebi'nin üçüncü Medîne seyahatine ait notların bir kısmı, günlük şeklinde tutulmuştur.

Veled Çelebi'nin bizzat görüştüğü ve zikrettiği kişilere bakılınca bu notların önemi daha bir anlaşılır: Sultan Reşad, Veliahd Şehzâde Vahideddin, Sadrazam Talat Paşa, Harbiye Nâzırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa, Harbiye Nâzırı ve Dördüncü Ordu kumandanı Cemâl Paşa, Medîne müdâfîi Fahreddin Paşa, Evkaf Nâzırı İbrahim Bey, Mekke Emîri Şerîf Hüseyin'in oğlu Şerîf Faysal, sonraki Mekke Emîri Ali Haydar Paşa, valiler, diğer devlet görevlileri, büyük âlimler, şeyhler...

Sonuçta, konuya ilgili mevcut araştırmalardaki bilgileri teyid eden, genişleten veya açıklığa kavuşturan bir takım notlar ilk defa ortaya çıkmış; seferberlik ve savaş başlangıcında, halk arasında yankı uyandıran Mevlevî Taburu hakkındaki bazı bilgiler, ilk ağızdan sunulmuş oldu. Elbette bu notlar, Mevlevilik tarihi ve kültürünün yanısıra yazarın hayatı, çevresi ve şahsiyeti açısından önem arz etmektedir. Çelebi'nin samimi duygularla ekseriya klâsik tarzda kaleme aldığı şiirler de edebî kişiliğinin aydınlanmasına yardımcı olacaktır.

Çalışmamızda hepsi eski harfle,bazısı bizzat müellif, bazısı onun görevlendirdiği kişilerce kaydedilmiş olan metinler, mümkün mertebe

müdahale edilmeden yeni harflere aktarılmış; tarafımızdan yapılmış gerekli izahlar, dipnotlarda sunulmuş; müellifin metin kenarlarındaki açıklayıcı notları VÇ kısaltmasıyla ayrıt edilmiştir. Birkaç yerde F.Nâfiz Uzluk'un notları bulunmaktadır. Bunlar da dipnotlarda verilmiştir. Her notun veya ibarenin sonuna, alındığı kaynağın kısaltması ve sayfa numarası konulmuştur. Bazı başlıklar ve zarûri ilâveler tarafımızdan normal parantez içinde sunulmuştur. Veled Çelebi'nin ilâveleri ise köşeli parantez içinde verilmiştir. Kitabın içine konumuzla ilgili bazı fotoğraflar konulmuştur.

Veled Çelebi'nin bazı mektuplarını ve ilki 1946 yılında neşredilen hatırlarını, birkaç yıl önce, değerli meslektaşım Yusuf Öz Bey'le birlikte, (ikinci eseri yeniden gözden geçirip gerekli tashihler ve açıklamalarla) tekrar yayımlamıştık. Bundan sonra da aynı kaynaklardan derlediğim ve o eserlere ışık tutacak notları ve metinleri de ilim adamlarının ve ilgilenenlerin hizmetine sunmak istiyorum.

Bu çalışmaya, başından beri ilgi gösteren, teşvik eden, eseri okuyup bilhassa imlâ hususunda katkılarda bulunan, Türk ve dünya tarihinin en önemli olaylarından biri olan Birinci Dünya Savaşı'nın yüzüncü yıldönümü anısına basımını üstlenen değerli Konya İl Kültür ve Turizm Müdürü Mustafa Çıpan Bey'e teşekkürlerimi arz ediyorum. Bu vesileyle Veled Çelebi Efendi ve Uzluk ailesinin kıymetli fertlerine rahmet diliyor, Uzluk Arşivi'nin üniversiteye kazandırılmasında ve korunmasında emeği geçen yetkililere de teşekkürü borç biliyorum.

KISALTMALAR

a.s.	aleyhi's-selâm	n.	not
a.g.e.	adi geçen eser	nr.	numara
a.g.m.	adı geçen makale	nşr.	neşreden
Ans.	Ansiklopedisi	ö.	ölüm tarihi
bkz.	bakınız	s.	sayfa
bl.	Bölüm, Bölümü	S.	sayı
Bld.	Belediye, Belediyesi	S.Ü.	Selçuk Üniversitesi
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi	SÜSAM	Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi
bs.	baskı	TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
C.	cilt	trc.	tercüme eden
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı	tsh.	tashih eden
	İslâm Ansiklopedisi	tsz.	tarihsiz
d.	doğum, doğumu	Ün.	Üniversitesi
hzl.	hazırlayan	vb.	ve benzeri
İst.	İstanbul	VÇ	Veled Çelebi'nin notu
KB	Kültür Bakanlığı	vd.	ve devamı
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı	vs.	ve saire
krş.	karşılaştıınız	Yay.	Yayinevi
Ktp.	Kütüphane, Kütüphanesi	yay.	yayınu
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı		
Mtb.	Matbaa, Matbaası		

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

- Fotoğraf 1.** Birinci Dünya Savaşı yıllarında tahtta bulunan ve Mevlevîlige müntesip olan Sultan V. Mehmed Reşad.
- Fotoğraf 2.** Konya Mevlâna Dergâhi postnişini ve Mücâhidîn-i Mevlevîye Kumandanı Veled Çelebi.
- Fotoğraf 3.** Veled Çelebi, büyük oğlu Ârif, kızı Emine, küçük oğlu Muzaffer Gültekin ile.
- Fotoğraf 4.** Mevlevî Taburu mensupları, Harbiye Nezâreti önünde, sancakları ile.
- Fotoğraf 6.** Tabur'un ileri gelenleri, Mevlâna Türbesi önünde, yakın plânda.
- Fotoğraf 7.** Mevlevî Taburu'na katılanlardan bir grup.
- Fotoğraf 8.** El-Ariş'te tatbikat sırasında sıhhiye görevi yapan Mevlevî askerleri.
- Fotoğraf 9.** Harbiye Nâzırı ve Dördüncü Ordu Kumandanı Cemâl Paşa, yâverleri ile.
- Fotoğraf 10.** El-Ariş'teki tatbikattan başka bir sahne.
- Fotoğraf 11.** Suriye-Filistin Cephesinde bir Osmanlı Deve Bölüğü.
- Fotoğraf 12.** Askerî bir müfreze eşliğinde, Mücâhidîn-i Mevlevîye Taburu mensupları, Suriye-Filistin Cephesi'ne hareket etmeden önce ziyarette bulundukları Konya Mevlâna Türbesi önünde. (26 Şubat 1915)
- Fotoğraf 13.** Mevlevî Taburu, (muhtemelen Şam'da) yürüyüş halinde.
- Fotoğraf 14.** Dördüncü Ordu'ya mensup birlikler; arka plânda sol tarafta Gönüllü Mevlevî Taburu Komutanı.
- Fotoğraf 15.** Mevlevî Taburu'ndaki üstün hizmetleri dolayısıyla harp madalyası ile taltif edilen Ahmed Remzi Dede.
- Fotoğraf 16.** Şam'dan hareket eden Hicaz Treni (1998)

- Fotoğraf 17.** Şam Tren İstasyonu'nun karşısında bulunan Şam Mevlevîhanesi Camii'nin yakın zamana ait bir fotoğrafı.
- Fotoğraf 18.** Yirminci yüzyıl başlarında Medîne-i Münevvere ve Mescid-i Nebî.
- Fotoğraf 19.** Cephede Osmanlı askerleri.
- Fotoğraf 20.** Harbiye Nâziri ve Başkomutan Vekili Enver Paşa, Kudüs'teki Kubbetü's-sahrâ'da, Cemâl Paşa ile birlikte.
- Fotoğraf 21.** Cemâl Paşa, Şerîf Faysal'la birlikte.
- Fotoğraf 22.** Şerîf Hüseyin'in isyanından sonra Mekke Emirliğine atanan Ali Haydar Paşa.
- Fotoğraf 23.** Medîne Tren İstasyonu.
- Fotoğraf 24.** Çöl Kaplânı lâkabıyla anılan Medîne müdâfiî Fahreddin Paşa. (Sağda)
- Fotoğraf 25.** Hicaz yolundaki Medâ'in-i Sâlih'te kayalara oyulmuş mezar yerlerinden bir görüntü.
- Fotoğraf 26.** Şam Tren İstasyonu'nun yakın zamana ait bir fotoğrafı.
- Fotoğraf 27.** Mevlevî Taburu'na bağlı Kâdirî Bölügü, sefere çıkmadan evvel. (V,75)
- Fotoğraf 28.** Kâdirî Bölügü cepheye giderken. (XIX,294)
- Fotoğraf 29.** Mevlevî Taburu içinde yer alan Rufâî Bırılı, askerî talimden sonra tarikat âyini yaparken. (IX,133)
- Fotoğraf 30.** Mevlevî Taburu erleri nişan taliminde. (X,148)
- Fotoğraf 31.** Sina Çölü'ndeki seyyar hastanelerden biri. (XI, 167)
- Fotoğraf 32.** Bi'rû's-seb'a giden demiryolu hattının açılış merasimi. (III,39)
- Fotoğraf 33.** Mart 1916'da Başkomutan Vekili Enver Paşa ve Dördüncü Ordu erkânının Medîne-i Münevvere ziyareti. (Yakın plânda Mevlevî kıyafetyle Veled Çelebi.) (VII, 100)
- Fotoğraf 34.** Medîne kaflesi yolda, bir beldenin ileri gelenleriyle sohbet esnasında. (VII,101)
- Fotoğraf 35.** Sultan Reşad'ın cenaze merasimine katılan Mevlevîler. (XXVII,420)

BİBLİYOGRAFYA

- Akar**, Metin, *Veled Çelebi İzbudak*, Ankara, 1999. (TDK yay.)
- Akyürek**, Ahmed Remzi, (*Dîvân*), 'Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri' adıyla hzl. Hasibe Mazioğlu, Ankara, 1987. (Sevinç Mtb.)
- Atay**, Fâlih Rıfkı, *Zeytindağı*, İstanbul, 2004. (Pozitif yay.)
- Baykara**, Resuhi, "Birinci Harb-i Umumi'de Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı", *Yeni Tarih Dünyası*, C.1,S.3, s.107-108. (Ekim 1953)
- Beytur**, Midhat Bahârî, *Pîr Aşkına*, nşr. Nuri Şimşekler, İstanbul, 2009. (Timaş yay.)
- Cemal Paşa** Bahriye Nâzırı ve 4. Ordu Kumandanı, *Hatıralar*, nşr. Behçet Cemal, İstanbul, 1977. (Çağdaş yay.)
- Dervîş Kadir**, *Mecmûa*, Selçuk Ün. Ktp. Uzluk Arşivi, Y70.
- DİA**: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, I-XLII, İstanbul, 1988 vd.
- Doğan**, Enfel -Tİgli, Fatih "Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler" *İst. Ün. Ed. Fak. TDE Dergisi*, S.33, s.41-96 (İst., 2005).
- Duru**, Rıza, *Mevlevîname*, Konya, 2012. (İl Kültür ve Turizm Md. yay.)
- Erden**, Ali Fuad, *Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hatıraları*, İstanbul, 2003.
- Erdoğan**, Mustafa, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir Mevlevî Şeyhi Abdülbâkî Baykara Dede*, İstanbul, 2003. (Dergâh yay.)
- Ergun**, Sadettin Nüzhet, *Türk Şairleri*, I-III, İstanbul, 1936-1945.
- Ersoy**, Mehmed Âkif, *Safahat*, nşr. M.Ertuğrul Düzdağ, İst., 2003. (İnkılâp yay.)
- Gazi Ahmed Muhtar Paşa**, *Takvîmü's-sinîn*, nşr. Y.Dağlı-H.Pehlivânlı, Ankara, 1993. (Genelkurmay Basımevi).
- Gölpınarlı**, Abdülbâki, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul, 1983 (İnkılâp ve Aka yay.)
- Hüseyin Vassâf**, *Sefîne-i Evlîyâ*, I-V, hzl. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul, 2006. (Kitabevi yay.,)
- İnal**, İbnülemin Mahmut Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, I-IV, İstanbul, 1930-1942. (Türk Tarih Encümeni yay.)

- (*İzbudak*), Veled Çelebi, *Aynü'l-hayât*, Selçuk Ün. Ktp. Uzluk Arşivi, Y90.
- _____, *Birinci Cep Defteri*, Selçuk Ün. Ktp. Uzluk Arşivi, Y105.
- _____, *Çelebi Cönkü*, Selçuk Ün. Ktp. Uzluk Arşivi, Y96.
- _____, *Çelebi Cönkü*, Selçuk Ün. Ktp. Uzluk Arşivi, Y97.
- _____, *Defter-i Fevâid*, Selçuk Ün. Ktp. Uzluk Arşivi, Y86.
- _____-Ahmed Remzî-Tâhirî'l-Mevlevî (2007), *Feridun Nâfiz Uzluk'a Gönderilen Mevlevî Mektupları*, nşr. Yakup Şafak-Yusuf Öz, Konya, 2007. (Tekin Kitabevi)
- _____, *Naturalarım*, hzl. E. Behnan Şapolyo, İstanbul, 1946 (Türkiye yay.); 2.bs. (2009), *Tekke'den Meclis'e Stra Dışı Bir Çelebinin Anıları*, hzl. Yakup Şafak - Yusuf Öz, İstanbul, 2009. (Timaş yay.).
- _____, *Mesmûât*, Selçuk Ün. Ktp. Uzluk Arşivi, Y107.
- _____, (*Mevlevî Menâkibnâmesi*), '1330' tarihli *Konya Salnâmesi*, s.748-825.
- _____, *Muhtârât*, Selçuk Ün. Ktp. Uzluk Arşivi, Y95.
- _____, *Silsile-nâme*, Selçuk Ün. Ktp. Uzluk Arşivi, Y131.
- Karataş**, Murat, "Erken Cumhuriyet Döneminde Siyasal Bir Portre: Ziya Gevher Etili", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.35, s.341 vd.
- Konya'dan Dünya'ya Mevlâna ve Mevlâvîlik*, (Karatay Bld.yay.), İst., 2002.
- Korucuoğlu**, Nevin, *Veled Çelebi İzbudak*, Ankara, 1994. (KB yay.)
- Köstüklü**, Nuri, "Vatan Savunmasında Gönül Erleri: Mütâhidîn-i Mevlâvîyye Alayı", *X. Millî Mevlâna Kongresi Tebliğler I*, s. 213-226, Konya, 2002.
- _____, *Vatan Savunmasında Mevlâvîhaneler*, Konya, 2005. (Çizgi Kitabevi)
- Küçük**, Sezai, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul, 2003. (Simurg yay.)
- _____, "Erenler Gönüllüsü: Mütâhidîn-i Mevlâvîyye Alayı", *Keşkül*, S.9 (Yaz 2006); www.semazen.net.
- Mazıoğlu**, Hasibe: Bkz. Akyürek, Ahmed Remzi, (*Dîvan*)
- Mehmed Kâmil**, "Mesnevîhan Merhum Ahmed Dede Efendi", *Mahfil*, S.37, s.13-14 (İst., 1341).
- Mehmed Ziyâ**, *Yenikapı Mevlâvîhanesi*, nşr.Yavuz Senemoğlu, İst. 1966, s.190. (Tercüman yay.)

Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Külliyyât-i Şems yâ Dîvân-i Kebîr*, nşr. Bedîuzzamân Furûzânfer, I-VIII, Tahran, 1336-1345 hş.; *Divan-i Kebir (Tercümesi)*, trc. Abdülbaki Gölpinarlı, I-VII, 2.bs., Ankara, 1992. (KB yay.)

_____, *Mesnevi*, [The Mathnawi of Jalalu'ddin Rumi] nşr. İng. trc. ve şerh: Reynold A. Nicholson, I-VIII, London, 1925-1940; Türkçe trc. [Mesnevî], Veled İzbudak, I-VI, İst., 1942-1946. (Maarif Vekâleti yay.)

Mevlâna Kongresi Tebliğler (Selçuk Ün.), C.II, s.143-150. (Konya, 2003).

Okuyucu, Cihan, "Veled Çelebi'nin Yeni Bulunan İki Defteri: Mesnevî-i Şerîf Hikâyeleri", *Mevlâna Celâleddin Rûmî 800. Yıl*, Ankara, 2007, s.90 vd. (Türkiye Yazarlar Birliği yay.)

Şafak, Yakup, "Birinci Dünya Savaşına Katılan Mevlevî Şeyhlerine Ait İki Fotoğraf", *Mevlâna Araştırmaları IV* (Mevlâna Araştırmaları Derneği), Ankara, 2011, s.185-191.(Akçağ yay.)

_____, "Mevlâna Dergâhi'nin Son Görevlileri", *Yeni İpek Yolu*, S.226, s.51-53. (Konya, Aralık-2006)

_____, - Karpuz, Haşim, "Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi'ndeki Feridun Nâfir Uzluk Arşivi", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, S.11, s.74-77. (İst., 2003)

_____, "Son Dönem Mevlevîliğinin Örnek İsmi: Ahmed Remzi Akyürek", *Keşkül*, S.19, s.78-86. (İst., 2011)

_____, "S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi Uzluk Arşivi'nde Bulunan Veled Çelebi'ye Yazılmış Bazı Mektuplar [1]", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (Selçuk Ün. TAE), S.9, s. 327-363. (Konya, 2001)

_____, "Uzluk Ailesi'nin Mevlevîlik Araştırmalarına Katkıları", *X. Millî Mevlâna Kongresi Tebliğler II*, s.143-150, Konya, 2002.

_____, "Uzluk Kardeşlerin Mevlevîlik ve Çelebilik Yönleri", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, S.14, s.178-180. (İst., 2006)

_____, "Veled Çelebi'den Soyu ve Ailesiyle İlgili Notlar ve Anılar", *Nüsha*, S.33, s.101-116. (Ankara, 2011)

_____, "Veled Çelebi'nin Menâkib'ina Göre 1912'de Faal Olan Mevlevîhaneler ve Şeyhleri", *Sanat Tarihi Araştırmaları – Prof. Dr. Haşim Karpuz Armağanı*, Konya, 2007, s.341-346.

_____, "Veled Çelebi ve Çelebilik Makamında Geçen Yıllar", *Aşkın Sultanları-Son Dönem İstanbul Mevlevîleri Sempozyum Kitabı*, İst., 2010, s.67-80.

TBMM Albümü (1920-2010), Ankara, 2010.

Tepe, Cemal, "Azmi Bey; İttihatçıların Meşhur Polis Müdürü", *Çağın Polisi Dergisi*, S.141, s. 18 vd. (Eylül 2013)

Uzluk, Feridun Nâfiz, "Veled Çelebi", *Selâmet Dergisi*, Mayıs 1962, c.I, S.2, s.12-13, 18.

_____, "M. Bahaeeddin Veled Çelebi İzbudak", *Bütün Yönleriyle Erzurum*, Ankara, 1968, s.199-201.

_____, Mevlevî Hilâfetnameleri, *Vakıflar Dergisi*, S.9, s.383-399. (Ankara, 1971)

Ünver, A. Süheyl, "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevîhaneleri ve Son Şeyhleri", *Mevlâna Güldestesi*, Konya, 1964, s.30-39.

Veled Çelebi: Bkz. İzbudak

Y86: Bkz. İzbudak, *Defter-i Fevâid*

Y90: Bkz. İzbudak, *Aynü'l-hayât*

Y95: Bkz. İzbudak, *Muhtârât*

Y96: Bkz. İzbudak, *Çelebi Cönk*

Y97: Bkz. İzbudak, *Çelebi Cönkü*

Y105:Bkz. İzbudak, *Birinci Cep Defteri*

Y107:Bkz. İzbudak, *Mesmûât*

Y131:Bkz. İzbudak, *Silsile-nâme*

GİRİŞ

A. VELED ÇELEBİ: HAYATI VE ESERLERİ

Mehmed Bahâeddin Veled Çelebi (İzbudak, 1867-1953), Konya'da Mevlâna soyundan bir ailenin, kabiliyetli ve zeki bir çocuğu olarak dünyaya gelmiştir.¹ Babası Mustafa Necib Çelebi, annesi Râbia Hanım'dır.

Bir süre mahalle mektebine devam ettiğinden sonra rüşdiyeye gider. Buradaki iki yıllık öğrenimden sonra kendi isteğiyle medreseye geçer. Medresede de altı yıldan fazla öğrenim görür. Özel hocalardan aldığı ilâve derslerle Arapça ve Farsça'sını ilerletir. Meraklı ve zeki bir öğrenci olan Bahâeddin -önemli ölçüde- kendi kendini yetiştirmiş birisidir. Medrese tâhsili esnasındaki boş zamanlarında Mevlevî dervişleri arasına karışıp mukâbelelere, *Mesnevî* derslerine ve sohbetlere katılır.

Öte yandan Türk dili ve edebiyatına da merak duyan Mehmed Bahâeddin, genç yaşıdan itibaren şiir yazmaya başlar. Çok düzenli olmadığı anlaşılan yaklaşık on yıllık tâhsil hayatını annesinin ısrarıyla bitirerek 16 yaşında iken (1884) Konya Vilâyeti Mektubî Kalemi'ne memur olarak girer. Bu sırada dönemin edebiyat sever idarecilerinden biri olan Memduh Paşa Konya valisiidir; ünlü şair Nâzım Hikmet'in dedesi ve Mevlevîlige müntesip biri olan şair Nâzım Paşa da onun mektupçusudur. Veled Çelebi'nin meslekî ve edebî yönden yetişmesinde bu iki zâtın önemli rolü olmuştur. Mehmed Bahâeddin, Nâzım Paşa'nın teşvikiyle 1867'den beri yayınlanmakta olan Konya Vilâyet Gazetesi'nde yazılar yazar, tercümeler ve şiirler neşreder. Bir süre sonra genç yaşıda Gazete'nin baş muharrirliğini üstlenir. Aynı yıl Rûşdiye'de Yazı ve Farsça dersleri vermeye başlar.

5-6 yıllık memuriyet hayatından sonra Konya'ya sığmayan ve bilgisini, görgüsünü daha fazla artırmak isteyen Veled Çelebi, 1889 yılında görevinden ayrılarak yerleşmek üzere İstanbul'a gider. Mevlevî geleneğine uygun olarak orada Bahâriye Mevlevîhânesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'ye intisap eder.

¹ Veled Çelebi'nin hayatıyla ilgili en önemli kaynak, onun *Hatıralarım* (İstanbul, 1946) isimli eseridir. Eserin ikinci baskısı, *Tekke'den Meclis'e Sıra Dışı Bir Çelebi'nin Anıları* adıyla 2009 yılında yapılmıştır. Yazar hakkında, *Veled Çelebi İzbudak* adıyla, Metin Akar ve Nevin Korucuoğlu tarafından monografi türünde iki ayrı çalışma gerçekleştirılmıştır. Diğer kaynaklar için bkz. *Veled Çelebi-Ahmed Remzi-Tâhirî'l-Mevlevî, Ferîdûn Nâfir Uzluk'a Gönderilen Mevlevî Mektupları*; bu çalışmanın bibliyografya kısmında yer alan kitap ve makaleler.

Fahreddin Dede aracılığıyla 17 Eylül 1890'da Bâb-ı Âlî'deki Matbûât-ı Dâhiliye Kalemi'ne sansür memuru olarak girer ve kısa zamanda mesleğinde ilerler.

Diğer yandan bazı okullarda Farsça, Tarih, Okuma dersleri de verir.² Veled Çelebi Ahmed Midhat Efendi, Muallim Nâcî, Necib Âsim, Sâmih Rifat, Fâik Reşad gibi zamanının onde gelen ilim adamları ve edipleriyle dostluk kurar.³ Mevlevîlik kültürü ile Fars dili ve edebiyatının yanısıra Türk dili, lehçeleri ve edebiyatlarıyla ilgilenen Çelebi, bu sahalarda birçok araştırma yapar, şiirler, makaleler ve eserler neşreder. Müellifin bu dönemde yayınladığı başlıca eserler şunlardır: *Serh-i Aşk-nâme* (1305), *Bedâyiü'l-efkâr* (1310), *Leylâ ile Mecnûn* (1311), *Muvâzene* (1311), *Rubâîyyât-ı Hazret-i Mevlânâ* (1312), *Muhâkemetü'l-lugateyn* (1325), *Letâif-i Hâce Nasreddin* (1327), *Lisân-ı Fârisî* (1327).⁴ Türk Dili adlı büyük lüğati de esasen bu yillardaki çalışmalarının ürünüdür. 1908 yılında Yusuf Akçura, Necib Âsim ve Veled Çelebi'nin önderliğinde Türk Cemiyeti kurulursa da bu teşebbüs kısa ömürlü olur ve yerini 1912'de kurulan Türk Ocağı'na terk eder.

Öbür taraftan Hasîrîzâde Sa'dî Dergâhi'nın son şeyhi olup aynı zamanda Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Osman Salâhaddin Dede'den hilâfet almış olan Elif Efendi (1850-1927)'den Mesnevîhanlık icâzeti ve Mevlevîlik hilâfeti almıştır.⁵

Meşrûtiyetin ilâniyla birlikte resmî görevinden ayrılip kalemiyle geçinmeye başlayan Çelebi, Galata Mevlevîhânesi şeyhligine önce vekil, sonra da asıl olarak tayin edilir. Bu sıralarda II. Abdülhamid'in azlinden sonra yerine getirilen Sultan Mehmed Reşad, (Fotoğraf 1) o zamanki Mevlâna Dergâhi postnişîni Abdülhalim Çelebi'yi, 1910 yılında hakkındaki bazı şikayetler üzerine azleder ve yerine İttihad ve Terakkî Cemiyetiyle ilişkisi bulunan Veled Çelebi'yi tayin eder.⁶ Çelebi bu görevi ifa ettiği 9 yıl içerisinde Konya'da

² Veled Çelebi İstanbul'da muallimlik yaptığı çeşitli rüşdiyelerden başka Galatasaray Sultanîsi'nde Farsça ve Dârülfünun'da İran Edebiyatı Tarihi hocalığı da yapmıştır. Bkz. Akar, *Veled Çelebi İzbudak*, s.79-80; İzbudak, *Çelebi Cenâkü* (Y96), s. 390-391.

³ Veled Çelebi'nin muhtelif ifade ve kayıtlarından anlaşıldığına göre, önceleri üzerinde Muallim Nâcî'nın tesiri olmuş; daha sonra Necib Âsim'in fikirlerinden önemli ölçüde etkilenmiştir. (Çelebi'nin Uzluk Arşivi'ndeki kitap, mecmâa ve defterlerinde bu hususta aydınlatıcı notlar vardır; məsələ Y86, s. 209; Y90, s. 202; Y97, s. 71.)

⁴ Krş. Akar, *Veled Çelebi İzbudak*, s.107-119; Uzluk, "Veled Çelebi", s.13, 18.

⁵ Bkz. İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, IV, 1978.

⁶ Veled Çelebi hatıralarında şöyle demektedir: "İttihat Cemiyeti'nin İstanbul'da birkaç Şubesi vardı ki biri de bizim şubemizdi. En emin yer olduğu için Beyazıt ve Zâbitiye Nâziri Ziya Paşa'nın konağının tam

çeşitli hizmetlerde bulunur. O, bu görevdeyken Birinci Dünya Savaşı olmuş, Sultan Reşad'ın da onayıyla oluşturulan Mütâhidîn-i Mevlevîye Taburu'nun başında olduğu halde 1915'te Cemal Paşa komutasındaki Dördüncü Ordu'ya katılmış ve üç yıl kadar Şam'da kalmış, üç kez Medîne'ye gitmiş, Şam ve Medîne'de birçok âlim ve mutasavvıfla tanışarak bazlarından ilmen istifade etmiştir.⁷ Türk ordusuna moral vermek ve askerin maneviyâtını yükseltmekle görevli olan birlik, Suriye bozgunundan sonra yurda dönmüştür. (Fotoğraf 2)

Fotoğraf 1. Birinci Dünya Savaşı yıllarında tahtta bulunan ve Mevlevîlige müntesip olan Sultan V. Mehmed Reşad.

karşısında bizim Mevlâvi Ali Paşazâde Dervîş Kemaleddin Bey'in evinde toplanındı. Oraya hafiyeler giremezdi. Pencelerden dinleyemezlerdi.” (İzbudak, *Hatıralarım*, s.48)

⁷ Hüseyin Vassâf, *Sefine-i Evlîyâ*, V, 258; Ergun, *Türk Şairleri*, s.671-672; İzbudak, *Muhtârât* (Y95), s.339.

Fotoğraf 2. Konya Mevlâna Dergâhi postnişini ve Mücâhidîn-i Mevlevîye Kumandanı Veled Çelebi.

Veled Çelebi, İttihat ve Terakki Partisi'nin dağıtılmış Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın hakim bulunduğu 1919 yılında, "makamıyla mütenâsip görülmeyen" bazı uygulamaları sebebiyle postnişinlik görevinden alınmıştır.⁸

⁸ Hüseyin Vassaf Bey, bu süreçle ilgili olarak şu bilgiyi veriyor: "Padişahın irtihâlinde Abdülhalim Çelebi tekrar Âsitâne-i Pîr'e çelebi olmak ümniyesiyle müddeiyâtma devam ve şiddetle ikdâm ediyordu. İnkılâb-ı saltanatın te'sirinden bî'l-istifâde muvaffak oldu. Veled Çelebi açıkta kaldı; Abdülhalim Çelebi, yine çelebi oldu." (*Sefîne-i Evlîyâ*, V,256)

Bu sıralarda Şûrâ-yı Devlet azalığına seçilen Veled Çelebi, bu yeni görevi isteksizce kabul etmiş, fakat Erenköy'deki evinde inzivaya çekilmiştir.⁹

1921 yılında, yakın arkadaşı Samih Rıfat gibi İstanbul'dan kaçıp Antalya üzerinden Ankara'ya gelen Veled Çelebi, burada Maarif Vekâleti'nce Ankara Lisesi Farsça öğretmenliğine tayin edilmiş; daha sonra da Telif ve Tercüme Encümeni'nde Ziya Gökalp'le beraber çalışmıştır.¹⁰

Veled Çelebi, Ankara'ya yerlestikten sonra ailesini getirtmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ile Çankaya'daki bağ evlerinde uzun zaman oturmuşlar, sonra eşi Enise İzbudak ve kızı Devlet İzbudak ile Mithatpaşa Caddesi'nde satın aldıkları tek katlı bir eve taşınmışlardır. Bu yıllarda o, 1923-1939'da dört dönem Kastamonu Milletvekili, 1939-1943'da da bir dönem Yozgat Milletvekili olarak yirmi yıl TBMM'de görev yapmış ve yaşamının sonuna kadar da Türk Dil Kurumu'nda çalışmıştır.

Necib Âsim, Bursali Mehmed Tahir, Şemseddin Sami Beyler gibi "Türk dili ve tarihiyle ilgili çalışmalarıyla milliyetçiliğin gelişmesine ilmen hizmet eden" ve "birinci neslin açtığı çığırını devam ettiren"¹¹ ikinci nesle mensup olan Veled Çelebi, uzun yaşamı boyunca pek çok edebî faaliyette bulunmuş, gerek Türk dili ve edebiyatıyla gerekse Mevlevilikle ilgili birçok değerli eseri kaleme almış, tercüme etmiş yahut gün ışığına çıkarmıştır.

Veled Çelebi'nin Meşrûtiyet'ten sonra ve Cumhuriyet Döneminde yayınladığı başlıca eserler de şunlardır: *Hayru'l-kelâm* (1330), *Menâkitb-i Hazret-i Mevlâna* (1332), *Türk Dilini Medhal* (1339), *Ferheng-nâme-i Sa'dî Tercümesi* (1340), *Dîvân-i Türkî-i Sultan Veled* (1341), *Atalar Sözü* (1936), *el-İdrâk Hâsiyesi* (1936), *Mesnevî [Tercümesi]* (1942-1946).¹²

Gerek matbû hâtırata, gerekse diğer notlara ve kaynaklara göre Veled Çelebi, Eyüp'te Yahya Beyzâdelerden İbrahim Hakkı Bey'in büyük kızı Makbûle Hanım'la 24.6.1892 tarihinde evlenmiş, ondan Mart-Nisan 1893'te

⁹ Aynı yıl Maarif Nezâretince Türkçe'nin İslahi ve tesbiti gayesiyle kurulan Tedkîkât-ı Lisâniyye Encümeni'nde Ali Ekrem, Halid Ziya, Cenap Şahabeddin ve Ahmed Hikmet'le birlikte çalıştığı da nakledilmektedir. Bkz. Korucuoğlu, *Veled Çelebi İzbudak*, s.17.

¹⁰ İzbudak, *Hâitrâlarm*, s.71-72.

¹¹ Akar, *Veled Çelebi İzbudak*, s.71.

¹² F.N.Uzlu, müellifin uluslararası başarısını yansitan söyle bir bilgi vermektedir: "Veled Çelebi Efendi, Société Académique d'Histoire International ünvanlı Milletlerarası Tarih Akademisi Sosyete'sine 12 Şubat 1926 tarihinde Membre Homo Raire seçildiği hakkında gönderilmiş olan diploma, evrakı arasında, bendedir; fotoğrafı şeref salonundadır." İzbudak, *Çelebi Cöñkü* (Y96), s. 391.

Celâleddin Feridun Ârif isimli oğlu olmuş; eşi ağır hastalıklardan ve ameliyattan sonra 1895 yılında vefat etmiştir. Ârif, muhtemelen Birinci Dünya Savaşı yıllarda, Suriye'de ailesinden kopmuş, Mısır veya Beyrut'ta kalmıştır.

Eşinin ailesinin konağında kalmakta olan Çelebi, 23.5.1899'da küçük baldızı Zehrâ Hanım'la evlenmiş; ondan da 1903'te Emine Nevber (ö.1945 veya 1948), 1907'de Emir Âlim Muzaffer Gültekin (tahminen 1926'da tifodan ölmüştür), 1912'de Şerif Hüseyin Mürşid¹³, 1914'te İbrahim Bostan isimli çocukları olmuştur. Son iki çocuğun küçük yaşta vefat ettikleri anlaşılmaktadır. Zehra Hanım 1915 senesinde Şam'a, eşinin yanına hasta olarak gitmiş ve kısa zaman içinde burada vefat etmiştir.¹⁴

Veled Çelebi, son olarak Kılıç Ali Bey'in akrabasından Hamza Efendi'nin kızı Enîse Hanım'la (muhtemelen 1917'deki İstanbul seyahati sıralarında) evlenmiş; ondan, Mehmed Ferzan ve Ayşe Devletşah isimli çocukları olmuştur. Veled Çelebi, notlarında Ferzan adlı oğlunun 18.7.1920 tarihinde yedi aylıkken vefat ettiğini; kızı Ayşe Devletşah'in 21.1.1921'de doğduğunu bildirir.¹⁵ Ayrıca notları arasında 4.1.1918'de doğmuş Fatma Gülnur isimli bir kızı daha kayıtlıdır.¹⁶ Nitekim Enise Hanım'ın yazdığı "Ferzan'ın Ninnisi" adlı şiirde Veled Çelebi'nin vefat etmiş çocukları şöyle zikredilmektedir: Cennet kapısı açıldı / İçine nurlar saçıldı / Koştu Gülnur, Mürşid, Bostan / Pek sevindi melek Ferzan"¹⁷

Enîse Hanım'la ölünceye kadar beraber yaşamıştır. TBMM'den alınan bir tercüme-i hal kâğıdının da teyit ettiği üzere Ankara'ya göçükleri yıllarda, çocuklarından sadece Ârif, Emine ve Devletşah hayattadır. Emine ve Devlet Hanımların çocukları olmuş, soyları devam etmektedir.¹⁸ Veled Çelebi'nin

¹³ Bu ismin konulmasının, Mekke Emiri Şerif Hüseyin'le bir ilgisi olup olmadığını bilmiyoruz.

¹⁴ Çelebi, Zehrâ Hanım'ın kabrinin Şam'da bulunduğu ve Sultan Reşad tarafından yaptırıldığını, bir vesile ile zikreder.

¹⁵ İzbudak, *Muhtârât* (Y95), s.270, 514; *Çelebi Cönkü* (Y96), s.227.

¹⁶ İzbudak, *Çelebi Cönkü* (Y96), s.173.

¹⁷ İzbudak, *Muhtârât* (Y95), s.514.

¹⁸ Daha fazla bilgi için bkz.İzbudak, *Silsile-nâme* (Y131), s.13 vd.; aynı müel., *Hatralarım*, {2.bs.Tekke'den Meclis'e Sira Dışı Bir Çelebi'nin Anıları}, s.160-161; Şafak, "Veled Çelebi'den Soyu ve Ailesiyle İlgili Notlar ve Anılar", s.101-116.

mecmûalarında (bilhassa Y95 nolu mecmûada) eşi Zehra Hanım ve çocukları hakkında uzun şiirleri vardır.¹⁹ (Fotoğraf 3)

Fotoğraf 3. Veled Çelebi, büyük oğlu Ârif, kızı Emine, küçük oğlu Muzaffer Gültekin ile.

¹⁹ Sayın Cihan Okuyucu'nun, bir tebliğde Veled Çelebi'nin torunu Nilüfer Kuyucak Hanım'dan naklen aile hakkında verdiği malumat da kıymetlidir. Orada Çelebi'nin kardeşleri (Nazif, Şemseddin, Yusuf), yegenleri ve üç eşinden olan dört çocuğu, torunları birlikte zikredilmektedir. Bkz. Okuyucu, "Veled Çelebi'nin Yeni Bulunan İki Defteri: Mesnevî-i Şerîf Hikâyeleri", s.90-91.

F. Nafiz Uzluk'un verdiği bilgiye göre, Veled Çelebi 4 Mayıs 1953 (20 Şaban 1372) Pazartesiyyi Saliya bağlayan gece, ihtiyarlıktan dolayı 85 yaşında olduğu halde Ankara'da Yenişehir Olgunlar Sokagi'nda 6 numaralı apartmandaki dairesinde vefat etmiş, Ankara Asrı Mezarlığı aile kabristan(lığı) kısmında 62.ada, 70.parsele defnedilmiştir. Cenazesinde eski Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Reis-i Cumhûr Baş Yâveri, bazı edip ve şairler de katılmıştır.²⁰

Veled Çelebi'nin müsveddeleri, bazı fotoğraf, mektup ve evrakları ile mecmûa ve defterleri vefatından sonra kızı Devlet İzbudak tarafından, hayatı boyunca Çelebi'ye büyük bir saygıyla bağlı bulunan ve kendisi de anne tarafından Mevlâna torunu olan Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk (1902-1974)'a verilmiştir.²¹ Feridun Nafiz Bey'in kütüphanesi, Konya İl Halk Kütüphanesi Mevlâna Dökümantasyon Merkezi'ne²²; Veled Çelebi'den kalan evrak ve müsveddelerin de içinde bulunduğu doküman, defter, mektup v.s. F. Nafiz Bey'in ağabeyi Şahabeddin Uzluk (öl.1989)'un eşi Nimet Uzluk (öl.27.5.2000) tarafından, Prof. Dr. Haşim Karpuz aracılığıyla Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi (SÜSAM)'ne bağışlanmıştır.²³ Halen bu kitap ve belgelerin önemli bir kısmı, S.Ü. Kütüphanesi Uzluk Bölümü'nde bulunmakta; çalışmalar Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü'nce yürütülmektedir.

²⁰ Bu bilgi, SÜSAM Kitaplığında 1527 no ile kayıtlı bulunan *Son Asır Türk Şairleri*'nin 1982. sayfasına F.N.Uzluk'un el yazısıyla kaydedilmiştir.

²¹ Bkz. Akar, *Veled Çelebi İzbudak*, s.121-122. F. Nafiz Uzluk, *Çelebi Cöṅkü* (Y96)'nın ilk sayfasına şu notu düşmüştür: "Veled Çelebi Hazretleri'nin 1953 (4) Mayıs(nda) vefatı dolayısıyla, müşârun ileyhin metrûkâtını bu yoksul bendesi Feridun Nafiz Uzluk'a verdiler. (...) 1 Ağustos 1954. Feridun Nafiz Uzluk, Ankara Tip Fakültesi Tıp Tarihi Profesörü."

²² Daha sonra buradaki malzemenin bir kısmı; Konya Bölge Yazmaları Kütüphanesi'ne taşınmıştır.

²³ F. Nafiz Uzluk ve Uzluk Arşivi hakkında bilgi için bkz. X. Millî Mevlâna Kongresi – Tebliğler II (FNU Armağanı), Konya, 2003 (Selçuk Ün. Yay.), muhtelif yerler; Yakup Şafak, "S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi Uzluk Arşivi'nde Bulunan Veled Çelebi'ye yazılmış Bazı Mektuplar I", s. 332-333.

B. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA

SURIYE-FİLİSTİN CEPHESİ VE MÜCÂHİDİN-İ MEVLEVİYYE TABURU/ALAYI

Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti'nin de katıldığı tarihte iktidarda bulunan İttihad ve Terakkî yöneticilerinin anlayışı doğrultusunda, askerlerin maneviyatını artırmak amacıyla Mevlevî dervişlerinden bir birlik kurulması fikri, komutanlar tarafından benimsenmiş, bu teklif Mevlevî tarikatine mensup olan padişah (V. Mehmed Reşad)²⁴ tarafından da onaylanmıştı.²⁵

Veled Çelebi tarafından tertip edilen bu birliğe, o zaman Anadolu'da bulunan bütün Mevlevîhane şeyhleri, elli yaşın altındaki dervişlerle birlikte

²⁴ Veled Çelebi Sultan Reşad ve İttihat-Terakkî hakkında hatıralarında (s.53) şöyle demektedir: "Dokuz sene meşîhat hizmetinde bulundum. (...) Sultan Reşad ise gayet halûk, mütevazı, mültefit (idi). Meşrutiyet'in İlânı dolayısıyla idareyi tamamen vükelâsına terk eylemişti. (...) İstanbul'a geldiğimde beni bir iki defa davet eder, hediyeler ve atiyeler verirdi. Gördüğüm iltfatlar sonsuzdur. Buna rağmen bir nâzır odacısı kadar benim işlerime yardımî dokunmamıştır. Kaç kere vakif işleri için müracaat ettim. Aslî iradeleri yerine getirilmedi. Hattâ Galata Tophanesi'nin Evkaf'tan alacağı para ile Dergâh'ın tamiri için nâzır Hayri Efendi'ye birkaç defa söylediğî hâlde bir netice çıkmadı. İttihat ve Terakkî erkânı bana ayrıca fevkâlâde hürmet ederlerdi. Fakat onlar dergâhların ihyasına taraftar değildilerdi. Hangi teşebbüslerle girişim ise, beni nişan ve madalyalarla tâtilf ederek işi nezakete boğuyorlardı. Birkâf defa ısrarı ileri götürdüğümden dolayı bir vesile ile Halim Çelebi'yi huzura kabul ettirmek suretiyle beni tehdit ettiler. Bazı arzularım yerine getirilmemişten istifa ettim. Bunun üzerine İstanbul'a davet olundum. Sultan Reşad beni istifadan menetti."

Hüseyin Vassaf Bey de *Sefîne-i Evlîyâ*'sında (V, 256) konuya ilgili olarak şu bilgiyi veriyor: "Veled Çelebi ilm ü irfân ile mümtâz ve beyne'l-üdebâ ser-efrâz olduklarından, bu makama revnak vermişlerdir. Pâdişâhî zaman Mehmed Reşad Hân-ı Hâmîs merhûmân, Yenîkapı Mevlevî şeyhi Osman Efendi merhûmâ intisâb-ı kadîmi olmak ve Mevlevî bulunmak hasebiyle Veled Çelebi'nin devre-i meşîhatî parlak olarak güzer eyledi; hatta Konya'dan İstanbul'a da'vet-i pâdişâhî ile geldi. Topkapı Sarayı'nda Mecîdiye Köşkü'nde pâdişâh namâsa misafir edildi ve daima huzûr-ı pâdişâhîye kabul olunur ve Hazret-i Pâdişâh ile müsâhebât-ı tasavvufiyyede bulunurdu."

²⁵ İttihat ve Terakkî Fırkası'nın önde gelen isimlerinden olan ve Kanal Harekâtı'na da komuta etmek üzere Dördüncü Ordu Kumandanlığına atanın Bahriye Nâzırı Cemal Paşa, hatırlatında Mevlevî Taburu hakkında sunları söylemektedir: "İstanbul'dan hareketimizden otuz altı saat sonra Konya'ya varmıştık. Veled Çelebi Hazretleri ile tanıştım. Bir gönüllü müfreze ile Misir seferine iştirak edecek olurlarsa ordunun, Hazret-i Mevlânâ'nm ruhaniyetinden istifade edeceğini söz arasında söylemiştim. Benim hareketimden bir müddet sonra kendisi 'Mevlevî Gönüllü Alayı' adlı askeri bir birlik tertip ederek Suriye'ye geldi. Uzun süre Suriye'de bana refakat etmekten geri durmadığı gibi, maîyetine aldığı Türk gençlerinden meydana gelen ordu, muhtelif hususlarda pek çok hizmet gördü. Çeşitli kolordularını ve diğer birliklerimi Çanakkale, Bağdat ve Bitlis bölgelerine gönderdikten sonra nihayet öyle bir hâle geldim ki, elimde Türk birliği olarak Şam'da bulunan Mevlevî Alayı ile ordu karargâhı için Dobruca gönüllülerinden teşkil ettiğim bir piyade bölüğünden başka hiçbir şey bulunmuyordu." (Cemal Paşa, *Hatıralar*, s.185-186).

katılmış²⁶ ve bir Gönüllü Melevî Taburu (Müçâhidîn-i Melevîyye) meydana gelmişti. Tabur, en önemli cephelerden biri olan ve Almanların isteği üzerine, İngilizlerin Hindistan yolunu kesmek ve ilerleyişini engellemek amacıyla açılmış bulunan Suriye-Filistin Cephesi'ne gidecekti. Ayrıca Bektaşî dervişlerinden oluşturulan bir birlik de Enver Paşa komutasındaki Kafkas Cephesi'ne gönderildi.²⁷

Veled Çelebi Tabur komutanı, şeyhler muhtelif rütbelerde subay, dervişler er, onbaşı yahut çavuş yapıldı. Erat, başlarında Melevî sikkesi, sırtlarında hırka, bellerinde kemer, yan taraflarında çantalar olduğu halde yürüyüş yapıyorlar; neyzenler, neyleriyle birlikte ön taraflarda yer alıyorlardı. Asker kıyafetini giyinmiş olan subaylarda kılıç bulunuyor, hepsi de başlarında Melevî sikkesi taşıyorlardı.²⁸ Sultan Reşad tarafından Tabur'a sancak, Velled Çelebi'ye de bir kılıç hediye edilmişti. (Fotoğraf 4)

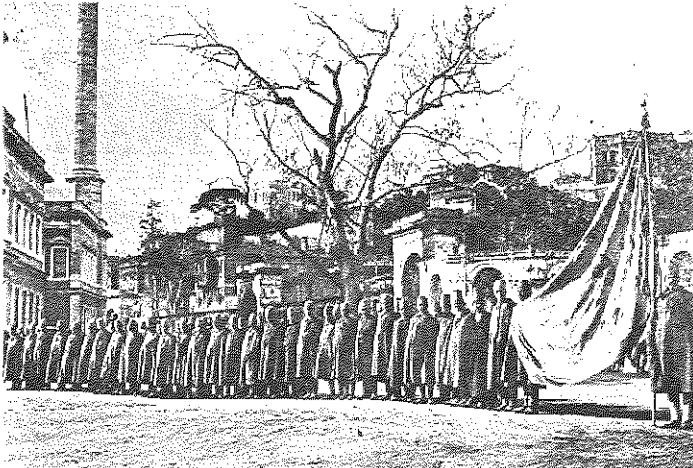
13 Şubat 1915 günü İstanbul'da büyük bir kalabalık tarafından coşkuyla karşılanan birlik, başlarında Çelebi Efendi'nin vekili, Yenikapı şeyhi Abdülbaki Dede olmak üzere Harbiye Nezâreti önünde toplanmış, burada düzenlenen merasimden sonra Misir Fâtihi Yavuz Sultan Selim'in türbesi ziyaret edilmiş, daha sonra Tabur mensupları dualarla Konya'ya uğurlanmıştı. (Fotoğraf 5) Konya'da da benzer sahnelerle karşılanan birliğe, yurdun dört bir tarafından gelen Melevî şeyhleri ve dervişler katılmış; günlerce süren hazırlıklar sonunda başta devlet erkânı olmak üzere düzenlenen merasimlerle Tabur, 26 Şubat 1915 günü Konya'dan Suriye Cephesi'ne yine trenle

²⁶ Köstükü, *Vatan Savunmasında Melevîhaneler*, s.65 vd. Velled Çelebi, şöyle diyor: "Melevî Gönüllülerini toplandığı vakit, böyle harb uzayıp da umum Melevîlerin elli yaşlarına kadar bî'l-mecbûriye harbe iştirak edecekleri asla malûm değil idi." (Y95, s.506)

²⁷ Resühi Baykara'ya göre Tabur'a, "diğer tarikatlerden veya hiçbir tarikata intisabı olmayanlar da yazıldı. Fakat hepsinin başına bir Melevî sikkesi giydirilerek Melevî addolundular." Bkz. Baykara, "Birinci Harbi Umumi'de Mücahidîn-i Melevîyye Alayı", s.106 vd.

²⁸ Son dönem Melevîlerinin önde gelen isimlerinden *Mesnevî* şâhîhi Tâhirü'l-Melevî (ö.1951), Abdülbaki Efendi'yi söyle tasvir ediyor: "Bâki Efendi Melevî alayına binbaşı tayin edilmiştir. Bir gün askeri kıyafetle kendisini gördüm. Başında destarlı sikke, arkasında dervîş hırkasının kolsuzu denilebilecek bir pelerin, bacaklarında diz kapaklılarını epeyce geçmiş çizmeler vardı. Sağ elinde bir kamçı bulunuyor, sol eliyle kayışı harnâyl olarak asılmış, eski redif yüzbaşlarının takıtları gibi tahta kınıklı bir kılıç tutuyordu." (Ergün, *Türk Şairleri*, s.729) Abdülbâki Dede, Tabur'la birlikte Şam'a gitmiş, hastalığı sebebiyle bir süre sonra geri dönmek zorunda kalmıştır. Çalışma ve gayretleri sebebiyle Harbiye Nezareti tarafından padışah adına takdir belgesi verilmiştir.(Bkz. Erdoğan, *Mesrutiyetten Cumhuriyete Bir Melevî Şeyhi Abdülbâki Baykara Dede*, s.51.)

uçurulanmış; 12 Mart'ta Halep'e, 27 Mart'ta Şam'a ulaşmışlar; sonunda Cebel-i Lübnan'daki karargâhlarına yerleşmişlerdi.²⁹

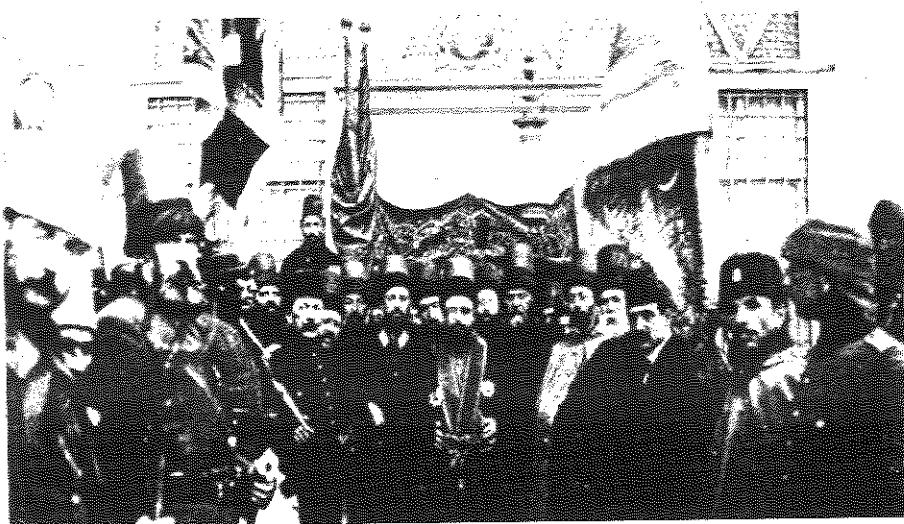
Fotoğraf 4. Mevlevî Taburu mensupları, Harbiye Nezâreti önünde, sancakları ile.

Fotoğraf 5. Tabur mensupları, Yavuz Sultan Selim'in Türbesi'ni ziyarette.
(Önde Çelebi Efendi'nin vekili Abdülbaki Dede.)

²⁹ Süheyl Ünver'in tespitlerine göre Tabur'a katılanların sayısı 1026'dır. Biraz sonra degenileceği gibi, İngiliz Mümessil Yarbay Charles Murphy, Mevlevî Taburu'nu, "tamamen Mevlevî dervişlerini içtiva eden 800 kişilik bir tabur" olarak nitelendirmektedir. (Duru, *Mevlevîname*, s.306.) Nuri Köstükli de Ünver'in tespiti hakkında söyle diyor: "Tabur, bir gönüllü birliği olduğu için zaman zaman azalma ve çoğalmalar olabileceğini dikkate alarak verilen bu rakamı yine de ihtiyatla karşılamak lâzımdır." (*Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler*, s.91)

Veled Çelebi, hatırlarında bu süreci şöyle özetliyor (s.54-55): “Umumi harpte cihâd-ı ekber ilân edildi. Bu zaman teşkilatı tam, iki tarikat vardı. Bunların ikisine de Meclis-i Meşâyîh karışmaz, kendi işlerini kendileri görürlərdi. Bunlardan birisi Mevlevîler, diğeri de Bektaşiler idi. Sultan Reşad Mevlevî olduğundan bir Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı teşkilini arzu etti. Mevlevîlere bir alay bayrağı ile bir kılıç gönderdi. Ben bu alayın kumandanı oldum. Konya'da toplandık. (Fotoğraf 6) Bektaşiler de Kafkas cephesine gittiler. Alayın bayraktarı Ankara Mevlevî Şeyhi Mustafa Nuri Dede idi. Mevlevîlere silah verildi. Mevlevî alayı trenle Şam'a geldi. Karargâhimiz Cebel-i Lübnan'da idi. Burada talimlerimize devam ettik. Fakat harbe iştirak etmedik. Ordunun maneviyatını yükseltmek maksadiyla Mücâhidîn-i Mevlevîyye alayı teşkil edilmişti.” (Fotoğraf 7)

Fotoğraf 6. Tabur'un ileri gelenleri, Mevlâna Türbesi önünde, yakın plânda.

Nuri Köstüklü ve Sezai Küçük Bey'in tespitlerine göre Şam'da bulunan Dördüncü Ordu emrine verilen Tabur mensuplarına zaman zaman yürüyüş ve atış talimleri yaptırılmış, fakat tam bir savaş eğitimi almadıkları ve tabiatlarının da buna uygun olmadığı düşünülerek cepheye gönderilmemişlerdir. Cepheye gitmeyen Mevlevî gönüllüleri hem merkez karargâhta hem de bazı birliklerde

Fotoğraf 7. Mevlevî Taburu'na katılanlardan bir grup.

Fotoğraf 8. El-Ariş'te tatbikat sırasında sıhhiye görevi yapan Mevlevî askerleri.

çeşitli görevler yapmışlardır.³⁰ (Fotoğraf 8) Bu görevlerden belki de en mühimi gönüllü Mevlevilerin lojistik ve sıhhiye hizmetleri yanında askerlere moral desteği vermeleridir. Mevleviler Şam'da kaldıkları üç buçuk sene zarfında, dergâhlarında olduğu gibi semâ törenlerine ve müsikî ziyafetlerine devam etmişler, halkın ve askerlerin maneviyatlarını yüksek tutmaya çalışmışlardır.³¹

Tabur, Şam'a vardığında Cemal Paşa komutasında, (Fotoğraf 9) Süveyş Kanalı'nı İngilizlerden geri almak amacıyla 2-3 Şubat 1915 tarihinde gerçekleştirilen Birinci Kanal Harekâti başarısızlıkla sonuçlanmış; fakat Çanakkale'den başarı haberi gelmemiştir. Herkes gibi savaşın uzamayacağını tahmin eden Mevleviler³², haftalar, aylar ilerledikçe endişelenmeye başlamışlar; alışık olmadıkları şartlarda hayli zorlanmışlar; bazıları ise hayatını kaybetmiştir.³³ Mevlevî Taburu, 1916 Ağustos'unda, bir tabur daha ilâve edilerek Alay'a dönüştürüldü.³⁴ (Fotoğraf 10) Albay Von Kress komutasında 27 Temmuz-4 Ağustos 1916 tarihlerinde gerçekleştirilen İkinci Kanal Harekâti'nin da başarısız olması, endişeleri hayal kırıklığına çevirdi. Bu tarihlerde Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in de isyan etmesi moralleri iyice bozmuştu.

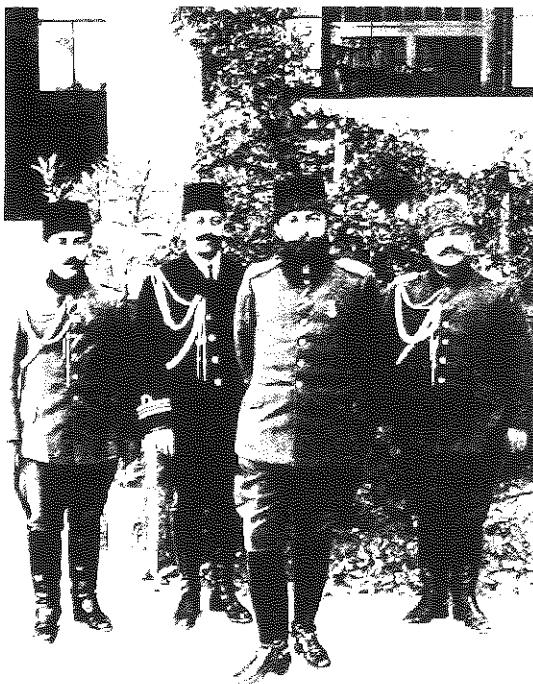
³⁰ Resuhi Baykara, "Şam'da Dördüncü Ordu emrine verilen alaym efrâdi, muhtelif birliklere verilerek talim ve terbiye gördüler. Bilâhere, bir alay halinde değil, diğer birliklerin efrâdi olarak cepheye gönderildiler." demektedir. (Bkz. "Birinci Harb-i Umumi'de Mucâhidîn-i Mevlevîyye Alayı", s.106 vd.)

³¹ Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler*, s.91 vd.; Küçük, "Erenler Gönüllüsü: Mucâhidîn-i Mevlevîyye Alayı", s.4.

³² Veled Çelebi, bir vesileyle diyor ki "Hakikaten uzun yol olduğu, sonradan anlaşıldı. Biz cihada üç dört aylık nazaryyla bakarken bugün üç senedir hâlâ devam ediyor." (Y95, s.506)

³³ Abdülbaki Gölpinarlı'nın eleştirisi de bu yöndedir: "Kanal harekâtına iştirak üzere giden Mevlevilerin bir kısmı, Şam'da kalmış, dedelerin bazıı, hastalamp olmuş; bazı Mevlevî şeyhleri Medîne'ye, Mekke'ye gidip ziyaretlerde bulunmuşlar ve ittihatçıların, dînî heyecanı tahrik maksadıyla ilân ettikleri cihad-ı ekberlerine zeyl olan bu hareket, insan ziyâhından başka hiçbir sonuç vermemiştir." Mevlâna Dergâhi son postnuşu Abdülhalîm Çelebi de bu hadiseden dolayı Veled Çelebi'yi tenkit etmiş ve onu, İttihatçılıkla ve Cemal Paşa'nın Suriye'deki "zulümlerine" ortak olmakla suçlamıştır. Bkz. Gölpinarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, s.177-179; Akar, *Veled Çelebi İzbudak*, s.42-50.

³⁴ Yarbay Charles Murphy söyle diyor: "1916 Ağustos'unun sonunda, ikinci bir tabur ilâve edildi ve iki tabur, Mevlevî Alayı halinde tertip edildi. İkinci tabur, dervişlerden değil de alelâde acemilerden teşkil edilmiştir." (Duru, *Mevlevîname*, s.306.)

Fotoğraf 9. Harbiye Nâziri ve Dördüncü Ordu Kumandanı Cemâl Paşa, yâverleri ile.

Fotoğraf 10. El-Ariş'teki tatbikattan başka bir sahne.

1917 Mart ve Nisan aylarında vukû bulan Birinci ve İkinci Gazze Savaşlarında, Osmanlı Ordusu, şiddetli çarpışmalar sonucu başarılar elde etmişse de İngilizler yeniden büyük bir hazırlık içine girdiler. Bunun üzerine Cemal Paşa geri plâna çekilib yeni oluşturulan Yıldırım Orduları Komutanlığı'na Alman General Falkenhayn, 5 Haziran 1917 tarihinde atandı. 138 bin kişilik İngiliz Ordusu, General Allenby komutasında, 24 Ekim 1917'de Gazze'ye taarruz edip savaşı kazandı ve 9 Kasım 1917'de Kudüs düştü. (Fotoğraf 11)

Aralık 1917'de Kudüs'ü geri alamayan Falkenhayn, bu görevden alındı ve yerine General Liman Von Sanders atandı. Düşman ordusu, taarruzlarını ve işgallerini 1918 yılı başlarında da devam ettirdi. Bu sırada Sultan Reşad'ın vefatı üzerine tahta, 4 Temmuz 1918'de Sultan Vahîdeddin çıktı. Mevcudunu çok daha fazla artıran İngiliz Ordusu, 19 Eylül 1918'de Filistin'i tamamıyla ele geçirip Şam'a doğru harekete geçti; iyice dağılmış ve azalmış olan Osmanlı Ordusu ise kuzeye doğru geri çekilmeye başladı. General Sanders'in, bulunan mevkilerde savunma yapılması emrine uymayan Mustafa Kemal Paşa, komuta ettiği 7.Ordudan kalan askerleri, Halep'e çekerek katliamdan kurtarmaya çalıştı. Kuzeydeki şehirler bir bir düştü. İngilizlerle birlikte hareket eden Arap kuvvetleri de 30 Eylül'de Şam'a girdiler.³⁵ Bu ahval içerisinde Mevlevî Alayı da Eylül sonunda terhis edildi.³⁶ Talat Paşa hükümeti 8 Ekim 1918 tarihinde istifa etti; yerine gelen Ahmed İzzet Paşa başkanlığındaki hükümet, ateşkes istedi. Görüşmelerden sonra 30 Ekim 1918'de Mondros Mütârekesi imzalandı.³⁷

³⁵ Arap birlikleri, 23 Ekim'de de Halep'i işgal ettiler.

³⁶ Mütârekeden sonra İttifak devletleri, İngiliz mümâssiliğine atanarak İstanbul'a gelen Yarbay Charles Murphy'nin, Mevlevî Taburu hakkında, *Soldiers of the Prophet* (London, 1921, s.179-180) adlı eserinde verdiği bilgi söyledir: "Harbin patlak vermesiyle Mevlevî veya raks eden dervişler cemiyeti, acemi asker toplamayı teşvik etmek ve orduya dînî takviye sağlamak için İmparatorluğa hizmetlerini teklif etti. Bu Mevlevilerin, Osmanlı İmparatorluğu'nun muhtelif kisimlarında tekkeleri bulunduğu ve halkın muayyen sınıfları arasında hatırlı sayılır tesiri olduğu hatırlanacaktır. Teklif kabul edildi ve tamamen Mevlevî dervişlerini ihtiya eden 800 kişilik bir tabur, Mevlevî başşehir Konya'da 1914 Aralık'ta teşkil edildi. Tabur buradan, iki sene kaldığı Şam'a gönderildi. 1916 Ağustos'unun sonunda, ikinci bir tabur ilâve edildi ve iki tabur, Mevlevî Alayı halinde tertip edildi. İkinci tabur, dervişlerden değil de alelâde acemilerden teşkil edilmişti. Alay, Filistin harekâtının son safhalarına kadar muharebede bulunmadı ve 1918 Eylül'ünün sonlarında terhis edildi." (Duru, *Mevlevîname*, s.306.) C.Murphy'nin Mevlevî Taburu'nun teşkilî konusundaki ifadesine göre, Cemal Paşa'nın teklifi doğrultusunda, Harbiye Nezareti'ne müracaatı, Veled Çelebi yapmış olmalıdır. Harbiye Nezareti'nin Murphy'ye gönderdiği 23.12.1334 (1918) tarihli yazda da "seyhlerinin mürâaat-i vâkiâsi üzerine" denilmektedir. Bkz. Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler*, s.68-69.

³⁷ Birinci Dünya Savaşı ve Suriye-Filistin cephesi ile ilgili bilgiler, tarafımızdan, başta *TDV İslâm Ansiklopedisi* olmak üzere çeşitli ansiklopedi ve tarih kitaplarından derlenmiştir.

Fotoğraf 11. Suriye-Filistin Cephesinde bir Osmanlı Deve Bölüğü.

Veled Çelebi hatırlalarında (s.71-72), bundan sonrası için şu bilgiyi veriyor: "Umûmî Harp sona erdi. Bu zaman İttihat ve Terakkî Partisi dağıtılmış bir vaziyette olup Hürriyet-İtilâf Fırkası hakim bulunuyordu. Beni de 1919 senesinde çelebilikten ayırdılar.³⁸ Konya'dan İstanbul'a geldim. Bu zaman şeyhüislâm, Sabri Efendi idi. Boşta kalmıştım. Vahdeddin beni Şûrâ-yı Devlet'e aza yaptı. Fakat bu vazifeyi kabul etmek istemiyordum. O devrin birçok siyaset ve fikir adamları tevkif ediliyorlardı; beni de bir korku aldı. Erenköyü'ndeki evime çekildim. Bir gün bize Sâmih Rîfat Bey uğrayarak Anadolu'ya kaçacağını söyledi; ve nihayet gitti. Anadolu'da millî mücadele başlamış; Mustafa Kemal Paşa Ankara'da millî bir hükümet kurmuştu. Üç gün memuriyetimden mezuniyet aldım. Bu esnada İstanbul'dan Antalya yoluyla Anadolu'ya kaçmaya karar verdim. Bir İtalyan vapuruna binerek Antalya'ya 1921 senesinde geldim. Buradan Hamdullah Suphi Bey'e bir telgraf çektim. Sâmih Rîfat şu kitayı söylemiş: 'Duydum Antalya'ya gelmiş Çelebi / Onu gurbette süründürmeyiniz / Ana yurdundan edip âvâre / Mevlevîdir diye döndürmeyiniz.'

³⁸ Veled Çelebi'nin *Muhtârât* (Y95) adlı mecmâusının 524. sayfasında Müsteşar Dürrizâde Abdullah Efendi'nin, Şeyhüislâm (Mustafa Sabri) nâmına yazdığı tezkirenin süreti vardır. O yazida 2 Ramazan 1337 (1.6.1919) tarihli padişah irâdesiyle vazifesinden azledildiği belirtilmektedir. Bu hususta kendisine gönderilen resmî mektuplar, Uzluç Arşivi'nde bulunmaktadır.

Ankara'dan müsaade geldi. Doğruca kara yoluyla Ankara'ya gelerek Ankara Mevlevîhanesi'ne misafir oldum. Maârif Vekâleti beni Ankara Lisesi'ne Fârisî muallimi tayin etti. Param yoktu. O sırada Mustafa Kemal Paşa Ankara'da bulunan ilim ve fikir adamlarına altışar yüz lira dağıttı. Bu paradan eksiklerimi tamamladım. Bundan sonra da Ziya Gökalp ile beraber Telif ve Terceme'ye aza oldum. Bir zaman Dil Înkılâbıyla meşgul olduk. İkinci devrede Kastamonu mebusu seçildim. Daha sonra Yozgat'tan mebus seçilerek 16 yıl Büyük Millet Meclisi'nde âzalık ettim. Şimdi de Türk Dili Kurumu'nda dil işleriyle meşgulüm. İşte hayatımın en canlı ve özlü olan hadiseleri bundan ibarettir."

VELED ÇELEBİ'NİN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA TUTTUĞU NOTLAR

ERENLER GÖNÜLLÜSÜ

1333 senesi hicri şehr-i Rebî'ü'l-enveri içinde (Ocak-Şubat 1915) bi'l-umûm sâdât-ı Melevîyyeyi istishâb ederek Mısır'ın İngiliz elinden tahlîsine çalışan Dördüncü Ordu'ya iltihâkımız³⁹, erenler tarafından ferman

³⁹ Arabî aylardan Rebî'ü'l-evvel yerine, Rebî'ü'l-enver de denilir. Tabur müntesiplerinden Edirneli Dervîş Kâdir'in tuttuğu notlara göre Tabur'un teşkilinden Şam'a ulaşıcaya kadar geçen olaylar ve tarihleri söylerdir:

Konya'da bulunan Gönüllü Mevlevî Alayı'na iltihâk eylemiş olduğum tarih:

"8 Kânûn-i sâni 330 (21.1.1915) tarihinde Edirne'den hareket edilmiştir. 23 gün İstanbul'da (ikâmet edilmiştir).

31 Kânûn-i sâni 330 (13.2.1915) tarihinde Der-sâdet'ten hareket edilmiştir.

1 Şubat 330 (14.2.1915) tarihinde Konya'ya muvâsalet edilmiştir.

13 Şubat 330 (26.2.1915) tarihinde Konya'dan hareketle Karaman, Uluçışla, Pozantı'ya vardık. Kanad'a hareket ettik. Birinci konak, Tarsus civarında Gülek Boğazı'nda bir gece beytütet edilmiştir. Merhum Fethi Bey'in şehid olduğu dağ dahi geç(ıl)mıştır.

14 Şubat 330 (27.2.1915) Gülek Boğazı'ndan hareketle Yenihan-nâm mahalde beytütet edilmiştir.

15 Şubat 330 (28.2.1915) Yenihan'dan hareketle Tarsus'a gelindi. O gece (...) otelinde yattık. Tarsus'ta bulunan ziyaret(gâh)lardan, Hazret-i Bilâl-i Habeşi, Makâm-ı Hazret-i Lokmân aleyhi's-selâm, Şit aleyhi's-selâm ve Danyal aleyhi's-selâm bunları ziyaret ettik.

17 Şubat 330 (2.3.1915) tarihinde Tarsus'tan hareketle gece saat üçte Yenice İstasyonu'na vâsil olduk; yemek yedik.

18 Şubat 330 (3.3.1915) tarihinde oradan hareketle Adana'ya gece saat beşte vâsil olduk. Biz bir gün Adana'da şuarâdan Ziyâ Paşa Mektebi'nde kaldık. Ertesi gün saat yedide hareketle diğerlerine Osmâniye Kasabası'nda vâsil olduk.

22 Şubat 330 (7.3.1915) Cumartesi günü Osmâniye Kasabası'ndan hareketle Kanlıgeçit-nâm mahalde yatılmıştır.

23 Şubat 330 (8.3.1915) tarihinde hareketle Hasanbey Karyesi'nde yatılmıştır.

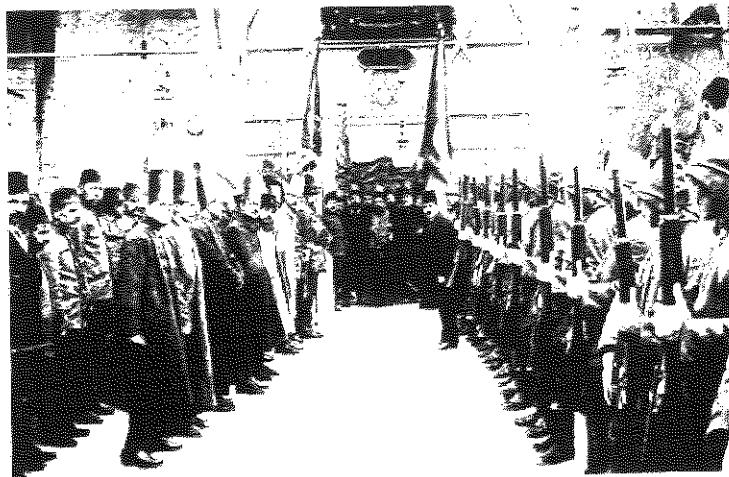
24 Şubat 330 (9.3.1915) tarihinde Hasanbey Karyesi'nden hareketle Gâvur Dağı üzerinden on iki saat yağmurlar, çamurlar içinde gece saat birde İslâhiye Kasabası'na vâsil olduk. O gece hükümet dairesinde yattık.

25 Şubat 330 (10.3.1915) tarihinde İslâhiye'den hareketle akşam üzeri Karababam İstasyonu'nda yattık.

26 Şubat 330 (11.3.1915) tarihinde hareketle Racu İstasyonu'nda yattık.

27 Şubat 330 (12.3.1915) tarihinde hareketle Halep'e sabah saat beşte vâsil olduk. Biz Baron Otel'inde, diğer(ler) cami, mescid ve kışla ve (...) dergâhında, hanlarda misafir oldular. Halep'teki ziyaret, İmam Hüseyin Efendimiz'in Kerbelâ'da şehid olup Yezidler, başı tepe tepe getirmiş olduğu baş,

buyurulup irâde-i seniyyeye iktirân eylemesiyle Mucâhidîn-i Mevlevîyye'nin bir ağızdan okumak suretiyle tenşîtlerine bâdî olur mülâhazasıyla inşâd edilen "Erenler Gönüllüsü"⁴⁰ manzûmesidir. Nâzîmuhû: Çâker-i Âl-i Muhammed ibn-i Mevlânâ Veled.⁴¹ (Y95, s.506) (Fotoğraf 12)

Fotoğraf 12. Askerî bir müfreze eşliğinde, Mucâhidîn-i Mevlevîyye Taburu mensupları, Suriye-Filistin Cephesi'ne hareket etmeden önce ziyarette bulundukları Konya Mevlâna Türbesi önünde. (26 Şubat 1915)

bir taş üzerinde olup orasını ziyaret etti. Hazret-i Mevlâna Efendimiz'in hücre-i şerifi(ni) ziyaret etti. Zekeriyyâ aleyhi's-selâmîn câmi-i şerifi ve içinde merkad-i şerifi ziyaret olunup Mevlid-i şerif oku(n)du ve semâ yaptılar.

Halep'ten 12 Mart 332 (25.3.1915) tarihinde Cuma günü saat dokuzda hareketle Rayak İstasyonu'na geldik.

13 Mart 332 (26.3.1915) tarihinde Rayak İstasyonu'ndan hareketle 14 Mart 332 (27.3.1915) tarihinde, sabah(un) beside Şâm-i Şerif'e vâsil olduk. Biz Kevkeb-i Şark Otel'i'nde iki ay kaldıkten sonra Tabur malî olduk. Sonra aşçı oldum." (Dervîş Kâdir, *Mecmâa*, s.44-46). (Metinde yer yer imlâ hataları ve cümle düşüklükleri bulunmaktadır. Kanad, Cebel-i Lübnan'daki Betrun kazasına bağlı bir nahiyyedir. Metinde Kanar şeklinde yazılmıştır. Yerleri boş bırakılan otel ve tekkenin adları kaydedilmemiştir. Tabur mensuplarından bir kısmının, zikredilen tarihlerde, Halep Mevlevîhanesi'nde kaldıkları bilinmemektedir.)

⁴⁰ Aynı sayfada F.Nâfir Bey'in notu: "Konya'da 1910 yılından beri yayınlanan *Babatîk* gazetesiyle dahi yayınlanmıştır. Halep'te dahi basılmıştır; fakirde mevcuttur. Uzluuk."

⁴¹ Veledd Çelebi tarafından, sonradan yazılmış olan bu notun sonunda 6 Cemâziye'l-evvel 1333/11 Mart 1331 (22.3.1915) tarihi vardır. Veledd Çelebi'nin, mars olarak okunması amacıyla ve nezr-i Mevlevî adedince 18 kîta olarak yazdığı bu şiir, Ahmed Remzi Efendi'nin, aynı amaçla Türkçe ve Arapça olarak kaleme aldığı "Mevlevî Taburu" şiirile birlikte, Halep'te Lüks Matbaası tarafından, uzunca renkli bir kâğıda basılmıştır. (Bir nüshası Selçuk Ün. Ktp. Uzluuk Arşivi'nde mevcuttur.) Başlık şöyledir: "Reşâdet-penâh Çelebi Efendi Hazretleri'nin sâniha-i mürşidâneeleridir." Matbû varaktaki notta da belirtildiği üzere manzûme, Halep Maârif Müdürü Nezih Bey tarafından Acemâşîrân makamında bestelenmiştir. Şiir, hece vezniyle yazılmıştır. Krş. Köstküllü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler*, s.101-103; Küçük, "Erenler Gönüllüsü", s.5-6.

Tanrıının askerleri⁴²
 Erenler gönüllüsü
 Mollâ Hünkâr erleri
 Erenler gönüllüsü

Düşmüsler cümle yola
 Bakmazlar sağa sola
 Nasîb olmaz her kula
 Erenler gönüllüsü

Bunlar cunûdullâhtır
 Bunlar işe agâhtır
 Nucûm u şems u mâhtır
 Erenler gönüllüsü

Hazret-i Sultân Reşâd
 Eyledi bize imdâd
 Odur eyyûhe'l-ibâd
 Erenler gönüllüsü

Bize bahsetti alem
 O sultân-ı muazzam
 Yine oldu mükerrem
 Erenler gönüllüsü

Alemdâr-ı ilâhî
 Külâh-pûşan sipâhî
 Tuttu bu kudsî râhi
 Erenler gönüllüsü

Allah dedikçe birden
 Ses gelir gökten yerden
 Öcün alır kâfirden
 Erenler gönüllüsü

Çalınsın ney ü kudûm
 Anlaşın ehl-i rûsûm
 Toplansınlar bi'l-umûm⁴³
 Erenler gönüllüsü

⁴² Marş olacak ve her tarafa yayılacak bir şiirin, o tarihlerde hem hece vezniyle yazılması, hem de "Tannî" kelimesiyle başlaması, savaşı idare eden İttihad ve Terakkî mensubu paşaların ve Veled Çelebi'nin Türkçülük fikirlerine uygundur.

⁴³ "Mevlevî Gönüllüleri toplandığı vakit, böyle harb uzayıp da umum Mevlevîlerin elli yaşlarına kadar bi'l-mecbûriye harbe istirak edecekleri asla ma'lûm değil idi." VÇ

Bugün bize Mevlânâ
Eyledi hep hû salâ
Dedi cümle âmennâ
Erenler gönüllüsü

Elî nemed belinde
Yalın teber elinde
Allah Allah dilinde
Erenler gönüllüsü

Çoktan ikrâr vermişler
Bunlar Hakk'a ermışler
Uzun yola girmişler⁴⁴
Erenler gönüllüsü

Hak'tan Hakk'a giderler⁴⁵
Hak'tan gayrı n'iderler
Gönüller feth ederler
Erenler gönüllüsü

Ezelden uyanıkdır
Yürekleri yanıkdır
Takdire inanıkdır
Erenler gönüllüsü

Önlerinde Mevlânâ
Hulefâsı cemîâ
Kılmış ana iktidâ
Erenler gönüllüsü

Şam'a kılımlılar sefer
Şems-i Hakk'ı isterler
Elbet murâda erer
Erenler gönüllüsü (Fotoğraf 13)

⁴⁴ "Hakikaten uzun yol olduğu, sonradan anlaşıldı. Biz cihada üç dört aylık nazaryla bakarken bugün üç senedir hâlâ devam ediyor." VÇ

⁴⁵ "Bu kita, sûretâ Mısır'ın fethi müyesser olamayacağına, fakat Mevlevî Gönüllülerî'nin mânâne pek büyük faideleri olacağına delâlet eder. Hakikaten bizim tezâhürâtımızın büyük semeresi hâsil olduktan başka taburumuz, koca Şam'ı bir başma idare etti. Suriye havallisinde bizden başka Türk askeri olmayıp metâmîh-i ecnebiyyeye karşı bu iklimi, biz muhafaza ettik." VÇ

Fotoğraf 13. Mevlevî Taburu, (muhtemelen Şam'da) yürüyüş halinde.

Ulu Ârif arslanı
Gezip mülk-i Osmân'ı
Uyandırıldı cihâni⁴⁶
Erenler gönüllüsü

Sonra Sultan Dîvânî
Yanında çiltenâni
Mîsr'ın oldu revâni
Erenler gönüllüsü

Kelâmın kes ey Veled
Bilindi sırr-i Ahad
Oldu Hak'tan müeyyed
Erenler gönüllüsü

Nâzîmuhû: Çâker-i Âl-i Muhammed
Îbn-i Mevlânâ Veled
(Y95, s.506)⁴⁷ (Fotoğraf 14)

⁴⁶ "Bu harb, beyne'l-İslâm, azîm intibâhi mûcîb olmuştur. Hatta etfâl bile ahvâl-i hâzirayı hissedip ona göre çalışmaya başlamışlardır." VÇ

⁴⁷ Mevlevî Taburu'nun önde gelen isimlerinden olup o yıllarda (1914-1918) Halep Mevlevîhanesi şeyhi bulunan Ahmed Remzi Dede de Tabur'un teşkil edildiği sıralarda şu murâbbat yazmıştır:

Mevlevî Taburu teşkil eyledi Sultan Reşâd
 Feyz-i Mollâ dâd-res Allâhu a'lem bi'r-reşâd
 Avn-i Hak'la eyleriz meydân-ı harbde biz cihâd
 Cünd-i Mevlânâ'yı mansûr eyle yâ Rabbe'l-ibâd

Sâlikân-ı Mevlevî meydân-ı harbe hû salâ
 Câ-nîşân-ı Hazret-i Mollâ'ya farzdar iktidâ
 İşte hâzırdır gelin aşk ile meydân-ı vegâ
 Cünd-i Mevlânâ'yı mansûr eyle yâ Rabbe'l-ibâd

Pîrimizdir pîşevâmîz Hazret-i Mollâ Celâl
 Kâhir-i a'dâ-yi dîniz zikrimiz ism-i celâl
 Azmimiz düşman ile savletle etmektiâr cidâl
 Cünd-i Mevlânâ'yı mansûr eyle yâ Rabbe'l-ibâd

Hâlik-i kalb-i adûdur fahrimiz serde külâh
 Top gibi gül-bang-i hû a'dâmuzu eyler tebâh
 Emr-i hayr-ı harbe sevk etdi bizi çün Pâdişâh
 Cünd-i Mevlânâ'yı mansûr eyle yâ Rabbe'l-ibâd

Velvelé-endâz-ı âfâk ola çün nây u kudûm
 Dehşetinden târumâr olsa gerek a'dâ umûm
 Allah Allah hû diye düşmâna etdikte hûcûm
 Cünd-i Mevlânâ'yı mansûr eyle yâ Rabbe'l-ibâd

(Bkz. Mazioğlu, *Ahmed Remzi Akyürek ve Şiirleri*, s.105.) Kitapta, bu murabba ile ilgili olarak şu kayıt görülmüyör: "Şiirin altında, Neveser'den bestelenmiş, okullarda ve orduda söylenmıştır, diye not vardır." Zikrettigimiz matbû varakın altında da "Halep Maarif Müdürü Nezih Bey tarafından Neveser'den bestelenmiştir" notu bulunmaktadır.

Bu manzûmenin, Mevlevî Taburu'nun teşkil edildiği günlerde, önce mesnevî nazım şekliyle beş beyit olarak yazıldığı, sonradan aynı beyitlere birer misra ve nakarat ilâve edilerek beş kitalık murabba haline getirildiği anlaşılmıyor. (Krş. Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler*, s.80.)

Ahmed Remzi Efendi, aruzun Fâllâtün fâllâtün fâllün kalibryla yazdığı bu manzûmeyi aynı vezin ve formda, Arapça ya da çevirmiş ve bu iki şiir, bahsedildiği üzere, Veled Çelebi'nin 18 kitalık "Erenler Gönüllüsü" manzûmesiyle birlikte basılmıştır. Başlıklar şöyledir: "Halep Mevlevîhânesi postnişini Ahmed Remzi Dede Efendi'nin manzûme-i Arâbiyyeleridir." ve "Diğer manzûme-i Türkî."

Arapça tercümenin ilk kitası şöyledir:
 Şekkele't-tâbûra hizbi'l-Mevlevî Sultan Reşâd
 Câe nasru'l-mü'minî Allâhu a'lem bi'r-reşâd
 Nahnü nes'â fi meyâdîni'l-megâzî ve'l-cihâd
 Fe'nsur'u İslâme yâ Allâh yâ Rabbe'l-ibâd

Mevlevî Alayı mensuplarından (Kolağası) Hüseyin Hüsnu Efendi, de "Mevlevî Ordusu İçin Marş" başlığı ile bir manzûme kaleme almıştır:

Hep Celâleddin-i Rûm evlâdiyiz vecd-âveriz
 Biz zafer âhengini tasvîr-i neyden dinleriz
 Azmimiz semt-i cenûba Mevlevî askerleriz
 Korkmaz kol kuvvetinden ma'nevî ceng-âveriz
 Arş-ı nusretde bütün âvíze-i pür-lem'adır
 Nisbet aldiğ şâh-ı ma'nâdan fedâî erleriz

(Bkz., Küçük, "Erenler Gönüllüsü", s.6.)

Fotoğraf 14. Dördüncü Ordu'ya mensup birlikler; arka planda sol tarafta Gönüllü Mevlevî Taburu Komutanı.

(BİRİNCİ MEDÎNE SEYAHATİ)

(13.3.1915): Evâhir-i Şubat 1330⁴⁸

Ermenek'te mutavattın Dağıstanlı Hacı Mehmed Zülâlî Efendi'nin⁴⁹ mecmûasından, el-yevm Halep şeyhi, Mesnevîhan Ahmed Remzi Dede Efendi⁵⁰, kendi mecmûasına nakledip, anda mütâlâa ederek beğendiğim gazel vadisinde bir na't-ı peyamberînin taraf-ı dervîşânemden tahmîsidir. Bedîhe

⁴⁸ 28 Şubat 1330, 13.3.1915 tarihine denk gelmektedir.

⁴⁹ Osmanlı Arşivlerindeki bazı belgelere göre Dağıstan ulemâsından olup içel Sancagi'na bağlı Ermenak kazasına yerleşmiş olan ve kendisine cüzî bir maaş bağlanmış bulunan Şeyh Hacı Mehmed Efendi olmalıdır. Bkz. BOA, 19 Rebi'ü'l-âhir 1310 (10.11.1892), Dosya/Gümlek no: 103/7706; 29 Muharrem 1313 (22.7.1895), Dosya/Gümlek no: 658/49311.

⁵⁰ Ahmed Remzi Dede (Akyürek, 1872-1944), Kayseri Mevlevîhanesi şeyhi Atâullah Efendi'nin (ö.1914) oğlu olup memleketinde on yıl kadar öğretmenlik yaptıktan sonra 1909'da Kütahya Mevlevîhanesi'ne şeyh vekili olarak atanmış; 1910'da Kastamonu, 1914'te Halep, savaştan sonra da (1919) Üsküdar Mevlevîhanesi şeyhligine tayin olmuştur. Örnek kişiliği, derin bilgisi ve güçlü şairliğiyle tanınmış bir kişidir. Mevlevî Taburu'nda, bîlhâssa dervîşlerin talim ve terbiyesi hususunda faydalı hizmetlerde bulunmuş, Şam'da Mesnevî sohbetleri yapmış ve başarılı faaliyetlerinden dolayı kendisine harp madalyası verilmiştir. Veled Çelebi'nin en yakınında olan kişilerden biridir. Bkz. Şafak, "Son Dönem Mevlevîliğinin Örnek İsmi: Ahmed Remzi Akyürek", s.78 vd.

süretinde sunûhundan, Ravza-i mutahharalarına yüz sürmek husûsu tefe'ül edilmiştir. Halep Mevlevîhanesi'nde inşâd edilmiştir.⁵¹ (Fotoğraf 15)

Fotoğraf 15. Mevlevî Taburu'ndaki üstün hizmetleri dolayısıyla harp madalyası ile taltif edilen Ahmed Remzi Dede.

*Varım ol pâdişeh-i milket-i ma'nâya fedâ
Dîn ü imânım ola râh-i dil-ârâya fedâ
Eyledim cismimi râh-i şeh-i levlâ'ya fedâ
Cânım ol ceyher-i zât-i dür-i yektâya fedâ
Ömrüm ol vâsita-i hilkat-i eşyâya fedâ*

*Hâkını sürme kılan mu'tekifâna reşkim
Bûy-i dergâhi ile fâriğ-i müşk-i peşkim
Şevkten mâ-i mukattarla dolu göz meşkim
Hasret-âmîz tevessül katarât-ı ekşim
Sürme-i rûşenî-i dîde-i dünyâya fedâ*

*Feyzini râh-i Muhammed'den ara ey dervîş
Derbeder gezme sâkin kılma cihâni teftîş
Hele ben eylemedi bâtili hakka tağşîş
Sâye-i nakd-i yücûdum ne ki var bî-kem u bîş
Hâk-i dergâh-ı imâm-ı şeb-i esrâ'ya fedâ*

⁵¹ Dervîş Kadir'in notlarına göre Tabur, 12-25 Mart 1915 tarihleri arasında Halep'te ikamet etmiştir.

*Hem-serim mîve-i ömrümle fakîr ü mâder
Bağ-ı Monlâ'da bitip gûldük açıldıq yer yer
Kimimiz köhne nihâl ü kimi tâze ar'ar
Gül-bün-i bâğ-ı hayatımda biten gonca-i ter
Leb-i pür-nâtika-i mu'cize-fermâya fedâ*

*Dehen-i mâdiha-gûyân-ı arûs-i tab'im
Dîde-i şâyık u handân-ı arûs-i tab'im
Âriz-i pâk-i dirahşân-ı arûs-i tab'im
Nâzük-endâm-ı gazel-hân-ı arûs-i tab'im
Sâhib-i hacle-i mi'râc-ı muallâya fedâ*

*Lâyik-ı arz olacak tuhfe-i âlî vü girân
Hâk-pây-ı şeh-i kevneyne bulur mu insân
Makdemi saçısıdır nakd-i semîn-i dü cihân
Hâsil-ı her dü cihân emtia-i kevn ü mekân
Hatt-ı pîrâye-dih-i âlem-i bâlâya fedâ*

*Hamd lillâh ki eriştirdi bizi himmetimiz
Secdedir hâk-ı der-i akdesine niyyetimiz
Rîş ağarttık reh-i aşkında budur devletimiz
Bâr-ı isyân ile ham-geşte olan kâmetimiz
Gevher-i bahr-i şefâat gül-i bathâya fedâ*

*Eylesin tek beni kulluk şerefyle mes'ûd
Başka aynimde değil dağdağa-i bûd u ne-bûd
Aşk-ı pâk-i nebevidir bana ancak maksûd
Rûhum ol Ahmed-i hâdî-i Muhammed Mahmûd
Ya'nî mahbûb-i Hudâ Hazret-i Tâhâ'ya fedâ*

*Ey Veled ey halef-i Hazret-i Mollâ Hünkâr
Ey ubeyd-i hadem-i Âl-i Nebî-i athâr
Çokdan etdim reh-i Ahmed'de vücûdum îsâr
Ey Garîbî ola gencîne-i ömrüm ne ki var
Tâc-ı fahr-i halef-i Âdem ü Havvâ'ya fedâ*

Cânib-i hümâyûn-i nübüvvet-penâhîden mükâfâtımız derhal ihsan buyurulup 1331 sene-i rûmîsi Martı evâilinde, yani 18 gün sonra huzûr-i vâlâ-

yı risâletde bazı meşâyîh ve ihvânımla şeref-i müsûle nâil oldum.⁵² Fe-lillâhi'l-hamdü ve'l-minneh. Üç defa hep Mart esnalarında yüz sürmek nasîb oldu. Âlem-i visâlde dahi dil-sîr-i nevâl-i cemâl buyursun, âmin. (Y95, s.507)

NA'T-I RESÜL

(2.4.1915): 20 Mart 1331

Na't-i Resûl sallallâhu teâla aleyhi ve alâ âlihî ve evlâdi'l-betûl der râh-i Medîne-i münevvere derûn-i şimendüfer. Li-muharririhî eş-Şeyh Velem Çelebi.

Şam'dan şimendüferle ilk defa Medîne-i muazzamaya giderken yolda sânih olan na't-i nebevidir. (Fotoğraf 16) Sonra iki defa daha ziyaret müyesser olmuştur. Fe-lillâhi'l-hamdü ve'l-minneh.

Bir şevki hâizim ki şu çâpük şimendüfer
Gûyâ ki yaşlı bir deveden de ağır gider

Bir incizâb ile uçuyor kalb-i zâr kim
Koysa tenim zîmâmini tayyâreyi geçer

Çok mu ederse nûr-i nigâhim ile yarış
Zîrâ katâr-i dil harem-i seyyide'l-beşer

Havfım budur ki çıldırırmış fart-ı şevkten
Kılmaz ise Habîb benim hâlime nazar

Yâ şâh-i enbiyâ sana billâhi âşikim
Çoktan gönül hayâlin ile gözyaşı döker

Bilmem ki âsitânına yüz sürdürdüğüm zaman
Bende kâhir mi sabır ile temkînden eser

Küstâhlîk kılsam eger bakma cărmüme
Dîvânenin günâhîna âkil kalem çeker

⁵² Velem Çelebi, Medîne'ye ilk giriş tarihini 28 Mart 1331 Cuma (9.4.1915) olarak vermektedir. (Y105, s.166)

Hoş gör figân u nâle-i mestânemi benim
Mestâni hûşyâr olan elbette afveder

Tâ tıfl iken muhabbetin oldu bana nasîb
Hakkeyledim şu sîneme ke'n-nakşî fi'l-hacer

Yıllarca ağladım senin aşkınlâ ey Habîb
Hamd olsun olmadı dökülen gözyâsı heder

Yüz sürmek âsitânına oldu bana nasîb
İhlâsim oldu nezd-i şerîfînde mu'teber

Bir ni'met-i muazzama kim vasfi müstahîl
Bu devletin nazîri felekte muhâlter

Ey Tanrı'nın habîbi şehînşâh-i enbiyâ
Ma'sûk-ı rûh-ı bay ü gedâ arş-ı Hak-makar

Ey yâdî halvetimde enîs-i mübeccelîm
Ey zikri celvetimde veren kalbe neş'eler

Zâtın gibi sıfâtına yok hadd ü müntehâ
Mümkin mi na'tını yaza hâmem birer birer

Dergâhına niyâzımı arz eyleyim hemân
Eyle kerem bırakma beni böyle derbeder

Kandîl-i kalb-i zârima bir şu'le isterim
Nezdimde bu inâyet-i kudsî cihan değer

Bîkdîm hayatı muzlim ü mübhemeden el-amân
Yok sînede tenevvür ü temkînden eser

Biktîm rûsûm-ı sâde-i taklîde uymadan
Artık yeter bu mel'abe artık yeter yeter

Kıl lem'a-i şühûd-ı nübûvvetle iltifât
Kim andan aldı nûr-ı hûdâ şems ile kamer

Vâdî-i akdesin şeceri ile kûh-i tûr
Şâhid ki buldu nûr-ı tecellâ hacer şecer

Olsa n'ola bu abd-i hakîrin de feyz-yâb
Kilsa dilimde nûr-ı tecellâ-yı Hak makar

Hep senden isterim iki âlemde feyzimi
Sen var iken cihânda Veled başkasın n'ider

Benden sana hemîşe salât u selâm ola
Tutdukça dîninin şerefi dehri serteser
(Y95, s.500-501)

Eyzân li-muharririhî eş-Şeyh Veled Çelebi:

Yâ Rab be-hakk-ı safvet-i dîdâr-ı Mustafâ
Bahş eyle kalb-i zârima aşkin ile safâ

Mekrinden eyle nefş-i habîsin beni halâs
Zîrâ elinde mel'abe kıldı beni hevâ

Gözden düşürdü dîdesi mahmûrlarını
Şûrîde kıldı bahtımı zülf-i siyeh-likâ

Gül yüzlü gonca femli perî çehre şühtar
Temkîn ü zühd ü cezbemi hep kıldılar hebâ

Bir bûse verdiler yerine cânum aldilar
Gül-anber-i visâl içün âyâ nedir bahâ

Dünyâ güzellerinde Veled görmedi vefâ
Çıksın vefâ gören (biri) meydâna es-salâ
(Y95, s.501)

Fotoğraf 16. Şam'dan hareket eden Hicaz Treni (1998)

(9.4.1915): Medîne'ye duhûlümüz, 28 Mart 1331 Cuma günü. (Y105, s.166)

(9.4.1915)⁵³: Haleb Mevlevîhânesi postnişîni, Mesnevîhân ve şâir-i nüktedân Ahmed Remzi Dede Efendi⁵⁴; Denizli Mevlevîhânesi şeyhi kudemâ-yı sulehâ ve âşıkân-ı cân-fedâ-yı Mevleviyyeden Hasan Ali Dede Efendi: Bunların ikisi de fakîrden hilâfetnâme ahz eylediler.⁵⁵

Cihâd-ı ekber ilâni hasebiyle Şam'a, bi'l-cümle meşâyîh ve ihvânla gelip Mevlevîhâne'ye misafir olduğumuzda (Fotoğraf 17) ba'z-ı meşâyîh ve ihvânla Ravza-i Tâhire-i Cenâb-ı Risâlet-penâhîyi ziyârete gittiğimizde⁵⁶ bir gece huzûrda ihyâ-yı leyl edip o gece hilâfetnâmeyi Şeyh Ahmed Remzi

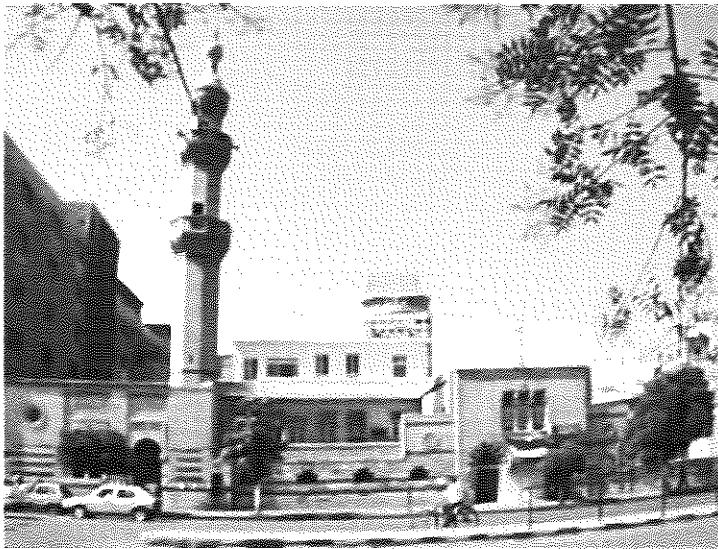
⁵³ Birinci Dünya Savaşı'nda, Filistin Cephesi'ndeki Dördüncü Ordu'da ihtiyat zâbiti olarak bulunan ve Cemâl Paşa'nın yaverliğini yapmış olan Fâlîh Rûfîk Atay, Şam'dan Medîne'ye, trenle üç gün, üç gece varlığını söylüyor. (Bkz. Atay, *Zeytin Dağı*, s.66.) Veled Çelebi'nin üçüncü Medîne seyahatiyle ilgili notlarında da yolculuğun 27-31.12.1916 tarihleri arasında olduğu zikrediliyor.

⁵⁴ Ahmed Remzi Efendi'nin bu seyahat münasebetiyle yazdığı, "Âşkı ser-gerdân u âşık eyleyen dîdârına" misriyâyla başlayan na'tî için bkz. *Dîvan*, s.38-39

⁵⁵ Adı geçen Mevlevî şeyhleri için bkz. Şafak, "Veled Çelebi'nin Menâkib'ına Göre 1912'de Faal Olan Mevlevîhaneler ve Şeyhler", s.341vd.

⁵⁶ Y95, s.339'da Veled Çelebi'nin şu notu vardır: "Birincisinde Şam'a ilk vusûlümüz hengâmında kırk tane meşâyîh-ı Mevlevîyye ile (Medîne'yi) ziyâret ettim. İkincisi Şerif Faysal Hazretleri, abdi-î aciz, Enver ve Cemâl Paşalarla gâyet muhteşem bir istikbâl tertip edilerek gittik. Üçüncüsünde kendim, mahzâ ziyâret kasdiyla hazırlık ve azik tertip ederek gittim." "Üç defa hep Mart esnalarında yüz sürmek nasib oldu." (Y95, s.507)

Dede'ye huzûrda i'tâ eyledim. Sehven Hasan Ali Dede bizimle gelmemiş olmakla, onun hilâfetnâmesini de yine orada Remzi Dede'ye verdim. Sonra Hasan Ali Dede de meşâyîh ve ihvânla Ravza-i Tâhire'yi ziyâret eylediler. (Y105, s.166)

Fotoğraf 17. Şam Tren İstasyonu'nun karşısında bulunan Şam Mevlevihanesi Camii'nin yakın zamana ait bir fotoğrafı.

Bahâriye Mevlevîhânesi postnişini siyâdetlü Ahmed Çelebi⁵⁷: Bunun meşîhatnâmesi bi'n-niyâbe Medîne'de muvâcehe-i seniyyede kendisine ırsâl kilinmiştir. (Y105, s.170)

(ŞAM'DA TOPLU FOTOĞRAF)

Bu seyahatle ilgili olarak Veled Çelebi'nin Uzluk Arşivi'ndeki mecmâa ve defterlerinde başka malîmata rastlayamadık. Ancak mezkûr arşivde, Medîne seyahatinden bir müddet sonra Şam'da toplu olarak Mevlevî şeyhlerinin çekildiği bir fotoğraf bulunmaktadır. Mevlevî Taburu'na katılan Mevlevî şeyhlerinin önemli bir kısmının ve diğer bazı görevlilerin teşkil ettiği bu toplu fotoğrafın altında "Şam Mevlevihanesi - 23 Nisan 1915" ibaresi yer almaktadır.

⁵⁷ Zikredilen zat, Küçük Nazîf Dede'nin 1916'da vefatı üzerine Bahâriye Mevlevihanesi seyhîğine tayin olunan Karahisârî Ahmed Çelebi (öл.1923)'dir. Bkz. Mehmed Kâmil, "Mesnevîhan Merhum Ahmed Dede Efendi", s.13-14.

Kanaatimizce söz konusu fotoğraftaki isimler, bu arşivdeki pek çok belgenin sahibi Veled Çelebi veya en yakınındaki zatlardan biri tarafından eski harflerle kaydedilmiş ve bu kayıt, arşivin sahibi ünlü tip tarihçimiz ve Mevlevîlik müntesibi Prof. Dr. F. Nâfir Uzluk⁵⁸ (ö.1974) tarafından dactiloja çekilmiştir.⁵⁹

Fotoğraftaki isimleri, bazı zarûri düzeltmelerle birlikte sunuyoruz:

Soldan sağa, birinci sırada oturanlar: Amasya şeyhi Cemâleddin Efendi, Denizli şeyhi Hasan Ali Efendi, Tire (İzmir) şeyhi Hayrullah Efendi, Manisa şeyhi Celâleddin Efendi, Konya Mevlâna Dergâhı şeyhi Veled Çelebi, Kasımpaşa (İst.) şeyhi Seyfeddin Efendi, Halep şeyhi Ahmed Remzi Efendi, Çankırı şeyhi Hasib Efendi, Şam şeyhi Said Efendi;

İkinci sıradakiler: Samsun şeyhi Emin Efendi, Muhtar Bey, Muğla şeyhi Cemâleddin Efendi, Kütahya şeyhi Sâkib Efendi, Eğirdir (Isparta) şeyhi Osman Efendi, Nakibzâde Mehmed Ârif, Ser-tabbâh Nizâmeddin Efendi (Konya), Şâhâbeddin Çelebi (Konya), Maraş şeyhi Selim Efendi, Burdur şeyhi Fehmi Efendi, Niğde şeyhi Hüsâmeddin Efendi, Urfa şeyhi Hüseyin Efendi, Şam mücahidlerinden bir zat;

⁵⁸ Prof. Dr. F. Nâfir Uzluk ve arşivî hakkında bkz. Şafak, "Uzluk Ailesi'nin Mevlevîlik Araştırmalarına Katkıları", s.143-150.

⁵⁹ Bu fotoğrafın iki ayrı nüshası (isimlerle birlikte), *Konya'dan Dünya'ya Mevlâna ve Mevlevîlik* adlı eserde (s.304); buradan naklen Nuri Köstükli'nün *Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler* isimli kitabında (s.222-223) ve Sezai Küçük'ün *Mevlevîliğin Son Yüzyılı* (s.516-517) adlı çalışmasında neşredilmiştir. Fotoğraf, yalnız olarak başka eserlerde ve internet sitelerinde de görülmektedir.

Üçüncü sıradakiler: Ashâb-ı Kehf türbedarı Râif Baba, (?), Neyzen Feyzi Efendi, Konyali Ağazâde Osman Efendi, Neyzen Hilmi Efendi, Mehmed Yümnî Efendi [Tabur imamı], Neyzen Hakkı Efendi, Burdurlu Dervîş Mehmed, Tokat şeyhi Hâdi Efendi, Eyüp Çelebi [Subay kıyafetinde], Çorum şeyhi Hüsâmeddin Efendi, Hücre-nişân Dervîş Hasan, Sivas şeyhi Ahmed Efendi, (?), Dilâver Efendi, Gâlib Efendi [Kâtib muâvini].

Yine aynı zamana ait olduğu anlaşılan ikinci bir fotoğraf da Sadettin Nûzhet Ergun'un Türk Şairleri isimli eserinde yer almaktır; 11 kişinin bulunduğu ve isimlerinin kaydedildiği o fotoğrafta Velem Çelebi, "Dergâh-ı Mevlâna postnisi" ve Mücâhidîn-i Meylevîyye kumandanı" olarak tanıtılmaktadır.⁶⁰ Söz konusu fotoğrafa da bazı eserlerde ve internet sitelerinde tesâdûf edilmektedir. Onların birisinde fotoğraftaki isimler, Velem Çelebi hattıyla kaydedilmiştir.⁶¹

Bu fotoğrafın aynı zamana ait olduğunu en önemli delili, Velem Çelebi hâriç, burada yer alan kişilerden hiçbirinin diğer fotoğrafta bulunmayışıdır. İçlerinde yaş ve bilgi itibâriyle önde olan zâtlar da vardır. Bu ikinci fotoğrafta kıyafetlerin farklı olması ve sadece Velem Çelebi'de destârlı sikke bulunması da dikkat çekicidir.

Kanaatimize göre aynı zamanda, muhtemelen herkesin tek kare fotoğrafa siğdirilamaması sebebiyle Velem Çelebi, bu zâtlarla ayrı fotoğraf çekinmeyi uygun görmüştür. Nitekim aynı zamana ve şahısların çoğuna ait bir diğer poz, Galata Mevlevîhanesi'nde bulunmaktadır. O fotoğrafta, tek karedede, her iki fotoğraftaki şahislardan 38'i yer almıştır.⁶²

⁶⁰ Ergun, *Türk Şairleri*, s.673.

⁶¹ Bkz. <http://picasaweb.google.com/celebiler.album>

⁶² Söz konusu fotoğraf, Sezai Küçük Bey'in *Mevlevîliğin Son Yüzyılı* adlı eserinin kapağında kullanılmıştır. Şam'da, ilk önce, Galata Mevlevîhanesi'nde bulunan bu fotoğrafın çekildiği, fakat görüntü açısından beğenilenmediği için diğer fotoğrafların çekildiği de hatıra gelmektedir.

Fotoğrafta yer alan kişiler şunlardır:

Soldan sağa, oturanlar: Galata (İst.) şeyhi Ahmed Efendi, Afyon şeyhi Celâleddin Çelebi, (Veled) Çelebi Efendi, Kastamonu şeyhi Âmil Çelebi, Sertarik Âdil Efendi;

Ayaktakiler: Gelibolu (Çanakkale) şeyhi Burhâneddin Efendi, Bahâriye (İst.) şeyhi Nazîf Efendi, Yenikâpi (İst.) şeyhi Abdülbâkî Efendi, Edirne şeyhi Salâhaddin Efendi, Ertuğrul (Bilecik) şeyhi Bahâ Efendi, Üsküp (Makedonya) şeyhi Ali Efendi.⁶³

Süheyl Ünver Bey'in, Edirnelî Dervîş Kâdir'in defterinden ve F.Nâfir Uzluk'un notalarından da istifade ederek oluşturduğu listeye göre⁶⁴ Mevlevî

⁶³ Ergun, bu zatin "Bahariye ve Afyonkarahisar Mevlevîhanelerinde şeyh vekilliği eden Ahmed Çelebi" olduğunu yazmaktadır; bzk. *Türk Şairleri*, s.673. Süheyl Ünver'in verdiği bilgiye göre Üsküp şeyhi Ali Dede 1923 yılında vefat etmiş ve Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ne defnedilmiştir; bzk. Ünver, *Osmâni İmparatorluğu Mevlevîhaneleri ve Son Şeyhlerî*, s.38.

⁶⁴ Bzk. Dervîş Kâdir, *Mecmûa*; Süheyl Ünver, Süleymaniye Kütüphanesi, 59 nolu Defter. Süheyl Bey'in yukarıda zikredilen diğer çalışmasında da Mevlevî Taburu'na katılan şeyhlerle ilgili bazı bilgiler mevcuttur. Tabura katılanlarla ilgili bir liste de Konya'da neşredilen *Babâtîk* gazetesinde (10 Şubat 1330) yayınlanmıştır. Krş. Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler*, s.77 vd.

*Taburu'na katılan 47 Mevlevîhane ve şeyhleri şunlardır:*⁶⁵ Amasya: (Cemâleddin) Efendi⁶⁶, Ankara: Nûri Efendi, Antakya: Mehmed Şâh Efendi, Aydın: Sâkîb Efendi, Ayıntab (Gaziantep): İsmail Hakkı Efendi, BAHÂRİYE (İST.): Nazîf Efendi, Bilecik (=Ertuğrul): Bahâeddin Efendi, Beyşehir (Konya): Ârif Çelebi, Burdur: Fehmi Efendi, BURSA: Şemseddin Efendi⁶⁷, Çankırı (=Kengîr): Hasîb Efendi, Çorum: Hüsâmeddin Efendi, Denizli: Hasan Ali Efendi, Edirne: Salâhaddin Efendi, Eğirdir (İsparta): Osman Nûri Efendi, Erzincan: Hacı İbrâhim Hakkı Dede, ESKIŞEHİR: Şemseddin Efendi, GALATA (İST.): Ahmed (Celâleddin) Efendi, GELİBOLU (ÇAN.): Burhâneddin Efendi, HALEP (SURİYE): Ahmed Remzi Dede, Humus (Suriye): Abdurrahman Kâmil Efendi, İslâhiye (Gaziantep): (Şeyhin ismi yok), İzmir: Nûri Efendi, KARAHİSÂR (-I SÂHÎB = AFYON): Celâleddin Çelebi, Karaman: Veled Çelebi, KASIMPAŞA (İST.): Seyfeddin Efendi, KASTAMONU: Âmil Çelebi Efendi, Kayseri: Hüsâmeddin Efendi, Kilis: Ahmed Sabûhî Efendi, KONYA: (Mehmed Bahâeddin Veled) Çelebi Efendi, Kudüs: Âdil Efendi, Kütahya: Sâkîb Efendi, Lazkiye (Suriye): Râğıb Efendi, MANİSA: Celâleddin Efendi, Maras: Selîm Efendi, Muğla (=Menteşe): Cemâleddin Efendi, Niğde: Hüsâmeddin Efendi, Samsun: Hacı Mehmed Emin Efendi, Sivas: (Ahmed Efendi)⁶⁸, Şâm-ı Şerîf: Saîd Efendi, Tire (İzmir): Hayrullah Efendi, Tokat: Hâdî Efendi, Trablusşam (Lübnan): Şeffîk Efendi, Ulukışla (Niğde): Saîd Dede, Urfa: Hüsâmeddin Efendi, Üsküdar (İst.): Ferrûh Çelebi Efendi, YENİKAPI (İST.): Abdülbâkî Efendi.

Veled Çelebi'nin cihan harbine yakın bir zamanda hazırladığı listeye göre⁶⁹ yukarıdaki 47 kişilik listenin haricinde bulunan, yani başta savaş olmak üzere çeşitli sebeplerle Tabur'a katılmayan Mevlevîhaneler şunlardır: Antalya, Bağdad, Demirci (Manisa), Ermenak (Karaman), Filibe (Bulg.), Girit (=Hanya-Yun.), Hama (Suriye), İlbasan (Arn.), İzmit, Kerkük (Irak), Kıbrıs (=Lefkoşa), Marmaris (Muğla), Medîne-i Münevver, MISIR (=KAHİRE), Midilli (Yun.), Niş (Sîrb.), Rumeli Yenişehir (=Y.Fener, Larissa-Yun.), Rumeli Yenişehir (Atîk), Sakız (Yun.), Sandıklı (Afyon), Saraybosna, Selânik, Siroz

⁶⁵ Âsitâne denilen büyük Mevlevîhaneler büyük harfle, zâviyeler küçük harfle yazılmış; Mevlevîhanelerin diğer isimleri veya bugün için ait oldukları ülke ve şehirler, tarafımızdan parantez içinde verilmiştir.

⁶⁶ Şeyhin adı listede sehven Hüsâmeddin olarak yer almıştır; bkz. Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler*, s.92.

⁶⁷ Bursa şeyhi Şemseddin Efendi (ö.1931) Suriye'ye gitmemip şeyh vekili olarak Konya'da kalmıştır. Bkz. Köstüklü, *Vatan Savunmasında Mevlevîhaneler*, s.87.

⁶⁸ Listedeki Reşîd Çelebi ismi vardır; ancak birinci fotoğrafta Sivas şeyhi, Ahmed Efendi'dir.

⁶⁹ Şafak, "Veled Çelebi'nin Menâkib'ına Göre 1912'de Faal Olan Mevlevîhaneler ve Şeyhleri", s.341-346.

(=Serez-Yun.), Şehrizer (Irak), Şems-i Tebrîzî (Konya), Tavşanlı (Kütahya), Vodine (Makedonya).⁷⁰

TEVBE-İ NASÛH

{28.5.1915): 15 Recep 1333 / 15 Mayıs 1331

Ölürüm ben yaşamam billâhî
Doktorun sözleri cümle vâhî

Yâ meger rahm ede hâl-i dilime
Kila çâre o güzeller şâhi

Marazı eyleye evvel teşhîs
Keşf ede râzı tabîb-i dâhî

Çâresi sonra sühûletli olur
Kesilir hastanın âhî vâhî

Ey penâgâhı bütün hastaların
Ey garîb yolcuların hem-râhî

Öyle bir derde giriftârim kim
Lem ebah en seelûhâ mâ hî⁷¹

Sen bilirsın sana her zerre ayân
Başkası bir sürü câhil sâhî

Şu benim derdime eyle çâre
Bana çektirme yürekten âhî

Her gece hüzn ile dâim açılır
Kapına hastaların evvâhî

Ben de işte sana yalvardayım
Ey melâz-ı gurabâ dergâhî

⁷⁰ Veled Çelebi'nin mezkûr 1912 tarihli listesinde, birinci fotoğrafta yer alan Ser-tabbâh Nizâmeddin Efendi Meram Zâviyesi şeyhidir.

⁷¹ Manası, "Neyin var diye soranlara cevap veremem."

Sevdığın başı için sultânım
Hûblar serveri vâlâ câhî

Merhamet merhamet artık yetişir
Afv kıl afv bu ben güm-râhî

Pek utandım yere geçtim billâh
Pek samîmî dilimin ikrâhî

Cümleten cărmüme kıldım tevbe
Bir dahi işlemezem billâhî

15 Receb 1333 / 15 Mayıs 1331
Der Şâm-ı cennet-meşâm nüvişte şod.⁷²
(Y95, s.501)

NA‘T-I ŞERÎF⁷³ (Fotoğraf 18)

Muhammed’dir güzeller pâdişâhî
Beni dûr etme aşkindan ilâhî

Güzellik kendisinde hatm olunmuş
Güzeller ana kullukla mübâhî

Değildir hüsnü, hûban gibi fânî
Değildir ahdi, makrûn-i telâhî

Cemâlî aşkı, hûbân-ı cennet
Visâli teşnesi, ez meh be mâhî

Fesâhat, aşık-ı dürr-i dehâni
Mehâsin, şâik-ı nûr-i nigâhî

Şemâille, fezâille müzeyyen
Hisâl-i akdesi, bulmaz tenâhî

⁷² Manası: “Cennet kokulu Şam’dâ yazıldı.”

⁷³ Aynı tarihlerde yazıldığı anlaşılmaktadır.

Esîr etmiş sahâbîyânı her dem
Güzel sohbetleri, ayşî, fükâhî

Sahâbî-i kirâmı mest kilmış
Cemâl-i pâk-i kudsiyyet-penâhî

Efâzîl, ilminin fehminde âciz
Mukassîr, hikmeti derkinde dâhî

Olunca Hazret-i Hakk'ın habîbi
Ne mümkün abd içün tasvîr-i câhî

Mürekkeble kalem olsa cemî'an
Bu dünyânın miyâhiyla giyâhî

Güzel Peygamberin vasfi yazılmaz
Debîr olsa semâvîler sipâhî

Hezâran hamd ü şükîr olsun Hudâ'ya
Ki sürdürüm âsitânîna cibâhî

Harîmi, âb-ı pâkiyle ne mutlu
Yudum, pâk eyledim rûy-i siyâhî

Muhammed, âşîkin cûrmün bağışlar
Yığılmış olsa dağlarca günâhî

Efendim, sevgili cânim Muhammed
Derûnum tahtının devletli şâhî

Veled bağıri yanık bir âşikindir
Gözü gönlü anın iki gûvâhî

Gözünden dökmede bârân gibi yaş
Yürekten çekmede âh ile vâhî

Dü âlemde kapındır mültecâsı
Senin isr-i şerîfin şâh-râhî

Bunalmış nefş-i mekkârin elinden
Bütün endâmını sarmış melâhî

Siyâmında hemîse mest-i gâfil
Salâtında bütün hayrân u sâhî

Ne aşk u şevki var ne vecd ü zevki
Bütün sermâye-i a'mâli vâhî

Hevâsı, cümle menhiyyâtı âmir
Mehâsinden o zâlim nefsi nâhî

Şâşırılmış büsbütün dem-bestे kalmış
Hemân ağlar, çeker peyveste âhî

Uzun yolda tek ü tenhâ piyâde
Güneh hem-râhî, gussa zâd-i râhî

Sen imdâd eylemezsen yâ Muhammed
Dü âlemde muhakkakdir tebâhî

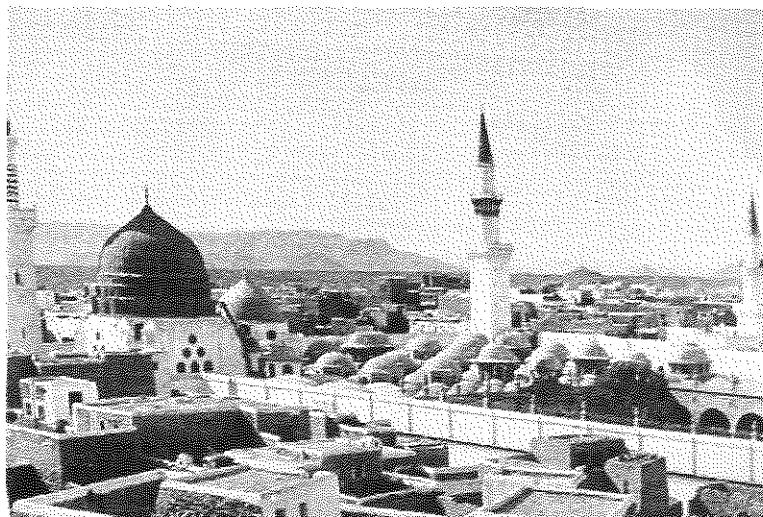
Tesellâsı senin aşkındır ancak
Anınlâ eyliyor dâim tebâhî

Yazılısa defter-i usşâka nâmî
Necâtmâda bulunmaz iştibâhî

Niyâz eyler ki kandîl-i fuâdîn
Uyandırsın anın ol nûr-i zâhî

Kavuştukça zemînin bahr ü berri
Uzaklaştıkça çerhin mihr ü mâhi

Kabûl etsin salât ile selâmum
Hemîse zât-i kudsiyyet-penâhî
(Y95, s.502-503)

Fotoğraf 18. Yirminci yüzyıl başlarında Medîne-i Münevvere ve Mescid-i Nebevî.

(VELED ÇELEBİ'NİN OĞLU VE EŞİNİN VEFATLARI)

Bu sene de hemen bu sıralarda fakîr, cihâd-ı ekber münasebetiyle bi'll-umûm meşâyîh ve ihvân ve muhibbân ile Şam'da iken gonca-i hayatım, oğlum mini mini Bostan'ım Konya'da vefat eylemiştir.⁷⁴ Sonra da refîkam Şam'a gelip haftasında dîn ü devlet uğruna fedâ olmuştur. (Y95, s.507) "Hanımın vefatı: 19 Eylül 1331 (2.10.1915) Cumartesi" (Y95, s.510)

(Kit'a):⁷⁵

Monlâ Hünkâr oğlu Muhammed Veled
Câlis-i makâm-ı zî-sân Çelebi

⁷⁴ Veled Çelebi'nin oğlu İbrahim Bostan'ın doğumunu münasebetiyle o zamanki Halep Mevlevîhanesi şeyhi A.Remzi Dede (ö.1944) tarafından bir manzûme yazılmıştır.(Y105, s.88) Tarih beyti şöyledir: Ola eslâfna fâik bu mücevher târih / "Geldi Bostân-ı siyûm ravza-i Mevlânâ'ya" Sene: 1332 Ed-Dâî Hâdimü'l-fukarâ'l- Mevlevîye bi-Halebi's-Şehbâ Ahmed Remzî. Bu manzûme, A.Remzi Efendi'nin matbu' *Divan*'ında bulunmaktadır. (s.251) Ancak orada "1333 Halep" notu vardır, bazı misralarda da farklılıklar bulunmaktadır. Son beyitteki noktalı harflerin toplamı 1332 etmektedir. Tahminimizce Veled Çelebi'nin oğlu 1914 sonlarında doğmuştur. *Silsilenâme*'de (s.13) Bostan'ın vefat tarihi, 29 Şevval 1332/7 Eylül 1330 (20.9.1914) olarak kaydedilmiş ise de Çelebi'nin, bu metindeki notlarından da açıkça anlaşılacağı gibi, bu tkaydin, doğum tarihi olması gereklidir.

⁷⁵ Aynı yerde Veled Çelebi'nin, oğlu Bostan'ın vefatı üzerine yazdığı "Bostan'ın Ninnisi" adlı 12 kitalık şiir de vardır.

Hep Mevlevîlerle gitti gazâya
Böyle olmalıdır insân celebi

Kendi gazâdayken bir küçük oğlu
Kıldı azm-i bezm-i Yezdân Çelebi

Geldi imdâdullâh oldu tam târih
Gitti İbrâhîm-i Bostân Çelebi

Aded-i misrâ: 1267 + imdâd: 66 = 1333
(Y95, s.515) ⁷⁶

⁷⁶ Veled Çelebi'nin eşleri ve çocukları hakkında bu eserin giriş kısmında malumat verilmiştir. Çelebi'nin, Uzluk Arşivi'ndeki mecmâa ve defterlerinde (bilhassa Y95 nolu mecmâada) eşi Zehra Hanım ve çocukları hakkında uzun şiirleri vardır. Örnek olarak bir şiirini sunuyoruz:

Güzel Kumru başlıklı şirinden:
*Ne hazır ötersin ey güzel kumru
Sen de tek mi kaldın nazlı yârından
Vatanda mu kaldi sevgili eşin
Felek ayrdı mı öz diyârından*

*Melek-peyker kuzim güzel Emîne
Emânet ola Rabbü'lâlemîne
Bâd, rûzgâr esmesin o yâsemîne
Bunu niyâz et Monlâ Hünkâr'ından*

*Gültekin Muzaffer btr arslan yiğit
Ne isterse al yap mutlak gönülün it
Vatan margin dâim heybetle işit
Ayırma çeşmân-i iftihârından*

*Mini minî ma'sûm sevimli Bostân
Dâ'im bahâr olsun görmesin hazân
Senin gibi olsun mükemmel insân
Feyz alsun dîdâr-ı tâbdârından*

*Ben ne peşimânum ne de müştekî
Anlar merâmumu Ârif-i zekî
Âşık şâirlerin budur mesleği
Seni dûr ederler ihtiyârından*

(Y95, s.504-505.)

(Şam'a ilk gittiği zamanlarda yazıldığı anlaşılmaktadır.)

(*Veled Çelebi tarafından, eşi Zehrâ Hanım için hece vezniyle yazılmış 16 kitalık şiir.*)

(1.kita):
*Sağ selâmet koyup, seni vatanda
Eylemiştüm azm-i cihâd-ı ekber
Sen de bekliyordun, beni vatanda
Ahirdik mektupla, dâimâ haber*

(Rubâîler):⁷⁷

(25.10.1915): 12 Teşrîn-i evvel 1331

Dördüncü Ordu Karargâhi, Kudüs, Cihâd-ı Ekber
 Yâ Mevlânâ nedir benim isyânım
 Bilseydim âh
 Eller handân ben ne için nâlânım
 Göster bana râh
 Sultânıma lâyik değilim bende velî
 Çok bende günâh
 Her halde kapın bekçisi bir insânım
 Ey şâhinşâh
 Allâh benim enîs-i rûhum aldı
 Bî-çâre dil-i garîb öksüz kaldı
 Takdîr beni şimdi şu hâle saldı
 Eyyâm-ı visâl, o başka ahvâldi
 Bilsem ki ne hâldesin, nasılsın Zehrâ
 Bensiz rûhun sürer mi cennetde safâ
 Ammâ beni sorma, duyma, bilme aslâ
 Düşmânimâ vermesin bu hicrâni Hudâ
 Sîmâma bakan hâlimi alnımdan okur
 Hak "Ta'rîföhüm"le anı fermân buyurur
 Kim sorsa nasılsın diye hiddet ederim
 Bir elli yaşında öksüzün hâli n'olur
 (Y95, s.370-371)

{8.kitap}:

*Benim mütehassis kızım Eminem
 Arslan Muzafferim sürür-tînem
 Küçük Bostânum a cânım ninem
 Bu yavrucakları ne yapsun peder*

28 Ramazan 1331 / 27 Temmuz 1331 (9.8.1915) (Y95, s.509-510.) Veled Çelebi'nin aynı yerdeki notu: "Vefatından bir büyük ay mukadem bu mersiye yazılmıştı. Fe-sübhâne'l-kadîr."

⁷⁷ Veled Çelebi'nin, eşi Zehrâ Hanım'ın vefatı üzerine yazdığı manzûmelerden.

Fotoğraf 19. Cephede Osmanlı askerleri.

Cihad uğrunda Şam'da ikâmetimiz uzaması üzerine yazılmıştır:⁷⁸ (Fotoğraf 19)

Kûyundan o meh-rûyun biz gerçî ki dûr olduk
Yandık gam-ı firkatle, baştan başa nûr olduk

Derd ü keder ü hicrân, şîmdi bize zevk oldu
Her hâleti hoş gördük, bî-kayd u fûtûr olduk

On kerre doğup öldük, haşrı burada gördük
Tahsîl-i kemâl ettik, bir şeyh-i vakûr olduk

Çok derd ü keder gördük, çok zevk ü safâ sürdürdü
Her derde sabûr olduk, her hâle şekûr olduk

⁷⁸ Bu şiirin altında tarih yoktur. Hâdiselerin seyrinden hareketle buraya konulmuştur. Veled Çelebi'nin, "Seyr ü sülük emrinde şeyhim" dediği (Y105, s.104), Hasîrâzâde Sa'dî Dergâhi şeyhi, Mesnevîhan Efendi'ye (ö.1927) yazdığı manzum bir mektupta da (Y95, s.374-375) o, içinde bulunduğu manevî sıkıntılardan bahsedip kendisinden himmet dilemektedir. Ahmed Remzi Dede'nin de savaşın uzaması konusunda, hece vezniyle yazılmış açık bir şiri vardır: Çoluk çocuk böyle gurbet ellerde / Perişan kaldular yetmez mi yâ Rab / Şöhret ü şânimiz gezer illerde / İnsânın gücüne gitmez mi yâ Rab. Halep, Şam, Kayseri olduk perîşân / Her bîrimiz bir yerde ağlaşır her ân / Hulâsa yok mudur acaba imkân / Çektigimiz mihnet yetmez mi yâ Rab. Her seyde bilirim hikmetin vardır / Ne çare insânız gönlümüz dardır / Pîrimiz büyükler Mollâ Hünkâr'dır / Bize bir gün iâdâ etmez mi yâ Rab. (*Divân*, s.311) Şiirin sonunda, "Eylül 1915'te, Birinci Dünya Savaşı sırasında, Şam'da yazılmıştır" notu bulunmaktadır.

Akl u edeb ü temkîn, pâ-bend-i te'âlîdir
 Kirdik bu kuyûdu hep bî-fahr u gurûr olduk

Meşgûl olarak nefsin öz ayb u kusûruyla
 Biz gayriya göz yumduk, bî-ayb u kusûr olduk

Fermân-ı ilâhîye tefvîz-i umûr ettiğ
 Bu sâye-i kudsîde hallâl-i umûr olduk

Çok gerçi Veled cărmum ammâ ki nedâmetle
 Ruh-sây-ı der-i afv-i Mevlâ-yı gafûr olduk
 (Y95, s.5)

(İKİNCİ MEDİNË SEYAHATI)

(Mart 1916):

İkincisinde Şerîf Faysal Hazretleri⁷⁹, abd-i âciz, Enver ve Cemâl Paşalarla⁸⁰ gâyet muhteşem bir istikbâl tertip edilerek gittik. "Üç defa hep Mart esnalarında yüz sürmek nasib oldu."⁸¹ (Y95, s.339)⁸² (Fotoğraf 20)

⁷⁹ Mekke Emîri Şerîf Hüseyin'in küçük oğludur. Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında gelişen Arap milliyetçiliğinin önderlerindenidir. Şam'da Cemâl Paşa'nın yanında参与 etti. 5.6.1916 tarihinde babası tarafından Osmanlı Devleti'ne karşı başlatılan bağımsızlık hareketinde önemli rol oynadı. 1920'de kısa süreyle Suriye Arap Kralı, 1921-1933'te Irak Kralı olmuştu; 1933'te İsviçre'nin Bern şehrinde kalp krizi sonucunda ölmüştür. (Bkz. DIA, XII, 264-265)

⁸⁰ İttihad ve Terakkî Fırkası'nın Talât Paşa ile birlikte en önde gelen isimleridir. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılması da bu şahısların, bilhassa Enver Paşa'nın iniciatifiyle olmuştu. Savaş başlığında Harbiye Nâzırı ve Başkumandan vekili Enver Paşa, Doğu Cephesi'nde Üçüncü Ordu'ya komanda ediyordu. Bahriye Nâzırlığına getirilmiş olan Cemâl Paşa ise Dördüncü Ordu Komutanı olarak Suriye-Filistin Cephesi'nde bulunuyordu. F.Rifki Atay da Enver Paşa'nın 1916 yılındaki Ortadoğu seyahatinden bahsetmektedir. Bkz. Zeytin'dağ, s.78 vd.

⁸¹ Dördüncü Ordu Kurmay Başkanı Ali Fuad (Erden) Paşa, hâtitatında, bu seyahati şöyle anlatıyor: "Başkumandan Vekili, Medine İstasyonu'na iner inmez, kendi refâkat ve maiyeti ve karşılaşmaya gelmiş olan Medîne eşrafıyla birlikte, doğruda ve yaya olarak, Peygamberimizin yesil kubbe altındaki mübârek merkadine gitti. Medîne halkı yolun iki tarafında saf tutmuştu. Kasîdeler, ilâhiler okunuyor, yol boyunca karşılıklı develek kesiliyor, kan fiskiye gibi fışkıryordu. Enver'in alayı, yakıcı güneş altında, kan olukları arasında, ilâhiler ve kasîdeler içinde, ağır ağır gidiyordu. Suriye'de, Filistin'de, Tih Sahrası'ndaki yıldırım teftisi, Medîne'de gâyet ağır bir saygı yürüyüşüne dönüşmüştü. Başkumandan Vekili, kendisi için yapılan merasimi görmüyor, iştitmıyor, duymuyor gibiydi. O, iki elini göğsünün üzerinde tazîm ve tâatle bağlamış, benliğinden geçmiş, başını öne eğmiş, sessiz sessiz ağlamakta idi. Başkumandan Vekili Enver Paşa, Mukaddes Cihad'ın Başkumandarı olan Hazret-i Muhammed'in huzuruna, onun kendisine yani asılın, vekile emanet ettiği görevin hesabını arzetmeye gidiyordu. Ben arasıra yürüyüş kolunun dışına çıkararak ön sıranın yan tarafından Enver Paşa'yi izliyordum. Enver Paşa

vecd ve istigrak içinde ağlıyor, gözlerinden durmadan yaşlar akıyordu. Ondan başka kimse ağlamıyordu. Faysal Bey ağlamıyordu. Hazreti Muhammed'in huzuruna giderken durmadan ağlayan Enver Paşa'nın haliyle, tarihi ve ulvi bir dekor içinde, yüce atasının mezarına giderken buz gibi soğuk ve hissiz olan Şerif Faysal Bey'in tavrı tezatı. O, içinden kimbilir neler düşünüyordu? Cemâl Paşa da ağlamıyordu. O, sert ve donuktu. Pakat Enver paşa'nın durmadan ağlamakta olduğunu gördükten sonra, galiba geri kalmamak için kendisi de ağlamak arzu etmişti. Enver Paşa'nın Medîne seyahati parlak, debdebeli ve muzafferane olmuştu." Erden, *Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hattıraları*, s.218 vd.

Falih Rıfkı Atay da mezkûr eserinde Medîne seyahatini, yer yer saygı ve nezaket dışı ifadelerle anlatır. Konumuzla ilgili bazı pasajlarınaklediyoruz: "Enver Paşa, Cemâl Paşa, birkaç kurmay ve iki karargâhın subayları, uzun külâhlî Mevlâviler ve bir de Ermeni garson, Medîne'ye gidiyoruz. Trene Amman'dan binmişistik. Ertesi sabah çöl ortasında uyandık. Artık ne şehir, ne ağaç, ne köy, saatler saati, ancak bir kuyu ve bir telgraf odasından ibaret istasyon yapılarına rastlıyoruz. Bütün gün hep aynı çöl, bir kafalık bile gölge vermeyen tektük hummalar yırtık ve kirli esvaplı ve yüzleri daha yırtık ve kirli urban, kemik parmaklarını büüküp açarak para ve ekmek dilenen çocukların, kısa ve yassı birkaç tepe ve ertesi sabah tekrar çiplak çölde kalkıyoruz. Kara kayadan, sarı kayadan, kırmızı kayadan dağlar üstünde gözlerimiz yana yana öğleyin Tebük'e vardık. Bir hurma korusunun içinden şeyhler ve bedeviler bizi karşılamaya koştu. (...) Ah bu çöl, kumsuz çöl, taş ve diken çölü, yeşili solmuş bir diken yiğimi üstünde san boynumu uzatan çobansız deve ve bir diken kümesinin üstünden bakır rengi bir dağa doğru, sessiz sedasız giden kadınla çocuk, kalabalıktan, süsten sesten ürkerek kaçan bedeviler sonra çöl üstüne yavaş yavaş yılanı dağınık ve boş akşam, iri ve sayısız yıldızlı gece, çöl gecesi ve her istasyonda çıl çeyrek serpni Enver Paşa! Birisi, 'Gümüş parçalarını ne yapacaklar, etlerine mi sokacaklar?' diyordu. Enver Paşa yalnız dekoru bozuyordu. Medâyîn-i Sâlih İstasyonu'nda Ermeni garson ve büfe wagonunu bırakıktı. Çünkü Medîne'ye Hristiyan girmesi yasaktır. Burada bizi ipek kumaşlı Medîneliler selamladılar. [...] İstasyonda kabile bayrakları ile donanmış ve sarı, kırmızı, siyah ve yeşile boyanmış büyük bir kalabalık vardı. (...) Mevlâviler önmüze düştü. Enver Paşa ile Cemâl Paşa ortada ve biz arkadaki halkın içine sıkışmış yürüyoruz. Enver Paşa'nın pomatalı Alman bıyıkları üstündeki mübârek gözlerinden yaş damlamaktadır. Cemâl Paşa'nın sert sakal ise yüzünün manasını bûsbûtün saklayan bir kıl maske olmuştur. Hava o kadar terli ve boğucu idi ki, ben kalabalıktan gerileyerek bir arabaya atlayıp gitmemi tercih ettim. (...) Toz ve ter içinde bulunarak Ravza'nın yeşil kubbesine kavuştuk. Peygamber bu kubbenin altında yatar. Türbesi, yaşadığı zaman kendi evi idi. Ravza işte bu türbeyi çevrelen o camidir. Son asır içinde elimizin değiştiği her şey gibi, orası da badana sarı boyalı ve kalın çiçege boğmuşuz. Türbenin içine girmek bir imtiyazdır. Kapı anahtarlarını uzun boylu Hâbesler saklar. Zaten Medîne'nin bütün dekoru Peygamber'in sanduka örtüsü ile bu Hâbeslerden ibarettir. (...) Evvêl namaza darduk. Yanumda Enver Paşa'nın yâverlerinden biri vardı. (...) Bugün Cuma idi. Ziyaretten önce ak sakallı, ak esmer, dik boylu bir hatip kürsüye çıktı. Bıyıkları alt tarafından düz kesilmiş, alnı parlak ve geniş, elinde zeytin ağacından bir sopa, kırmızı pabuçlu, sırmâ ve ipek sarıklı, ipek sarı cübbeli idi. Sınırlı bir sesi, her harfi sıcak Arapistan'ın nöbetli ruhu kaynayan bir sesi vardı. (...) Hütbeden sonra, 'Ziyaret var!' dederler. Arkamiza kefenimsi bezler geçirip kuşakla bağladılar; başımıza sert bir sarık taktular. Uzun bir Hâbes, aramızdan bir gölge gibi kaydı. Belinde uzun gümüş halkalara asılı gümüş anahtarları vardı. Kapı ağır ağır açıldı. Mum tutan külavuzların arkasından içeri girdik." (Atay, *Zeytindâğı*, s.59-63)

⁸² Aynı yerdeki notun tamamı şöyledir: "Birincisinde Şâm'a ilk vusûlümüz hengâmında kırk tane meşâyîh-1 Mevlîviyye ile (Medîne'yi) ziyâret ettim. İkincisinde Şerif Faysal Hazretleri, abdi-âcîz, Enver ve Cemâl Paşalarla gâyet muhteşem bir istikbâl tertip edilerek gittik. Üçüncüsünde kendim, mahzâ ziyâret kasıyla hazırlık ve azîz tertip ederek gittim." "Üç defa hep Mart esnalarında yüz sürmek nasib oldu." (Y95, s.507) Y105, s.166'da da şu not vardır: "(Şeyhlerle) Medîne'ye duhûlümüz: 28 Mart 1331 Cuma" (9.4.1915).

Y95, s.341'de ikinci Medîne seyahatiyle ilgili şu not bulunmaktadır: "Evkaf Nâzîri'nin vurûdu münâsibetîyle meşhur âlimler câniibinden böyle dersler tertip edildi. Eylence Enver ve Cemâl Paşalarla geldiğimizde de böyle şanlı bir meclis akdedilmiştir. O mecliste şeyhim Kettânî Hazretleri, sâbika-i ma'rifet olmadığı halde, hırkasını fakîre ihdâ buyurmuşlardır."

Fotoğraf 20. Harbiye Nâziri ve Başkomutan Vekili Enver Paşa, Kudüs'teki Kubbetü's-sahrâ'da, Cemâl Paşa ile birlikte.

(11.3.1916); 27 Şubat 1331

Meşâyîh-1 Sa'diyye'den Şeyh Ahmed Hulkî-i İstanbullu, askerî mütekâidlerinden Mahmud Azîz Bey, Manisa Şeyh vekili Celâl Çelebi, Bahriye yüzbaşalarından Hâmîs Efendi, meşâyîh-1 Rûfâîyyeden Şeyh Hüseyin Hilmi Efendi; cümlesi, evrâd-ı Mevlevîyyeye icâzet almışlardır. Taburumuz müşâviri Mustafa Beyefendi fakîrden sikke-pûş olmuştur. Cümlesi Şam'da vâki olmuştur. (Y95, s.437)⁸³

⁸³ Y95, s.494-496, 499'da "Felâsife, Mütekellimîn, Sâfiyye" başlıklı yazının sonunda 7 Zilkade 1334 / 23 Ağustos 1332 (5.9.1916) Lübnan, Sûku'l-Garb, Mekîn, Haccar Oteli notu vardır. "Mütekellimîn" başlıklı yazının sonunda Gurre-i Zilkade 1334 ve 14 Ağustos 1332 (27.8.1916) tarihleri bulunmaktadır, aynı mekânlar zikredilmektedir. Hicret hadisleriyle ilgili bir ibarenin sonunda ise "1 Eylül 1332 (14.9.1916) Cebel-i Lübnan, Bihamdun" notu vardır. Mezkûr mecmâada Veled Çelebi'nin, bu tarihlerde kaleme aldığı anlaşılan epeyce dini ve tasavvufi mütalaası görülmektedir.

Mehmed Âkif Bey de 1918 Temmuz'unda Mekke Emîri Ali Haydar Paşa'nın davetlisî olarak İzmirli İsmail Hakkı Bey'le birlikte Lübnan Âliye'ye gitmişler ve bir müddet Haccar Oteli'nde (Funduk el-Haccâr) kalmışlardır. (Bkz. Ersoy, *Sâfiyat*, s.22-23; M.E.Düzdâg'ın mukaddimesi). Otel, Beyrut ve Akdeniz'e yüzlerce metre yukarıdan bakan ve yoğun sedir ormanlarıyla kaplı, havası bol oksijenli, suyu kaliteli bir yerde; Cebel-i Lübnan'ın en meşhur yayLASI olan Sûku'l-Garb beldesi içindedir.

(SULTAN REŞAD'IN ÇANAKKALE GAZELİNİ TAHMÎS)

(8.9.1916'dan sonra):

Şevketlü el-Gâzî Sultan Muhammed Reşad Han Efendimiz Hazretleri'nin Çanakkale nusreti üzerine neşîde-i hümâyûnları tâhmîsidir:⁸⁴

*Hazret-i Pâdişeh-i a'zam-i iklîm-i súhan
Sâye-i akdes-i Hak, mefhâr-i evlâd-i vatan
Oldular böyle nigârende-i ayn-i Zü'l-men
Savlet etmişti Çanakkal'a'ya bahr ü berden
Ehl-i İslâm'in iki hasm-i kavîsi birden*

*Kal'a bir Ergenekon yaylaşı bozkurdumuza⁸⁵
Geldi düşmen gemîstyle çerisi yurdumuza
Verdi ümmîd zaman hasm-i sitem-hordumuza
Lâkin imdâd-i ilâhî yetişip ordumuza
Oldu her bir neferi kal'a-i pûlâd-beden*

*Müslimîn sanki melekdir şiyem-i hazzinde
Yâr u ağıyâre verir varını hep bezminde
Düşmen ammâ duramaz ma'reke-i rezminde
Asker evlâdlarının pîşgeh-i azminde
Açzini eyledi idrâk nihâyet düşmen*

*Söhret-i kâzibesin eyledi düşmen izhâr
Kaçı alçakçasına bir gecede etmedi âr
Yediği darbeleri haşre dek etmez inkâr
Kadr ü haysiyeti pâ-mâl olarak etdi firâr
Kalb-i İslâm'a nüfûz eylemeye gelmiş iken*

⁸⁴ Sultan Reşad, ordumuzun Çanakkale'de zafer kazanması üzerine beş beyitlik bir gazelle sevincini belli etmişti. Halk tarafından beğenilen ve daha sonra (8.9.1916 tarihinde) yayımlanan bu manzûme üzerine, pek çok şair tarafından tâhmîs yazılmıştı. Onlardan biri de Veled Çelebi idi. Bkz.DİA, VIII, 208; Doğan-Tığlı, "Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler" s.41 vd. Yukarda nakdedilen ilk beş bentte, her bendin ilk üç misra Veled Çelebi'ye, 4 ve 5. misralar Sultan Reşad'a aittir; 6 ve 7.bentler ise tamamen Veled Çelebi'nin kaleminden çıkmıştır.

⁸⁵ Veled Çelebi'nin, zikredilen makalede yer alan, yayımlanmış tâhmîsinde, ikinci benddeki iki misra, farklı ve yerleri değişiktir. Anlaşılan o ki, *Kal'a bir Ergenekon yaylaşı bozkurdumuza* şeklinde, millîyetçilik vurgusu taşıyan bir ifadede ısrar edilmemiştir. Değişen 1. ve 2. misralar şöyledir: "Geldi bir hayfi diridnotla demir kapumuza / Kâ'il olmuşdu bizim aczimize, korkumuza" Altıncı bendin üçüncü misraındaki "re'fetinin" kelimesi yerinde de "şefkatinin" sözcüğü vardır. Makalede son iki bendin birer misrai eksiktir.

*İlticâ eyler ise Hâlik'ına zull-i Hudâ
 Verir a'mâl-i hümâyûnunu Hak âmennâ
 Bâb-i Mevlâ'ya sarıl pâdişehim subh u mesâ
 Kapanıp secde-i şürkrâna Resâd eyle duâ
 Mülk-i İslâm'ı Hudâ eyleye dâ'im me'men*

*Diyemem ni'met-i şâhânesinin lâyikiyum
 Ezelî bende-i şermendesiym sâdikiyum
 Kerem u âtfet u re'fetinin âşikiyum
 Dâî-i asdika-i şefkatının vâsikiyum
 Mâye-i hubb-i hümâyûn ile yoğruldum ben*

*Eyle şâhinşehi yâ Rabbi muzaffer âmîn
 Eyle devletle saâdetle muammer âmîn
 Eyle her dem ana tevfikini yâver âmîn
 Eyle Kur'an'ı, hadisi ana rehber âmîn
 Nazm-i güftâre budur hâtime-i müstahsen*

*Ed-Dâî Veled Çelebi
 Hâdimü's-sâdâti'l-Mevlevîye
 (Y95,s.514)*

(ÜÇÜNCÜ MEDÎNE SEYAHATI)

(27.12.1916): 2 Rebî'ü'l-evvel 1335 Çarşamba / 27 Kânûn-i evvel 1332

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm. Es-salâtü ve's-selâmu aleyke yâ Rasûllâh.

Üçüncü defa olmak üzere Medîne-i Münevvere'ye, Ravza-i Saâdet'e yüz sürmek üzere gidiyorum. Şam Vâlî-i muktediri Tahsin Beyefendi Hazretleri⁸⁶ ile meşâyîh-i kirâm-ı Mevlevîyye ve mutribânımız ve bir bölüm mücâhidîn-i Mevlevîyye bizi teşyî' eyledi.

⁸⁶ 1916 yılında merkezi Şam'da bulunan Suriye Valiliğine atanmış olan Hasan Tahsin (Uzer) Bey, 1877'de Selânik'te doğmuş olup Mustafa Kemal Paşa'nın çocukluk arkadaşıdır. Çalışkanlığı ile tanınmıştır. Aşırı bir İttihat ve Terakkî mensubudur. Çeşitli yerlerde kaymakamlık ve valilik, son Osmanlı ve Cumhuriyet meclislerinde mebusluk yapmış; 1939'da ölmüştür.

Birincisinde Şam'a ilk vusûlümüz hengâmimda⁸⁷ kırk tane meşâyîh-î Mevleviyye ile ziyâret ettim. İkincisi Şerîf Faysal Hazretleri, (Fotoğraf 21) abdi âciz, Enver ve Cemâl Paşalarla gâyet muhteşem bir istikbâl tertip edilerek gittik. Üçüncüsünde kendim, mahzâ ziyâret kasdiyla hazırlık ve azik tertip ederek gittim. (Y95, s.339)⁸⁸

Fotoğraf 21. Cemâl Paşa, Şerîf Faysal'la birlikte.

(28.12.1916): 3 Rebî'ü'l-evvel 1335 Perşembe / 28 Kânûn-i evvel 1333

Tebük Birkesi Sultan Hamîd Hazretleri cânibinden tamir olunup dikilen taşa târîh-i ta'mîr, Türkçe ibâre ile kaydedilmiştir: Sene 1319. (Y95, s. 339)⁸⁹

(31.12.1916): 6 Rebî'ü'l-evvel 1335 Pazar / 31 Kânûn-i evvel 1333

Bugün uyandım; kendimi Medîne yolunda Tuveyra İstasyonu'nda buldum. Havalâ serin. Fakat 1010 küsür irtifâdan 400 dereceye

⁸⁷ Y105, s.166'da şu not vardır: "(Şeyhlerle) Medîne'ye duhûlümüz: 28 Mart 1331 Cuma" (9.4.1915).

⁸⁸ "Üç defa hep Mart esnalarında yüz sürmek nasib oldu." (Y95, s.507)

⁸⁹ Aynı sayfada Tebük Kalesi üzerindeki h.1064 tarihli Arapça kitabının metni vardır.

ineceğimizden belki bugün bâdiye sıcaklarına kavuşuruz. Buraya kadar, bu meyyit çölde ancak dünkü gün yemîn ü yesârda beşer onar sürü teşkil etmiş âhûlär gördük. Bu haşin çöle o güzel, vahşî gazâller iyi yakışıyordu. (Y95, s.340)

(1.1.1917): 7 Rebî'ü'l-evvel 1335 Pazartesi / 1 Kânûn-i sâni 1333

Dün akşam saat 11 raddelerinde Medîne-i Resûlullâh'a yüz sürdürdüm. (Y95, s.340)

(5.1.1917): 11 Rebî'ü'l-evvel 1335 Cuma / 5 Kânûn-i sâni 1333

Leyle-i velâdet-i Hazret-i Risâlet-penâhî.

Evkâf Nâziri İbrâhim Bey⁹⁰, Şerîf Haydar Paşa ve mahdumları⁹¹ (Fotoğraf 22) ve Şeyhü'l-harem Zîver Beyefendi⁹² ve birçok ulemâ ve eşrâf ve ricâl-i askeriye ve binlerce ahâlî ile Kumluk⁹³ mâlî olduğu halde Mevlid-i nebevî kırâat olundu. Ya'nî Harem-i Şerîf-i Nebevî'de huzûr-i akdes-i risâlet-penâhîde Kumluk tabir olunan avluda edâ olundu. (Y95, s.340-341)

(6.1.1917): 12 Rebî'ü'l-evvel 1335 Cumartesi / 6 Kânûn-i sâni 1333

Evkaf Nâziri, hücre-i mutahharadaki dolaplar ve ehemmiyetsiz levhalar ve sâir huzûr-i seniyyede bulunmuş, lâzım olmayan şeyleri çıkarıp, silmek, süpürmek husûsunda fakîri de yardımcı ittihâz eylemekle bizzat Efendimiz'in doya doya -daha doğrusu doyamaya doyamaya- hîdmet-i celîleleri müyesser olmuştur. Hâdimü'n-Nebî Veled Çelebi.

⁹⁰ Mayıs 1916-Şubat 1917 tarihleri arasında Evkâf Nâzırlığı yapmış olan Ürgüpî Mustafa Hayreddin Efendi'dir.(öл.1934)

⁹¹ İttihat ve Terakkî Hükümeti, Haziran 1916'da isyan eden Şerîf Hüseyin'i, Mekke emîrlîğinden azlederek aynı aileden olan ve Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın birinci reis vekili olan Şerîf Ali Haydar Bey'i 2 Temmuz 1916 tarihinde Mekke emîrlîğine atamıştır. Ali Haydar Paşa'nın oğullarından Muhiettin Şerif Targan (1892-1967) ünlü müsikişinaslarımızdandır.

⁹² Eski şehremînilerden olan Zîver Bey, Harem-i Şerîf meşîhatine, 24.6.1910 tarihinde, Giritli Ahmed Muhtar Efendi'nin yerine atamıştır.(Bkz.Osm.Arş., XVIII, 219)

⁹³ Veled Çelebi'nin notu: "Kumluk, Harem-i Şerîf-i Nebevî'nin sakfsız avlusu ki kum tefrif edilmişdir. Oraya seccâdeler sererek Mevlid-i şerîf kırâati, âdât-i kadîmedendir."

Fotoğraf 22. Şerîf Hüseyin'in isyanından sonra Mekke Emirliğine atanan Ali Haydar Paşa.

Muvâcehe-i seniyyede yerli ve mücâvir ulemâdan birkaç kişinin cihâda ve ittifâka ve sâir mevzûa dâir dersleri, Evkâf Nâzırı ve Şerîf ve mahdûmları ve bazı zevât tarafından istimâ' olunmuştur.

Evkâf Nâzırı'nın vurûdu münâsebetiyle meşhur âlimler cânibinden böyle dersler tertîb edildi. Evvelce Enver ve Cemâl Paşalarla geldiğimizde de böyle şanlı bir meclis akdedilmiştir.⁹⁴ O mecliste şeyhim Kettânî Hazretleri⁹⁵, sâbika-i ma'rifet olmadığı halde, hirkasını fakire ihdâ buyurmuşlardır. Sûretâ fakîrin Medîne'ye muâvedetim melhûz olmadığından, bu mes'ele-i iksâ her nevi şâibeden ârî idi.

⁹⁴ Veled Çelebi, 1916 yılındaki ikinci Medîne seyahatini kastetmektedir.

⁹⁵ Veled Çelebi, *Son Asır Türk Şârları*'ndeki biyografisinde (IV, 1977) hadis âlimi Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî'den (1857-1927) şöyle bahseder: "Mücâvirîn-i kirâmdan Şeyh Kettânî'den, ehâdîs-i mütevâtireye müteallik eseri bi-nâzırî okuyup mücâz oldum." Şeyh Kettânî için bkz. DIA, XXV, 337-338.

Seyh Muhammed Abdülbâkî-i Leknevî Hazretleri, umûm ulûm-i dîniyyeden ve hadîs ü *Mesnevî*'den fakire icâzet verip muvâcehe-i seniyyede icâzetcâmemi i'tâ buyurmuşlardır.⁹⁶ (Y95, s.341)⁹⁷

(12.1.1917): 18 Rebî'ü'l-evvel 1335 Cuma / 12 Kânûn-i sâni 1333

Salât-ı subh esnâsında “ravzatün min riyâzi'l-cenneh”⁹⁸ olan minber ile mihrâb-ı nebevî meyânında ve muvâcehe-i seniyyede *Buhârîyi Şerîf*'in ibtidâsına bed' edilmiş ve Müftî-yi Şâm Ebu'l-Hayr Âbidin Efendi dinlemiştir.⁹⁹

Serîf Cafer Paşa¹⁰⁰ nezdinde bir taş gördüm. Üzerine âdetâ altın sıvanmıştı. Medîne civârında [...] denilen mahalde çikiyormuş; gayet zengin olmuş. Hârun Reşîd, o madeni işlettirmiş. İhtimal ki “Zer-i Ca'ferî” oranın mahsûludür. Hâlâ ocakları ve bazı taştan evânî mevcut olmuş. Bir de bir sene kadar yumuşaklığını devam edip sonra sertleşir latif, mevcli bir taş madeni gösterdi. Yazı takımı ve sâire işlenirse a'lâ Medîne hediyesi olur. Yine Medîne'ye iki gün uzakta bir maden daha varmış. (Y95, s.342)¹⁰¹

(14.1.1917): 20 Rebî'ü'l-evvel 1335 Pazar / 14 Kânûn-i sâni 1333

Bu Pazar günü sabahleyin ba'de's-salâh muvâcehe-i seniyye-i peygamberîde *Kütüb-i Sitte* ile beraber kırk tane meşhur ve muteber kütüb-i hadîsin ilk hadislerini hâvî *Aclûnî Risâlesi*'ni kâmilen tilâvet eyledim.

⁹⁶ Veled Çelebi, mezkûr biyografide (IV, 1977): “Abdülbâkî el-Leknevî'ye Harem-i şerîf'te mülâzemetle başlayıp kendilerinden ulûm-i lâhûtiyye ve letâif-i arşîyyeye dair pek çok müstefid oldum” demektedir.

⁹⁷ Aynı sayfada daha sonra şu ibare yazılmıştır: Hâfiż Bey İbrahim-i Misri: “Kâne Abdü'l-hamîdi bi'l-emsî ferden / Fe-gade'l-yevme elfe Abdü'l-hamîden” Modern Arap şîrinin önde gelen simalarından, “Nil Şairi” diye anılan Hafîz İbrahim'in (1872-1972) bu beytinin tercümesi şöyledir: “Dün bir tane Abdülhamid vardi; bugün bin tane Abdülhamid var.”

⁹⁸ Manası, “Cennet bahçelerinden bir bahçe.”

⁹⁹ Şam müftüsü şeyh Ebu'l-Hayr Abidin Efendi'nin Enver Paşa'yı övdüğü ve Cemâl Paşa'ya yardımcı olduğu bilinir.

¹⁰⁰ Şerîf Hüseyin isyanından sonra Mekke Emiri olarak atanın Şerîf Ali Haydar Paşa'nın kardeşidir.

¹⁰¹ Aynı sayfada Veled Çelebi'nin şu notu da vardır: “Hazret-i Şeyh-i Ekber Efendiimizin, cehennemin bir müddet-i baâdeden sonra fenâsına kâil olmaları, bir büyük tâhkîk eseridir. Zira teklîf-i ilâhi vukû bulan irâde-i cüz'îye, ebedî değildir; fâni kolların fâni hâssasıdır. Ucu, irâde-i külliyyeye dayanır. Cüz'î bir irâde sâkasiyla işlenen muvakkat bir seyyînenin mücâzâti, ebedî olamaz. Şüphesiz ikâb, cümrün derecesine göre olur. Eksik olur, fazla olmaz. Sevâbı aksıdır. O, irâde-i külliyye mahsûludür, ebedîdir. Fazl-i ilâhîden beklenilen budur. Medîne sânihası.”

Bugün Hazret-i Ahmed Şems Efendi'yi ziyâret eyledim. Teberrüken *Müsned-i Ahmed* ibtidâsına üç hadis okudum. (...) Bu Şeyh Ahmed Şems Hazretleri, Mağribî; Medîne'de münzevî(dir). Bir keçisinin sütüyle iktifâ eder, evlîyâullahtan, sâhibü't-te'lîf bir zattır. Çok iltifatlarına mazhar oldum. Evrâdını, bazı te'lifini verdi.¹⁰² (Y95, s.343)

(15.1.1917): 21 Rebî'ü'l-evvel 1335 Pazartesi / 15 Kânûn-i sâni 1333

Bugün Şeyh Muhammed bin Ca'fer el-Kettânî Hazretleri bize ziyâfet verdi. Huzûr-ı seniyyelerinde *Câmi'u's-sagîr*'den bir hayli hadisler okunup şerh buyurdular. Yatsıdan evvel muvâcehe-i nebevîde, cild-i evvel ve sâni-i *Mesnevi-i Şerîf*ten ikişer, üçer sahife okudum. (Y95, s.343)

(16.1.1917): 22 Rebî'ü'l-evvel 1335 Salı / 16 Kânûn-i sâni 1333

Bu sabah, "Ravzatün min riyâzi'l-cenneh" buyurulan makâm-ı muallâda sabah namazını Şâfiyye ile bi'l-edâ teberrüken *Tefsîr-i Kâzî*'nin mebdei olan *Tefsîr-i Fâtîha*'yı ve nihâyetinden İhlâs ve Muavvezeteyn süre-i celîleleri tefsirlerini kırâat eyledim ve Cenâb-ı Hakk'a işbu tefsirin ve diğer tefsirlerin kırâat ve hatmini ve ahkâmiyla âmil olmaklığı niyâz eyledim ve evvelleri dahi birkaç sabah *Kâzî Tefsîri*'nin muhtelif makamlarından Ravza'da okumuştum. (Y95, s.343)

(17.1.1917): 23 Rebî'ü'l-evvel 1335 Çarşamba / 17 Kânûn-i sâni 1333

Bugün Muhammediyye Kütüphanesi'nde İbnü Ebî Şeybe'nin *Müsned*'ini, İbnü Abdi'l-Berr'in *Et-Temhîd - Şerhu Muvatta*'ını, Hâkim'in *Müstedrek*'ini, Zehebî'nin *Telhîsu Müstedrek*'ini, Beyhakî'nın *Delâ'ilü'n-nübûvve*'sini, İbnü Abdi'l-Berr'in *İstizkâr*'ını, İbnü Hazm'in *Kitâbü'l-muhallâ*'sını, Âbid-i Sindî'nin 8 ciltlik müellif hattı *Dürrü'l-muhtâr Şerîf*'ni ziyâret eyledim. *El-Misbâhu'l-mudiyyi fi mekâtîbi'n-Nebîyyî*'yi gördüm. (Y95, s.344)

(18.1.1917): 24 Rebî'ü'l-enver 1335 Perşembe / (18) Kânûn-i sâni 1333

Bu sabah muvâcehe-i seniyyede işbu Kasîde-i Medîne'mi, Efendimiz sallallâhu aleyhi ve sellemeye muvâchen ve bülend âvâz ile inşâd eyledim. Üçüncü defa ve bilhassa mücâveret kasıyla azîmet edilmişti: (Fotoğraf 23)

¹⁰² Veled Çelebi'nin birkaç defa sözünü ettiği bu kıymetli zat hakkında maalesef daha fazla bilgiye ulaşamadık.

Fotoğraf 23. Medîne Tren İstasyonu.

AKÎDE-İ MEDÎNE

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm.

Eyledim ism-i celâli matla'u's-şems-i makâl¹⁰³
Mevlevîyim zikr ü fikrimdir benim ism-i celâlî

Varlığında, birliğinde şekk ü şübhem yok benim
Dînimin, îmânımın sarsılması emr-i muhâl

Ayb u noksândan berîdir Hâlik-ı kevn ü mekân
Zâtına şâystedir bi'l-cümle evsâf-ı kemâl

¹⁰³ 78 beyitlik bu kaside Y95 nolu mecmûâının 366-369.sayfaları arasında yer almaktadır. Sonunda Veled Çelebi'nin şu notu vardır: "Bu kasideyi, âsitân-melâ'îk-âşiyân-ı Cenâb-ı Sultânî'l-enbiyâ Efendimiz'e üçüncü defa yüz sürdürdüğüm esnada bi'l-ingâd, bâlâdaki tarihte, Kumluk'un alt başında, cihet-i şîmâlide bulunan revakta, hücre-i mutahharaya müteveccih olduğum halde sesli sesli okudum. Kasidemi "Akîde-i Medîne" diye tesmiye eyledim. "Medeniyyet-i İslâmiyye'ye müvâfîk akîde" manasını da ifade etti. Hiç şübhem yoktur ki nazım, mahz-ı imdâd-ı risâlet-penâhî ile vücûda geldi. Orada âşkân için Efendimiz'in tasarrufâti hârinde hareket, müstahîldir. Orada fuyûzât-ı Ahmedîyye alenem meghûddur. Arâzî-ı mukaddese seyâhati, hayatı-ı dervîşânem en seyyâz kismıdır. Diyebilirim ki evvelce geçen otuz senelik mesâî-i istifâzamın adlılidir; şeref cihetinden daha ağır çeker. Üç kerre atabe-i risâlete rûy-mâl olmaklığım ise sürü ve ma'nevî bu mukaddes seyâhatin eşrefidir. Sonra da bu üçüncü seyâhatim ve bir müddet Peygamber komşusu olup "Ravzatün min riyâzî'l-cenneh"te mîhmanlığım, bir ni'met-i muazzama ve bir devlet-i mübecceledir. Lillâhi'l-hamdü ve'l-minneh."

Enbiyâ vü âhiret kütüb ü melâikle kader
Şart-ı îmândır inandım, istemem ben kîl ü kâl

Her ne bildirdiyse Sultân-ı rusûl Kur'ân ile
İ'tirâzım yok kabûl ettim bi-lâ kayd-i su'âl

On sekiz bin âlemîn sultânı ancak zâtıdır
Mülk-i bâkîsinde yokdur ayb u noksân u zevâl

Âsitânı, dîn ü dünyâ maksim-i âmâlidir
Îste hâcâtın hemân hîrmâna yokdur ihtimâl

Şer'i pâkiyle verilmiştir nizâm-ı kâ'inât
Kim nizâmât-ı beşer olmaz anaaslâ misâl

Her halîfe vasf-ı zillullâh iken ol hazretin
Hîdmetiyle rûz u şeb tahtında eyler iştigâl

Pâdişehler, hâdimi olmakla eyler iftihâr
Âleme fermânunu infâz için eyler cidâl

Emrederse, pâdişehler hükmünun fermân-beri
Nehyederse, kahramânlar aksini kılmaz hayâl

Emrinin icrâsını kâfil cünûd-ı müslimân
Nehyinin infâzına hâdim sanâdîd-i ricâl

Bendegânın da'vet eylerse eger dergâhına
Cân-sipârâne koşar binlerce mü'min lâ-mahâl

Müslimân eyler anın emriyle tâ'at şâhîna
Şâh tâ'at etmese müslimler eyler ihtilâl

Pâdişehler andan isticlâb ederler kuvveti
Âsitân-ı pâkine dâ'im kilarlar ittikâl

Böylece milk-i bekânın da odur şâhinşehi
Müstakildir, bî-muâdildir o şâh-ı bî-hemâl

Tâ bu rütbe kadr-i bâlâ, şâni bî-hemtâ iken
Vaz'ı dervîşânedir, âmîzişi pür-i'tidâl

Her kemâlin mazharıdır, her celâlin masdarı
Eylemişdir zâtına Mevlâ tecelli-i cemâl

Ya'ni sultân-ı rusûl, ma'sûk-ı hâs-ı Zü'l-celâl
Hâdi-i hayr-ı sübûl, Peygamber-i Mevlâ-hîsâl

Akl u hikmet bî-tereddûd da'vetin kıldı kabûl
Dînine düşmen anın-çün türrehât-ı bî-me'âl

Kirdı istibdâdi, isti'bâdi, zulm ü savleti
Kıldı dâ'im hasm-ı insâniyyete karşı cidâl

Halkı mes'ûd eylemekdi gâye-i kudsîyyesi
Hep bu maksadla çalıştı, derdi "el-halku iyâl"¹⁰⁴

Böyle kurdu şer'-i pâkin, doğrusu dînin budur
Hüküm-i Kur'ân u hadîsi yokdur inkâra mecâl

Gerçi çokdur mu'cizâtı, cümlesi meşhûrdur
Lîk Kur'ân u hadîs eyler cemî'in iştimâl

Etdi Kur'an'da tecelli zât-ı pâk-i Ahmedî
Oldu mazmûn-ı hadîsi gâye-i İslâm'a dâl

Bilmek istersen eger lübbü'l-lübâb-ı dînnini
Eylemez sûret kifâyet, ilm-i ma'nâ dersin al

En büyük âriflerin ol âsitâni hâdîmi
Fehm ü irfân öğren anlardan heman fî külli hâl

Âlem-i Kur'ân'ı kıl yıllarca dâ'im cüst u cû
Tâ'ir ol başdan başa, envârdan aç şâh-bâl

Bak ne âlemdir, ne milk-i i'tilâ meşhûndur
Cennetü'l-firdevs-i ma'nâ kim serâser pür-nevâl

Nazmını tavşîfde dem-bestedir erbâb-ı kâl
Ma'nisin ta'rîfte hâmûstur ashâb-ı hâl

¹⁰⁴ "Bütün insanlar Allah'ın ailesidir" hadisine işaret edilmektedir.

Çünkü harf ü lafz u ma'nâ cümlesi mahdûddur
Hak kelâmın vasfda elbette bunlar deng ü lâl

Evvelîn ü âhirînin ilminin hep umdesi
Bir cihetden hep Kelâmullâha eyler ittisâl

Sözlerim ser-mâye-i hakka'l-yakînimdir benim
Sanma şairler gibi mahzâ bu yolda bir makâl

Andadır ahbâr-ı gaybî, andadır irşâd-ı nâs
Andadır kânûn-i hikmet, andadır sihr-i helâl

Andadır nahv ü me'ânî vü belâgatla kelâm
Andadir fikh u ibâdât u harâm ile helâl

Her zamânın nakd-i hâlin kissalarla zikr eder
İbn-i vakt ol kim kelâm-ı Hak'da yok mâzî vü hâl

Ma'ni-i "el-yevme ekmeltü"¹⁰⁵ şehâdet eyliyor
Kim kelâm-ı Hak'dır ancak şâmil-i sa'd ü kemâl

Gayra yokdur ihtiyâc aslâ esâs-ı dîn için
Gitme yâbâna muhît-i a'zam-ı Kur'an'da kal

Mü'mine bir ni'met-i dîger dahi ilm-i hadîs
Lafz u ma'nâda kelâm-ı Hak'dan etmez infisâl

Şerhdır gûyâ kelâm-ı Hakk'a güftâr-ı Nebî
Aşık u ma'sûk-veş olmakda hem-bezm-i visâl

Lâf ile olmaz müyesser neyl-i dîdâr-ı Resûl
İsteyen Peygamberi bununla kilsin iştigâl

Yoksa farz et kim bulundun asr-ı pâkinde anın
Asr-ı pâkinde anın yok muydu erbâb-ı dalâl

Sihat ü kuvvette var gerçi hadîse mertebe
Etdi isnâd-ı hadîs elbet nice kezzâb-ı dâl

¹⁰⁵ Maide Sûresi, 3. âyetten iktibas edilmiştir: "Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim"

Bî-tereddüd cümlesi erbâbinin ma'lûmudur
Ehl-i zevkin şübhесiz ma'lûmudur yal ile bal

Cem' olunmuşdur hazâkatle devâvîn-i hadîs
Bunlara mâlik olan n'eyler cihanda mûlk ü mâl

En kıdemli dîn kitâbıdır bugün kütb-i hadîs
Sadr-i İslâm'ın peyâmın doğruba bunlardan al

Eyle Kur'ân u hadîsi rûh-i İslâm'a delîl
Almak istersen eger ser-çeşmeden mâ-i zülâl

Eyle sen bunlarda tam hakkıyla kesb-i ihtisâs
Kıl kîfîd-i ma'rifetle dembedem feth-i kafâl¹⁰⁶

Ger bu sûretle kemâl-i i'tikâd u aşk ile
Bezm-i irfânda olursan vâkif-i saff-ı ni'âl

Eyler ol demde tecellî pîşine zât-ı Resûl
Pâdişâh-ı milk-i ma'nâ, server-i ferhunde-kâl

Tahtgâh-ı kalbimin şâhi Muhammed Mustafâ
Kim anın feyziyle buldu şem'-i aşkim iştî'âl

Çokdan ihsân etdi aşkin bende-i nâcîzine
Ye'se düşmem seyyââtım olsa emsâl-i cibâl

Benliğimden eyledim az çok ferâgat sa'y ile
Çünkü cânânum bana emr etti "Da' nefsek te'âl"¹⁰⁷

Dâ'imâ lütfen hayâliyle beni i'zâz eder
Gaşy eder gönlüm demâdem gösterip gunc u delâl

Hiç sıkılmam bin yıl olsam halvetimde münzevî
Zikr ü fîr ile hemîse eylerim def'-i kelâl

¹⁰⁶ Arapça'da "kufl" kilit demektir; çوغulu "kufîl" veya "akfâl" gelir. Kanaatimizce şair, "akfâl"ı tâhfîf ederek "kafâl" demiştir.

¹⁰⁷ Bâyezid-i Bistâmî hakkındaki bir söze işaret edilmektedir. Bâyezid rûya âleminde sorar: "Yarabbi, sana nasıl gelinir?" Şu cevabı alır: "Nefsinı bırak da gel!"

Şân u haşmetle olunca hüsrev-i milk-i tenim
Kaçdı havfinden bulup bir rahne nefس-i bed-fi'âl

Lîk ednâ fîrsatın bulsa hemân eyler hücûm
Nefs-i bed-kâmîmla dâ'im eylerim harb-i sicâl

Bir tarafdan ilmim oldu hîre-sâz-i ihtilâf
Bir tarafdan aklım oldu pây-i azmimde ıkkâl

Kıldı esnâ-yı sülükümde o rütbe şu'bede
Kim ramak kaldı beni ifsâda nefس-i bed-sigâl

Bir zamân dünyâ-yı dûnu gözleyip çektim azâb
Bir zamân ukbâ naîmin özleyip gördüm nekâl

Etmeseydi cânîma imdâd Şâh-i enbiyâ
İltiyâmin rûyunu görmezdi bu dâ-i uzâl

Aldanır ilm ile a'mâle kim eylerse gurûr
Bunlar ile en çok eyler nefس-i hâzik ihtiyâl

Bunları sat, aşk-ı dîdâr-i Resûlullâh'ı al
Aşk-ı pâk-i Ahmedî'den başkası pür-i'tilâl

Yâ imâme'l-enbiyâ bâbında oldum müstecîr
İsterim kim eyleyem bir câ'izeyle irtihâl

Âteş-i aşkıyla sînem kaynadı coşdu yine
Midhatinde bir gazel tarh eyleyem bî'l-irticâl

Bir güzel sevdim ki ruhsârındaki ebrû vü hâl
Reşk-i tasvîr-i hilâl ü cevher-i cân-ı Bilâl

Bir güzeller şâhîdir kim ferş-i râh eyler ana
Hulle-i zîbâ-yı şevkin cümle erbâb-ı cemâl

Tal'at-ı pür-şânının hayrânıdır mihr ile mâh
Dîde-i im'ânının efkendesi çeşm-i gazâl

Gülsitân-ı ilm ü irfân u hikemde kâmeti
Cümle esmâr-ı hakâ'ikle müzeyyen nev-nihâl

Hâstre dek dilberler için oldu kânûn-i cemâl
Andaki tarz-ı günün ü tavr-ı hâs u yâl ü bâl

Bahtiyâr oldun Veledd aşk-ı habîbullâh ile
Bakma artık ïn ü âna cümlesin ferdâya sal

Hak teâlâ bir kapı kıldı müyesser kim sana
Devletinde yok zevâl ü hidmeti bî-inhilâl

Olmayaydı irtikâb-ı ayb-ı nazm-ı şâygân
Kalmayaydı nâ-becâ birkaç kavâffi-i sikâl

Şevkimi yüzlerce beyt olmaz idiaslâ muhît
Derdimi saymak ile bitmezdi mânend-i rimâl

Etdi tengî-i kavâffi çâresiz vakf-ı sükût
Câ'iz olmaz na'tda her nükteye rabt-ı hibâl

Hâmuş ol gözle edeb zîrâ ki nâzikdir makâm
Gerçi cûş-i aşk ile gelmez sanaaslâ melâl

Kıl salât ile selâmin âsitânında nisâr
Eyle zikr-i akdesiyle rûz u şeb tenşît-i bâl

Salli yâ Rabbî alâ hayri'l-halâ'ik dâ'imen¹⁰⁸
Salli yâ Rabbî ke-mâ terdâ alâ sahbin ve âl¹⁰⁸
(Y95, s.366-369)

(18.1.1917): 24 Rebî'ül-evvel 1335 Perşembe / 18 Kânûn-i sâni 1333

Harem-i şerîf-i Nebevî müderrislerinden ve Özbeklerden, Pîr-i nûrânî Abdüllâhî Akişan Hazretleri'ne teberrüken -talebi üzerine- hilâfetnâme-i Melevîyye itâ edildi. Bilâhare kendileri de tarîkat-i alîyye-i Nakşîbendîyye'den ve kâffe-i ulûmdan fakîre icâzet ihsan buyurdular. Ak sakallı, beyaz çehreli, ablak, heybetli, nur gibi bir veliyullâh idi. Dâima *Buhârî* okutur.¹⁰⁹ (Y95, s.344)

¹⁰⁸ Beytin tercümesi: "Ya Rabbi, yaratılmışların en hayırlarından razı olduğun gibi, daima onu, ailesini ve ashabını rahmetinle kuşat."

¹⁰⁹ Metnin altında şu not da vardır: "Ravza'da Mesnevî-i şerîfin her cildinin evâ'ilinden birer miktar okumak ve hâtîmesini dahi tilâvet eylemek sûretiyle teberrüken hatm icrâ edilmiştir. Akişan da fakîre

(19.1.1917): 25 Rebî'ül-evvel 1335 Cuma / 19 Kânûn-i sâni 1333

Hazret-i Hamza'ya veda ziyareti yaptım. (Y95, s.344)

(20.1.1917): 26 Rebî'ül-evvel 1335 Cumartesi / 20 Kânûn-i sâni 1333

Eş-Şeyh Yâsin el-Misri: Bu zat, tasavvufla ve bilhassa Hazret-i Şeyh-i Ekber Efendimiz'in âsâriyla müştagildir. Medîne'de Emîr-i Mekke Şerîf Ali Haydar Bey'in hânesinde ve Harem-i şerîf-i Nebevi'de görüştüm.

Bugün Medîne Belediye Reisi ve Afgan Emîri Delîli Şeyh Yâsin-i Afgânî ile Mescid-i Kubâ'yı ziyaret ettim. Orada gâyet kadîm bir kitâbe (vardır); üç yüz küsür hilâlinde yazıldığı anlaşılıyor. Fotoğrafi alınıp okunması lâzımdır, pek mühimdir. Orada bahçeler var. Belediye reisinin bahçesinden bir demet gül kopardım. (Y95, s.345)

(21.1.1917): 27 Rebî'ül-evvel 1335 Pazar / 21 Kânûn-i sâni 1333

Bugün saat dört raddelerinde Medîne-i Muazzama'dan Şam'a hareket eyledim. Fahrî Paşa¹¹⁰ ile Şerîf Hazretleri'nin biraderleri Cafer Paşa ve Şerîf'in üç oğlu teşyîf buyurdular. (Fotoğraf 24) Belediye Reisi ile bazı ulemâ ve eşrâf-i belde mevcûd idiler. (Y95, s.345)

seriat ve tarikatten ve bilhassa hadisten icâzet verdi." Veled Çelebi, *Son Asır Türk Şairleri*'ndeki biyografisinde (IV, 1977), "Harem-i Şerîf dersiamlarından, şeyhi sâlih, Akişanî Buhârî'den dahi teberriken *Buhârî*'ye icâzet aldum ve emirleri üzerine kendilerine, *Mesnevî* icâzeti arzeyledim" demektedir. 1919-1925 yılları arasında, İstanbul'daki tıp tâhsili esnasında Üsküdar Mevlevîhânesi'nde ikamet eden F.Nâfir Uzluk da notlarında şöyle demektedir: "Üsküdar Mevlevîhânesi'nde 6 sene semâzenbasılık ve duacılık vazifesini (yaptım)" "40 yıl önce Üsküdar Mevlevîhânesi'nde kaldığım zaman Buharah Abdülhâdi Akişan etrafında ölü kemikleri, önmde Fransız Anatomiste'i Testut'un kitabı olduğu halde ders çalıştığını görür, "Çelebi Feridun! Sabahların sahibinden özür dileyelim" diye söze bağlar, dâvûdü sesiyle *Mesnevî*'den 9 beyit okur, hem kendi ağlar, hem de beni ağlatırdu." Şafak, "Uzluk Kardeşlerin Mevlevilik ve Çelebilik Yönleri", s.180.

¹¹⁰ "Çöl Kaplânı" lakabıyla tanınan Fahreddin Paşa, Dördüncü Ordu Kumandanı vekili idi. Arap isyanı üzerine Cemâl Paşa tarafından Medîne'ye gönderildi. Medîne'yi destansı bir şekilde savunan Fahreddin Paşa, daha sonra Millî Mücadele'ye de katılmış ve 9.11.1921 tarihinde Cumhuriyet Hükümeti tarafından Afgan sefirligine atanmıştır. 1936 yılında emekli olup 22.11.1948'de İstanbul'da vefat etmiştir. (DİA, XII, 87-89)

Fotoğraf 24. Çöl Kaplunu lâkabıyla anılan Medîne müdâfîi Fahreddin Paşa. (Sağda)

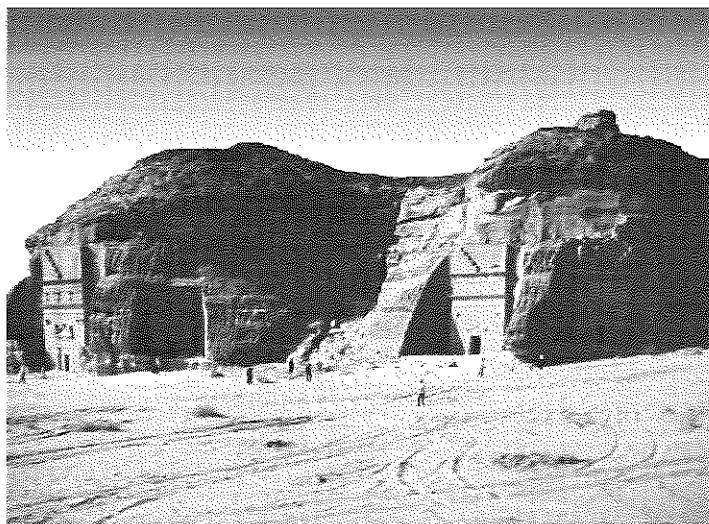
(22.1.1917): 28 Rebi'ül-evvel 1335 Pazartesi / 22 Kânûn-i sâni 1333

Medâ'in-i Sâlih'te¹¹¹ dağlara [katı taşlara] oyulmuş binaları seyrettik. Kapıları, bugünkü kapılar gibi gayet mûtenâ ve muntazam açılmış, üstünde kendisinden saçak ve tâk mevcûd ve üzerlerinde büyük kartal resimleri ve çiçek saksıları ve Lâtin hattı gibi vasatlarında kitâbeler mevcuddur. Hemen hepsinin derûnlarında lahid bulunduğu nazaran mekâbir oldukları hatırlar gelir. Cesîm bir havza derûnunda [tepeler içine oyulmuş] öbek öbek mahallâtır. Onun için medâ'in denilmiştir.

Kumdan tahaccür eden bu dağların içinde asırlardan beri su içinde çalkana çalkana kîsm-i a'zamı müdevver ve bir kısmı beyzî olmuş, renk renk şeffaf çakıllar vardır. Dağ eriyip aktıkça, bu çakıllar ovaya yayılmıştır. Medîne

¹¹¹ Medâ'in-i Sâlih veya diğer adıyla el-Hîr, Medîne ile Tebük arasında, Semud Kavmi'nin yaşadığı rivayet edilen tarihî bir beldedir. Burası önemine binaen UNESCO tarafından Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır.

Erkân-ı Harbiye Reisi [Kadri Bey bin Şükrü Bey bin Bekir Paşa el-İstanbulî] orada Arab kisvesiyle resmimizi almıştır. (Y95, s.345-346) (Fotoğraf 25)

Fotoğraf 25. Hicaz yolundaki Medâ'in-i Sâlih'te kayalara oyulmuş mezar yerlerinden bir görüntü.

(24.1.1917): 30 Rebî'ül-evvel 1335 Çarşamba / 24 Kânûn-i sâni 1333

Medîne'ye gidip gelirken, en ziyâde enzâr-ı hüzn ü telehhüfümüze müsâdif olan, gerek şimendüfer inşâsında ve gerek bazı müsâdemât vukûnda şehîd olan sevgili mehmedciklerimizin beş on taşla çevrilmiş garîb mezarlarıdır. Onlar şimendüfer yaptıkları ve onu muhafaza eyledikleri esnâda şehîd olmuşlar da şimendüfer (îdaresi), onlara ayrı ayrı künbed yapmaya muktedir iken dört taştan ibâret bir kabir bile yapmamıştır.¹¹² (Y95, s.346)

(26.1.1917): 2 Rebî'ül-âhir 1335 Cuma / 27 Kânûn-i sâni 1333

Sevbân Mevlâ-i Rasûlullâh Ahaze anhü'n-Nebiyyü aleyhi's-selâm ahden bi-en lâ yes'el ani'n-nâsi şey'en hattâ sevtahû.¹¹³ Melevîlerin hiçbir şey istememeleri, bundan kalmıştır. An dersi'l-cum'ati li'ş-Şeyh Bedreddin.¹¹⁴

¹¹² Altında Veled Çelebi'nin şu not vardır: "Bir şefil esmer, yolcu üzerlerine yestehlerken kendim tâhvîf ü tahâzîr ile menettim."

¹¹³ Tercümesi: "Resûlullah a.s.kölesi Sevban'dan, isanlardan, kamçısı dahi olsa, bir şey istememesi hususunda söz aldı." Şeyh Bedreddin'in Cuma dersinden.

Şeyh Abdülbâki el-Ensârî el-Leknevî: "Mevlânâ-yı Şâm, Şeyh-i Ekberest ve Şeyh-i Ekber-i Rûm, Mevlânâst."¹¹⁵

Cuma günü tulû' esnasında, inâyet-i Hak ve imdâd-ı Resûlullah ile Medîne'den hareketimizin altıncı günü olmak üzere Şam'a dâhil olduk ve Câmi-i Emeviyye'de Kumandan Paşa ve sâir erkân-ı askerî ve Vali ve ricâl ile, cemâat-ı Kübrâ ile salât-ı cum'ayı edâ eyledik. (Fotoğraf 26)

Bugün Şam'da Câmi-i Emeviyye'de, Medîne-i Muazzama mücâvirlerinden ve ekâbir-i ulemâ ve sâfiyyeden ârif-i billâh Şeyh Ahmed Şems Hazretleriyle mülâkât oldum. Cemâl Paşa Hazretleriyle ve abd-i fakîrle görüşüp yine Medîne'ye avdet etmek üzere gelmiş; Paşa Kudüs'te¹¹⁶ olduğu cihetle oraya gidip mülâkât edecek. Medîne'de fakîrden İstanbul tab'i *Müslüm-i Şerîf* istemişti. Şimdi kendime ait olan bir takım *Müslüm* nüshasını gönderdim. (Y95, s.346-347)

(9.2.1917): 16 Rebî'ül-âhir 1335 ve 27 Kânûn-i sâni 1332.

Tokat şeyhi Hâdî Dede Efendi, Şam şeyhi Saîd Dede Efendi, Urfa şeyhi Hüsâmeddin Dede Efendi, Trablusşam şeyhi Şefîk Dede Efendi, Kayseriye şeyhi Hüsâmeddin Dede Efendi, Lâzikiye şeyhi Râgîb Dede Efendi, meşâyîh-ı Mevleviyeden Yûsuf Dede Efendi: Cümlesine Medîne-i münevvereyi üçüncü ziyâretim akabinde Şâm-ı şerîfteki Mucâhidîn-i Mevlevîye Kumandanlığı karargâhında hilâfetnâme i'tâ eyledim.

Şam, Urfa, Bahâriye şeyhlerinin ve Yûsuf Dede'nin hilâfetnâmeleri Medîne'de yazılıp hücre-i saâdetde misafir olmuş ve muvâcehe-i seniyyede i'tâ olunmuştur. Tokat, Trablus, Kayseriye, Lazikiye şeyhlerinin hilâfetnâmeleri Şam'a avdetimizde yazılıp İmam Hüseyin Efendi'mizin Hücre-i tâhirelerinde yedlerine i'tâ kalınmıştır: (Y105, s.168)

¹¹⁴ Veled Çelebi, *Son Asır Türk Şairleri*'ndeki biyografisinde (IV, 1977) şöyle demektedir: "Mucâhidîn-i Mevlevîye ile üç sene Şam'da ikâmetimde bedrî'l-muhaddîsîn Bedrûddîn Efendi'nin Buhârî derslerine muhtazaman müdâvemet ve medrese-i aliyyelerinde hâssaten Müslüm-i şerîfe dahi muvâzabetle her ikitinden ve ilm-i hadisten icâzete mazhar oldum."

¹¹⁵ Manası: "Şam'ın Mevîânası, Şeyh-i Ekber (Muhyiddin İbn-i Arabî)'dır; Anadolu'nun Şeyh-i Ekber'i, Mevlâna'dır."

¹¹⁶ Falih Rîfki Atay şu malîmati veriyor: "Karargâh Kudüs'te, Zeytindâğı'nın tepesindeki Alman misafirhanesinde idi. (...) Zeytindâğı'hın tepesindeyim. Lut Denizi'ne ve Gerek dağlarına bakıyorum. Daha ötede Kızıldeniz'in bütün sol kıyısı, Hicaz ve Yemen var. Başımı çevirdiğim zaman Kamâme'nin kubbesi gözüme çarpıyor. Burası Filistin'dir. Daha aşağıda Lübnan var, Suriye var. Bir yandan Süveyş Kanalı'na, öbür yandan Basra Körfezi'ne kadar çöller, şehirler ve hepsinin üstünde bizim bayrağımız!" (Zeytindâğı, s.15,41-42.)

Fotoğraf 26. Şam Tren İstasyonu'nun yakın zamana ait bir fotoğrafı.

(3.3.1917): 9 Cemâziye'l-evvel 1335 Cumartesi / 3 Mart 1333

Bugün devlet-i aliyyemizin Meclis-i Meb'ûsan kararıyla ittihâz eylediği Târîh-i Efrencî ibtidâsıdır.¹¹⁷ (Y95, s.349)

(4.3.1917): 10 Cemâziye'l-evvel 1335 Pazar / 4 Mart 1333

Bugün Re'sü'l-ayn Çiftliği derûnunda bulunan Abarnafurya'yı ziyaret eyledim. Birisi pek büyük, havz-ı kebîrden daha geniş; diğeri biraz daha küçük;

¹¹⁷ Metinde (s.349) sevren "Bugün" kelimesi yer almıştır. Halbuki 2851 nolu kanunla 16 Şubat 1332, 1 Mart 1333 itibar edilmiştir. Bkz. Gazi Ahmed Muhtar Paşa, *Tâkvîmî's-sinîn*, s.541.

diğer altısı geniş havuz derecesindedir. En büyüğünün derinliği ölçülemediştir. Ucuna ne kadar ağır bir şey bağlandıysa, su yukarı kaldırılmıştır. Hatta değirmen taşı atılıp kaldırıldığı sürette mübâlağa eylerler. En büyüğünden akan su, üç dört değirmen döndürür. Diğer ikincisi iki, öbürleri birer değirmen çevirir. Bu artezyen kuyuları, sath-i bahrden on iki metre mürtefi' tepeden olup etrafları da dört beş metre yükseltildiği halde yine yaz kış cereyan ediyor. Pek derin olduğu için suyun nebeâni görülmüyor. Bu kuyuların yakınında, tepe denilecek derecede alçak dağlar olup Lübnan dağları uzaktadır.

Bugün kırk dönümlük bir portakal bahçesine gittik. Tatlı limonları, kabak gibi Yafa portakallarını ellerimizle kopardık.

Bugün Beyrut Valisi Azmi Bey'in¹¹⁸ konağında tartıldım, 74 kilo geldim. [Birkaç ay sonra Konya'ya gelip Meram'da Deliklitaş evkaf değirmeninde tartıldım, yine 74 kilo geldim.] (Y95, s.349-350)

(26.4.1917): 4 Receb 1335/26 Nisan 1333 Perşembe

Olma mağrûr o kadar sâmi'a vü bâsıraya
Olur anlar da nice sehv ü hatâya mazhar

İki hâsiyyet eder bâtil u hakkı temyîz
Biri tedkîk-i haberdir biri ta'mîk-i nazar

Bu Türkçe şiiri, hiç Türkçe bilmeyen Şeyh Mağribî'den, Türkülerin pîri Veled Çelebi rivâyet ediyor.¹¹⁹ (Y95, s.353)

(28.4.1917): 6 Receb 1335 Cumartesi / 28 Nisan 1333

Serîf Hüseyin Paşa, Mekke'de i'lân-ı istiklâl eyledi ve hilâfet da'vâ eyledi¹²⁰; Medîne de her vechile muhâtaraya düştü. Birisi, esnâ-yı kelâmda,

¹¹⁸ İstanbul Polis Umum Müdürü ve Osmanlı dönemi son Beyrut Valisi Azmi Bey ve Cemâl Paşa ile irtibatı hususunda bkz. Tepe, "Azmi Bey; İttihatçıların Meşhur Polis Müdürü", s. 18 vd.

¹¹⁹ Aynı yere daha sonra şu not yazılmış: "Şam'da *el-Magrik* gazetesi idârehânesinde makâlât-ı dîniyye sermuharriri Şeyh Mağribî'den. O vakit sermuharrir de el-yevm Ankara'da *Hâkimiyet-i Millîye* gazetesi sermuharriri Ziya Gevher Beyefendi idi ki şimdi şu anda Ankara'da berâber bulunuyoruz. Kastamonu Mebusu Veled Çelebi." Şeyh Mariî hakkında bilgi bulamadık. Birinci Dünya Savaşı sırasında Suriye Cephesi'nde subay olarak görev yapan Ziya Gevher Bey (1892-1968) hakkında bkz. Karataş, "Erken cumhuriyet Döneminde Siyasal Bir Portre: Ziya Gevher Etili", s.341 vd.

“Hüseyin Paşa ne yapsa boş; emânet-i mukaddese bizdedir” demekle zurefâdan biri, Nasreddin Hoca'nın şu hikâyesini nakleylemiştir:

Hoca merhum ciğer almış, dalgın giderken bir çaylak ciğeri elinden kapar, kaçar. Hoca der ki “Nâfile! Ağız tadıyla yiyecezsın; zira işte tarifesi bende. Bu yolda pişirilmezse bir işe yaramaz.” (Y95, s.354)

(2.5.1917): 10 Receb 1335 (Çarşamba) / 2 Mayıs 1333

Şâm-ı Şerîf'te Şeyh Bedreddin Efendi Hazretlerinden okuduğumuz *Müslim-i şerîften* dersimiz, dördüncü cildin 86.sahifesinde kalmıştır. (Y95, s.356)

¹²⁰ 1853 İstanbul doğumlu olan Şerif Hüseyin, Kasım 1908'de Mekke emîri tayin edildi. Birinci Dünya Savaşı öncesinde İttihat ve Terakkî iktidarıyla ve onların bölgedeki temsilcileri olan Medîne muhafizi ve Hicaz valisi ile arasındaki gerginlik arttı. Şerif Hüseyin bu yıllarda bölgede söz sahibi olduğunu kabul ettiirmeye çalıştı. 1912 seçimlerinde iki oğlu Abdullah ile Faysal'ı Mekke ve Cidde temsilcileri sıfatıyla Meclis-i Meb'ûsan'a göndermeyi başardı. Ocak 1914'te Hicaz vali ve kumandanlığına tayin edilen Vehib Paşa, Şerif Hüseyin'in bağımsız tavırlarından şikayet ediyordu ve muhtemelen İngilizler'le ilişkilerinin de farkındaydı; Temmuz 1914'te Osmanlı Devleti'ni yıkmayı hedeflediği gereklisiyle emîrin azledilmesini ve yerine Şerif Ali'nin tayinini istedi. Hatta Şerif Hüseyin'in İstanbul'da bulunan ve mebus olan oğullarının başşehirden ayrılmalarına izin verilmemesini bildirdi. Savaş başladıkta sonra Şerif Hüseyin, resmi ifadelerinde Osmanlı Devleti'ne sâdik kalacağını ve kendisine düşen vazifeyi üstleneceğini belirtti. Bu sırada (Şubat 1915) Hicaz'da bulunan birliklerin büyük çoğunluğu Süveyş'e kaydırıldı. Mayıs ayında emîrin oğlu Faysal, Şam'da Cemâl Paşa'yı ziyaret edip desteğini tekrarladı. Şerif Hüseyin 10 Temmuz'da Osmanlı Devleti ve hilâfeti için destegini ilân ederken ardından oğlu Abdullah vasıtıyla İngilizler'le tarihi McMahon-Şerif Hüseyin mektupları adıyla geçen müzakereleri başlattı (14 Temmuz 1915 - 30 Ocak 1916). Bu arada devletin, Araplar'dan kurulu askerî birliklerin sayısını artırma teşebbüsünü engellemeye çalıştı. Cihad ilânını desteklemedi ve Hicaz demiryoluun Mekke'ye kadar uzatılmaması için gayret gösterdi. Gelişmelerden rahatsızlık duyan Osmanlı hükümetinin, kendisini emîrlikten alacağından endişelenerek İngilizler'le yaptığı pazarlıklarda Araplar'in Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanması durumunda İngiltere'nin kendi krallığını tanımaması istedî. Osmanlı Devleti'ne karşı İngiltere ile iş birliği karar alındı ve muhtemel Arap krallığının sınırları belirlendi. İngilizler, önceleri stratejik anlamda pek önemli görümedikleri Şerif Hüseyin isyanına Çanakkale savaşlarında yaşadıkları hayat kırıklığından sonra agrılık verdiler. Cemâl Paşa'nın Ağustos 1915 ve Mayıs 1916'da Beyrut ve Şam'da devlete ihanetle suçladığı bazı Araplar'ı idam ettirmesyle oluşan gergin ortamı değerlendiren Şerif Hüseyin, Haziran 1916'da Mekke'de isyani başlattı ve 27 Haziran tarihli bildirisinde İttihat ve Terakkî yönetimini dinsizlikle suçlayıp isyanını meşrulaştırmaya çalıştı. 16 Haziran'da Cidde, 17 Eylül'de Taif düştü. Böylece Medîne dışındaki önemli Hicaz şehirleri isyancıların eline geçti. Medîne Ocak 1919'a kadar Osmanlı yönetiminde kaldı. Kasım 1916'da kendisinin Arap ülkelerinin kral ilân eden Şerif Hüseyin, Ekim 1918'de Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Arap krallığı kurma girişimine devam etti. İngilizler'in Şerif Hüseyin'in iki oğlundan Abdullah'ı Ürdün, Faysal'ı Irak kral yapması Şerif Hüseyin'in Arap dünyasındaki itibarını iyice sarstı. 6 Mart 1924'te Türkiye'de halifeliğin kaldırılmasının ardından kendini halife ilân ettiye de bu hareketi yakın çevresi dışında İslâm dünyasının her yerinde tepkiyle karşılaşındı. Mekke'yi kuşatan Abdülazîz b. Suûd tarafından krallığına ve halifelik iddialarına son verildi.(16 Ekim 1924) Emîr Hüseyin, Akabe üzerinden Kibrîs'a giderek İngilizler'e sigindi. Sûrgün hayatı, 1930 yılında rahatsızlanarak Ürdün emîri olan oğlu Abdullah'ın yanına gitidine kadar sürdü. Bir yıl sonra öldü ve Kudüs'te defnedildi. (DİA, XXXVIII, 585-586. Azmi Özcan'in kaleme aldığı "Şerif Hüseyin" maddesinden, kısaltılarak alınmıştır.)

(4.5.1917):

Bugün Şeyh Ahmed Şems Hazretleriyle görüştük. Dârû'l-ferah Oteli'ne isminden tefe'ülen sâkin olmuşlardı. Şeyhi, gayet ciddî ve celâlli buldum. Benimle gizlice görüştü; "Medîne'nin erzâkını göndersinler, ahâlisine hürmet etsinler, hükümet şerîat ahkâmını icrâ etsin, enfâs-ı peygamberî her memlekette okunup şâyi olsun; cihet-i ma'nevîyyeyi bana bırakınlar. Medîne'ye bir şey olmaz, galebe muhakkaktır. Bunu, pâdişâha ve ricâl-i devlete söyle" deyip fakîri memur etti.

Ben de "Muvâcehe-i peygamberîde kerrât ile taraf-ı Resûlullah'tan ilhâm olundum ki bu milletin kurtulması, benim hadîs-i şerîfim bütün bilâd-ı Osmâniyyeye münteşir olup, okunup ahkâmiyla âmil olmakla müyesser olur" buyurduklarını arz ettim. "Bunu da Pâdişâha ve ricâl-i devlete söyleyeyim mi?" dedim. "Evet evet, söyle; pek doğrudur" dedi.¹²¹ Şeyh Ahmed Şems ile mülâkâtım, 12 Receb 1335 / 21 Nisan 1333 tarihli Cuma günündedir. ¹²² (Y95, s.347-348)

(5.5.1917): 13 Receb 1335 Cumartesi / 5 Mayıs 1333

Bugün Şam'da Şam usûlü yapılmış bir konağın eski zaman tarzında mülevven ve yıldızlı tavanlı ve dolaplı ve önünde mermer havuzlu, bir kaidesinde Şeyh Ahmed Şems ile Şeyh Muhammed bin Ca'fer el-Kettâni Hazretleri'ni birleştirdim. İki evliyâ, iki e'âzîm-ı ulemâ sohbetini seyrettim. Kendimi sadr-ı İslâmda, Kûfe'de, meselâ İbrahim-i Nehâî¹²³ ile Ebû Hanîfe sohbetinde sandım. (Y95, s.356-357)

¹²¹ Bu not, Birinci Dünya Savaşı'nda Hicaz Cephesi tarihi açısından önemlidir. Çelebi'nin ileyideki notlarından, Dervîş Kadir'in mecmâası ve Ahmed Remzi Dede'nin *Divanı*'ndaki (s.45-46) bazı kayıtlardan anlaşıldığına göre Veled Çelebi, bahse konu olan hususları görüşmek üzere, adı geçen zâtların da refâkatîyle Konya'ya ve İstanbul'a gelmiş ve Sultan Reşad ile görüşmelerde bulunmuştur. Dervîş Kadir, bu seyahatle ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: "7 Mayıs 333 (7.5.1917) tarihinde Çelebi Efendimiz Hazretleri'nin yanında olarak Şâm-ı Şerîf'ten Der-sââdet'e hareket edildi. Dokuz gün izinle Edirne'ye gittim. 13 Haziran 333 (13.6.1917) tarihinde Edirne'den hareketle Der-sââdet'e geldim." (*Mecmâa*, s.46)

¹²² 12 Receb 1335 ile 21 Nisan 1333 tarihleri birbirile uyumlu değildir; zira birincisinin karşılığı 4.5.1917, ikincisinin karşılığı 21.4.1917'dir.

¹²³ İbrahim en-Nehâî (668 - 715), Kûfeli olup tâbiûn dönemi hadis ve fıkih âlimlerindendir. İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin zamanında esasları belirlenen ve onun öğrencilerinin temele oturttuğu içtihatta akılçılığı esas alan ve rey ehli olarak bilinen Irak Ekolü'nün kurucusudur. (DİA, XXXII, 535-538.)

(İSTANBUL SEYAHATİ)

Bugün İslâhiye'de İstasyon civarındaki tepe kenarında zuhûr eden âsâr-ı kadîmeden bir küçük mabed binasının galiba ikinci katının mozayikle işlenmiş zemin tavanını seyrettim. Etrâfi nukûş-ı hutûtiyye ve vasatı saçlı bir insan başı olup etrafı(ndaki) dalga, güneş şu'âını temsil eyler(miş). Bu mozaikler tavla zarı murabba'ında ve daha ufak renkli taşlardan işlenmiş idi. Taşların çıkmışlarından bir miktar nümûne aldım.

Sonra tünelerden geçmeye başladık. Birinci tünel, tam üç dakika uzundur. İkinci ve üçüncü yarımsar dakika kadar, dördüncü on üç dakikadır. Ba'dehû bu gece dekovil hattıyla açık vagonlarda müthîş Gâvur Dağı'ni geçtik. Birkaç minâre boyu uçurumlar bizi derin derin düşündürdü. Sonra dekovilden indik. Bir küçük istasyonda kırk kişilik denilen at-eşek vagonuna ırkâb edildik. Sabahı orada sabahlayıp ma'mûreye geldik. Bu muhtelîf ve mütevâfit bînitlerle seyahat, hayatı insanı başka bir yolda mahfûz etmekden hâlî kalmıyor. Kelebek İstasyonu'ndan Karapınar'a geldik.

Yolumuz gayet cesîm bir dağ [Toros Dağı] kenarı olduğu cihetle muttasıl tünelere girdik, çıktıktı. Tünelерden bazıı on beş dakika mesafe çekiyordu. Ekserisi bir yarık ile diğerinden munfasıl idi. Yani birbirine adeta mülâsık olup birinden hemen diğerine giriliyordu. Tünelerin üstü, âsumâna ser çekmiş dağ, altı birkaç minâre boyu dere idi. Dağ, kâmilén çam ormanıyla müzeyyen olup pek heybetli, pek dil-firîb idi. Ortadan dere akıyordu. Bu yollar, kâmilén fabrikalarla ve kumpanya askerî miyânisiyle mâlî olup halk dahi bunlardan ibârettir.¹²⁴ (Y95, s.357)

Şam'dan avdetimde Huzûr-ı Pîr'de âyîn-i cem' akabînde kırâat olunan gülbang-i şerîf:

Sûfiyânîm âmede der kûy-i tu
 Sey' lillâh ez cemâl-i rûy-i tu
 Hân bi-dih çîzî be dervîşân-ı hîş
 Ey heme lutf u kerâmet hûy-i tu

¹²⁴ Bu paragrafta tarih yoktur. Ancak nakledilen seyahatin, bir önceki notta zikredilen tarihi müteakip günlerde gerçekleştiği ve İstanbul'da son bulduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Ahmed Remzi Dede'nin *Divanı*'ndaki (s.45-46) "Çelebi Efendi Hazretleriyle Halep'ten -Konya'ya gelirken şîmendîferde Karaman'a takarrüb esnasında" bağılı bir manzûmenin sonunda 12 Mayıs 1333 (1917) tarihi vardır.

Dest big'şâ cânib-i zenbîl-i mâ
 Âferîn ber dest ü ber bâzû-yi tu¹²⁵

Vakt-i şerîf ... ilh. Kudûm-i reşâdet-penâhî müteyemmin ola. İ'lâ-yi kelimetullâh için edâ eyledikleri cihâd-ı ekberin sûrî ve ma'nevî mükâfâtını Allah, erenler ihsân-ı füyûz ve irşâdât-ı kudsîyyelerini nice seneler, hâssaten sâdât-ı Mevleviyeye ve âmmeten bi'l-cümle müslimîne erzân ü firâvân eyleye. Dem-i Hazret-i Mevlânâ, sîrr-i enbiyâ vü evlîyâ hû diyelim hû. (Y95, s.358)

(27.5.1917): 5 Şa'bân 1335 / 27 Mayıs 1333

Bugün Yıldız Sarây-ı Hümâyûnunda Huzûr-ı Pâdişâhîye [Sultan Reşâd Hazretleri'nin] kabul buyuruldum. İki saat kadar teşerrüf esnâsında envâ-i taltîfât-ı şehînsâh-ı a'zamîye nâ'il oldum. (Y95, s.358)

Dolmabahçe Sarayı'nın dâhilinden Camlı Köşk'e gidecek yolun her iki taraflarında tarihî resimler var. Ez an cümle Süleyman Paşa Hazretleri'nin sal ile Rumeli'ye geçiklerinin resmi var. İçlerinde bir de Mevlevî dedesi var. Bu zâtın eşhâs-ı ma'lûmeden olması muhtemel(dir). Eslâfin yalalarına giderken veya derya seferi ederken kayak veya gemilerine bir Mevlevî dervîşi bindirmeleri (âdetini aksettiriyor) olsa gerektir. Bir merkeb-i bahrîde Mevlevî olursa batmazmış. Hakikaten bir Mevlevînin gark olduğunu işitmedim. Bu itikâd İstanbul'da şâyi'dır. (Y95, s.359)

(6.6.1917): 16 Şa'bân 1335 Perşembe / 6 Haziran 1333

Seyh Abdülbâkî Dede¹²⁶, örme altın kamçısı ve belleri sikke resminden bir narçıl tesbih ihdâ buyurmuştur. (Y95, s.359)

(8.6.1917): 17 Şa'bân 1335 Cuma / 8 Haziran 1333

Bugün Veliahd Vahideddin Efendimiz Hazretleriyle teşerrüf eyledim. Yanında Şeyh Abdülbâkî Dede vardi. Buyurdular ki "Babam, Şeyh Abdülbâkî Dede Efendi'nin dervîşi idi. Vâlidem de Şeyh Kudretullah Efendi'nin

¹²⁵ Mevlâna'nın bir gazeline ait beyitlerdir. Bkz. *Divan-i Kebir*, Gz.no: 2230; trc.IV, 255. Çeviriisi: "Senin mahallene gelmiş süfîleriz; Allah için yüzünün güzelliğinden bir ihsanda bulun (bizlere). Ey huyu, hep lütuf ve cömertlik olan! Haydi yoksullarına bir şey ver. Eline, koluna sağlık! Elini aç, (uzat) sepetimize doğru."

¹²⁶ Yenikapı Mevlevîhanesi son şeyhi Abdülbâkî Dede (ö.1935) için bu kitabın giriş bölümünde bilgi verilmiştir.

câriyelerinden idi.¹²⁷ Sultan Mecid'in vâlidesi, vâlidemi alıp oğlu Sultan Mecid'e hediye eylemiştir.”¹²⁸ (Y95, s.359)

(14.6.1917): 23 Şa'bân 1335 Perşembe / 14 Haziran 1333

Bugün Boğaziçi'nde, İncirköyü'nde umum fukarâ-yı Mevlevîyye'nin babası, hâmisi, efendisi Sâhib Beyefendi merhûmun yalısına¹²⁹, Şeyh Bâkî Efendi ile beraber, Sadrazam Talat Paşa, Başmâbeyinci Tevfik Efendi, Mâbeyin Başkâtibi Ali Fuad Beyefendi, Yağcı Şeffik Bey ve sâir ricâl-i devlet ve eşrâf-ı memleketle misâfir olduk. Akşam taâmi ettik. Ba'de'l-ışâ damadları ve Darülfünûn'da talebem Mehmed Sa'dî Bey'in zifâfında hazır bulunduk. Sabahleyin Osman Beyefendi, Bâhis Bey'in en kıymetli teşbîhi olan Fethipaşa ağacından mamûl tesbihî ihdâ eyledi.¹³⁰ (Y95, s.360)

(17.6.1917): Bugün zât-ı muallâ-yı hilâfet-penâhî [Sultan Reşâd Efendimiz] Malta Köşkü'nde, nâm-ı dervîşâneme bir ziyâfet tertîb buyurdu. “Kendi havâss-ı asdîkâm ile hususî bir âlem yapmak arzu edip bu yolda tertîb eyledim” buyurdular. Enderûn efendilerinden saz takımı, fasillar kaldılar. Âyîn-î şerîf okunup semâ eyledik. Müstağrak-ı neşât olduk.

Ayrıca yine huzûr-ı hümâyûnlarına dâhil olup vedâ eyledim. “Î'lân-ı harbden beri ancak bugün neşât u inbisât yüzü gördüm” buyurdular.¹³¹ (Y95, s.360)

¹²⁷ Altta Veled Çelebi'nin şu notu vardır: “Yenikapı Mevlevîhanesi meşâyihinden ve şimdiki Bâki Dede'nin dedesininbabasıdır.” Meşhur müsikişinas Abdülbaki Nâṣır Dede (ö.1821), III.Selim ve II.Mahmud dönemlerinde yaşamış ve sarayla da iyi ilişkiler içinde olmuştur. Galata Mevlevîhanesi şeyhi Kudretullah Dede (ö.1871) aynı Mevlevîhanenin son postnişinlerinden Atâullah Efendi'ninbabasıdır. (Bkz. Küçük, *Mevlevîğin Son Yüzyılı*, s.91, 113.)

¹²⁸ Son Osmanlı padişahı M.Vahideddin'in (1861-1926) annesi, Gülistü Kadınefendi'dir. Bkz. DİA, XXVIII, 422.

¹²⁹ 1909 yılı içerisinde kısa bir dönem şeyhülislamlık makamında bulunan Mehmed Sâhib Molla Efendi (öL.1910)'dır. İhtifalci Mehmed Ziyâ Bey'in verdiği bilgiye göre Beşiktaş Mevlevî şeyhi Hasan Nazif Dede'ye, onun vefatından sonra da Yenikapı Mevlevî şeyhi Osman Salâhaddin Dede'ye intisap etmiştir. Bkz. Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevîhanesi*, s.190. İncirköyü, Beykoz'da Gümüşsuyu ile Paşabahçe arasında bir mahalledir.

¹³⁰ F.Nâfîz Bey'in notu: “Yani dış kirazı.”

¹³¹ Dervîş Kadir, bundan sonra şu tarihleri vermektedir: “29 Haziran 333 (29.6.1917) tarihinde Der-sââdet'ten hareketle Konya'ya geldik. 12 Teşrîn-i evvel 333 (12.10.1917) tarihinde Konya'dan hareketle 21 Teşrîn-i evvel 333 (21.10.1917) tarihinde Şâm-ı Şerîf'e geldik. 27 Teşrîn-i evvel 333 (27.10.1917) tarihinde Şâm-ı Şerîf'ten hareketle 29 Teşrîn-i evvel 333 (29.10.1917) tarihinde yevm-i Pazar ertesi günü Zahle'de Mevlevî Taburu'na gittim.” (Mecmûa, s.46-47) Dördüncü Ordu Erkân-ı Harbiye Reisi Fuad Paşa, 11 Eylül 1333 tarihinde Çelebi'nin Şam'a dönmesi için Konya'ya telgraf çektiğine göre, bu seyahatin epeyce uzamış olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Köstükli, *Vatan Şavunmasında Mevlevîhaneler*, s.103-104.

(3.8.1917): Hazret-i Âteşbâz-ı Veli türbedârı İstanbullu Yakûb Dede¹³²-ki Yenikapı Mevlevîhanesi çilekeşlerindendir nakletti ki “Sultan Hamîd ve Sultan Murâd, evvelce Kasîmpâşa Mevlevîhanesi şeyhi Şems Efendi’den¹³³ arakîyye-pûş olmuşlar. Sultan Hamîd, sonra Yenikapı şeyhi Osman Efendi’den sikke giymiştir.¹³⁴ (Y95, s.361)

(1.9.1917): Âriz olan göz ağrısı üzerine:

Çok mu mu'âteb eyler isem kendi kendimi
Bî-çârelîk deminde unutdum efendimi

Yâ Şâh-ı enbiyâ sen unutmazsin âşikin
Tîmâr kl bu tîre dil-i müstemendimi

Îrfânımın yegâne tesellâsı gözlerim
Âzürde oldu def ‘ et efendim gezendimi

Dûr eyledi mütâlaadan bu maraz beni
Yek-ser mu'attal eyledi tab'-ı bülendimi

Şîrin kelâmına mütehassir kîlär beni
Kaldır kerâmetinle benim çeşm-bendimi

Lâzımsa mâ-sivâya nigâh eylemem fakat
Terk etmek istemem kütüb-i bî-menendimi

¹³² Yakub Dede hakkında bkz. Uzluk, “Mevlevî Hilâfetnameleri”, s.385.

¹³³ “Şemseddin Efendi, urafâ-yı Mevlevîyyeden imiş. Hemdem Çelebi dest-ihattıyla (muharrer) mecmûâda üstâdâne beyitleri görülür. Hemdem Çelebi (kendisini) çok severmiş; can çiger sohbet ederlermiş. Bu aile, kendilerini Ulu Ârif Çelebi evlâdından bilirler. Fakat ellişerinde silsilenâmeleri kalmamış. Aslen Erzincan Mevlevî şeyhiğinden gelmişler. Ulu Ârif Çelebi Efendimiz, seyahatlerinde Erzincan'da teehhûl edip evlâdi kalmış imîs.” VÇ

¹³⁴ III. Selim'den itibaren Osmanlı padişahları ve şehzadeleri arasında Mevlevîlige özel bir ilgi duyulmuştur. Sultan Selim ve Sultan Reşad'ın Mevlevîlige müntesip olduğu bilinir. Mevlevî çevrelerine göre Sultan Mecid de bu tarikate müntesiptir. II. Mahmud'un Mevlevî ve Nakşîlerle; Sultan Aziz'in de Mevlevîlerle yakın ilişkisi vardır. Sultan V. Murad, Çırağan'da mecbûri ikamette iken annesinin vefatı üzerine oğlu Şehzade Salâhaddin Efendi ile uzun uzun Mesnevî okumuştur. Oğluna bu ismi, Yenikapı şeyhi Osman Salâhaddin Efendi'nin hatırına verdiği söylenir. Osman Salâhaddin Dede ile sıkça görüşen, Nakşî ve Şazelî tarikatlarıyla de irtibati olan Sultan Hamid'in Mevlevîlikle ilgisi konusunda, İngiliz diplomat Charles Eliot'un da 1898 tarihli bir notu vardır. (Duru, *Mevlevîname*, s.251) Sezai Küçük'ün tespitine göre, Sultan Mahmud tarafından sevilen ve sarayda icra edilen küme fasılalarına katılan Mehmed Şemseddin Dede ve Kasîmpâşa Mevlevîhanesi'ni, II. Mahmud gibi Abdülmecid de koruyup gözetmiştir. Bkz. Küçük, Mevlevîliğin Son Yüzyılı, s.344, 354, 356, 359, 361, 363; Gölpinarlı, Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik, s.244 vd.; Duru, *Mevlevîname*, s.297, 298, 584.

Elden gelir mi doğrusu kendi rızâm ile
Terk eylemek taavvüd-i pencâh u endimi

Besdir bana visâl-i ulûm u ma’ârifim
Almam nigâh-ı rağbetime kûy u kendimi

Bülbül gibi şakır iken etdi beni hamûş
Açmaz bıçaklar ol dehen-i giryehandimi

Kurtar bu hasta âşıkı yâ eyyühe’r-Resûl
Mesrûr kıl fuâd-i meâlî-pesendimi

Mevkûf-i hîdmet eleyeyim nazm u nesrimi
Uğrunda selsebîl edeyim şîr ü kandimi

Mânend-i dür nisâr edeyim şanlı ravzana
Reşk-âver-i hazâ’in-i Şeyh-i Hocendimi¹³⁵

Sayd etmeye gazâl-i tehâyâ-yı sad-hezâr
Bu vâdî-i mukaddese sürdürüm semendimi

1 Eylül 1333 (Y95, s.271)¹³⁶

(19.4.1918): Hicrî: 8 Receb 1336, Rûmî: 19 Nisan 1334, Mîlâdî:
Dün gece leyle-i regâib münâsebetiyle âyinden evvel, âtîdeki kudemâ-yı
muhibbânimizâ destâr-ı şerîf iksâ edilmişdir:

- 1.A'yândan İbrâhim Bey: Şeyhüllâm Sâhib Beyzâde.
- 2.Nâzım Paşa: Selânik Vâli-i sâbiki.¹³⁷
- 3.Hâfız Feyzî Bey: Hazîne-i Hâssa nâziri.
- 4.Muhyiddin Bey: Harbiye Nezâreti rüesâsından.
- 5.Mehmed Ziyâ Bey: Maârif Nezâreti rüesâsından.

¹³⁵ Kenarda, başka biri tarafından yazılmış “Mâverâünnehr’de kâin Hocendî Hâce Kemâleddîn-i Mevlîvîdir” notu bulunmaktadır. XIV.yüzyılın büyük mutasavvîf şairlerinden, bir müddet Tebriz’de de kalmış olan Kemâl-i Hocendî’nin (ö.1400) Mevlîvî olduğuna dair bir bilgimiz yoktur.

¹³⁶ Aynı mecmâunun 333.sayfasında yer alan “Hüküm-i Kader” başlıklı yazının sonunda 12 Eylül 1333 tarihi vardır.

¹³⁷ Konuya ilgili olarak bkz. İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, II, 1146.

6.Mehmed Efendi: Fatih'te *Mesnevi*' okutur, Mesnevîhanzâde Mesnevîhan.

7.Reşad Bey: Şûrâ-yı Devlet a'zâsından Keçecizâde Fuad Paşa hafîdi.

Yenikapı Mevlevîhânesi'nde huzûrda iksâ olunmuştur. Ya'ni abd-i âciz Veled Çelebi, Makâm-ı Mu'allâ-yı Mevlânâ'da post-nişân iken İstanbul'a geldiğinde işbu güzidegân-ı muhibbâna destâr-ı şerîf iksâ eylemiştir. (Y96, s.187)

(2.6.1919): (Veled Çelebi'nin hattıyla) "Târîh-i infisâlim 3 Ramazan 1337 ve 2 Haziran (1)335, müddet-i hilâfetim 9, nisf-ı nezr-i Mevlevî.¹³⁸ (Y95, s.285)¹³⁹

¹³⁸ Aynı mecmâann 524. sayfasında Şeyhülislam Vekili Abdullah Efendi'nin 3 Ramazan 1337 tarihli yazısının süreti vardır.

¹³⁹ Veled Çelebi, matbu hâtrâtında (s.71-72) hayatının bu dönemini şöyle özetlemektedir: "Umûmi Harp sona erdi. Bu zaman İttihat ve Terakkî Partisi dağıtılmış bir vaziyette olup Hürriyet-İtilâf Fırkası hâkim bulunuyordu. Beni de 1919 senesinde celebilikten ayırdılar. Konya'dan İstanbul'a geldim. Bu zaman Şeyhülislâm, Sabri Efendi idi. Boşta kalmıştım. Vahideddin beni Şûrâ-yı Devlet'e aza yaptı. Fakat bu vazifeyi kabul etmem istemiyordum. O devrin birçok siyaset ve fikir adamları tevkif ediliyorlardı; beni de bir korku aldı. Erenköy'ündeki evime çekildim. Bir gün bize Sâmîh Rıfat Bey uğrayarak Anadoluya kaçacağımı söyledi; ve nihayet gitti. Anadoluda millî mücadele başlamış; Mustafa Kemal Paşa Ankara'da millî bir hükümet kurmuştu. Üç gün memuriyetimden mezuniyet aldım. Bu esnada İstanbul'dan Antalya yoluya Anadoluya kaçmaya karar verdim. Bir İtalyan vapuruna binerek Antalya'ya 1921 senesinde geldim. Buradan Hamdullah Suphi Bey'e bir telgraf çektim. Sâmîh Rıfat şu kitayı söylemiş: "Duydum Antalya'ya gelmiş Çelebi / Onu gurbette süründürmeyeiniz / Ana yurdundan edip âvâre / Mevlevîdir diye döndürmeyeiniz." Ankara'dan müsaade geldi. Doğruca kara yoluya Ankara'ya gelerek Ankara Mevlevîhânesi'ne misafir oldum. Maârif Vekâleti beni Ankara Lisesi'ne Fârisî muallimi tayin etti. Param yoktu. O sırada Mustafa Kemal Paşa Ankara'da bulunan ilim ve fikir adamlarına altışar yüz lira dağıtti. Bu paradan eksiklerimi tamamladım. Bundan sonra da Ziya Gökalp ile beraber Telif ve Terceme'ye aza oldum. Bir zaman Dil İnkılâbıyla meşgûl olduk. İkinci devrede Kastamonu mebusu seçildim. Daha sonra Yozgat'tan mebus seçilerek 16 yıl Büyük Millet Meclisi'nde âzâlik ettim. Şimdi de Türk Dili Kurumu'nda dil işleriyle meşgûlüm. İşte hayatımın en canlı ve özlü olan hadiseleri bundan ibarettir."

Feridun Nâfir Uzluk'un Selçuklu Araştırmaları Merkezi'nde 1527 numarayla kayıtlı *Son Asır Türk Şairleri*'nın 1676. sayfasına düştüğü notta Ankara'ya gelişyle ilgili daha ayrıntılı bilgi vardır. Buna göre Çelebi, Padişâh Vahideddin'den Rodos'ta dînleneceğim diye izin alarak Antalya'ya gelmiş, buradan Ankara'ya geçmek istemiştir. Reff Cavad'ın sorumluluğunda ve Pehlivân Kadri'nin yönetiminde çikarılan *Alemdar* Gazetesi'nde makale yazdığını ıleri süren Ankara Emniyeti, Çelebi'yi içeri sokmamıştır. Mezkûr kitabı bu münasebetle yazılmıştır. Uzluk, bir başka yerde hadiseyi şöyle anlatıyor: "Millî Savaş yıllarda İstanbul'dan gelenler hakkında uzun sorup soruşturmalar yapılır, ancak odanın sonra içeriye alınması. Veled Çelebi de Antalya'ya gelince Hükümet Merkezinden sorulmuş, fakat cevap tezce gelmemiştir; bunu haber alan Çelebi'nin eski kaleml, fikir arkadaşı, edip Sâmîh Rıfat Bey (bu) kitabı yazarak Devlet ulularına sunmuştur. (...) Dörtlüyü okyanat Ataturk pek beğenmiş, izin müsadesini telgrafla bildirmiştir." Bkz. Uzluk, "M. Bahâeddin Veled Çelebi İzbudak", *Bütün Yönlerle Erzurum*, s.200. Diğer hususlar için bu çalışmanın giriş bölümünde bilgi verilmiştir.

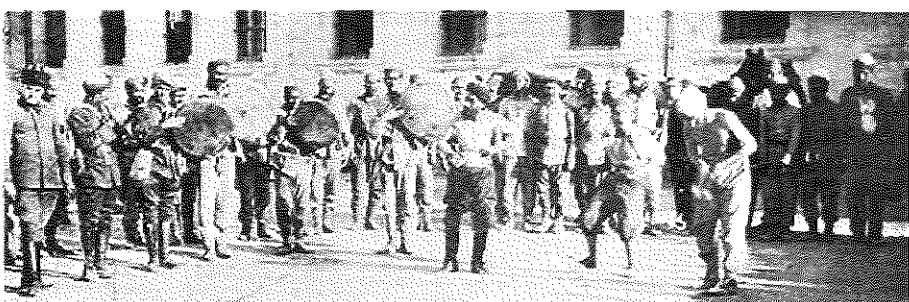
HARP MECMUASI'NDAN FOTOĞRAFLAR

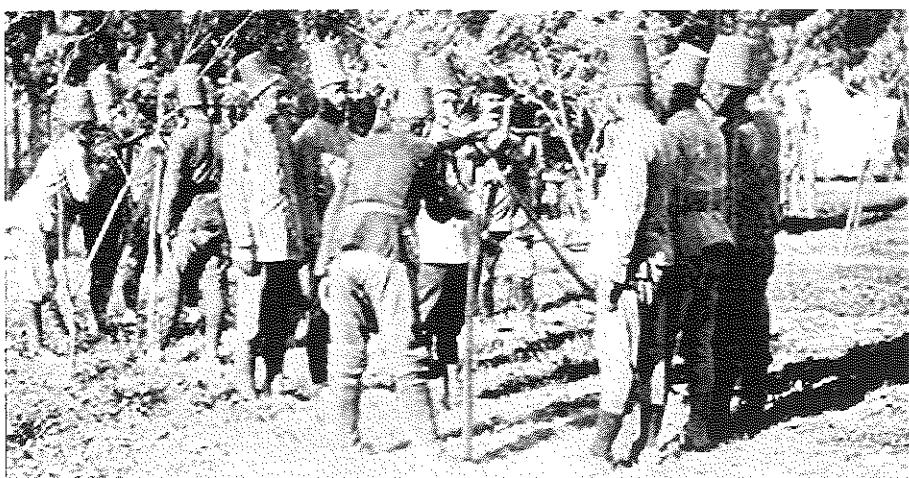
Fotoğraf 27. Mevlevî Taburu'na bağlı Kâdirî Bölüüğü, sefere çıkmadan evvel. (V,75)

Fotoğraf 28. Kâdirî Bölüüğü cepheye giderken. (XIX,294)

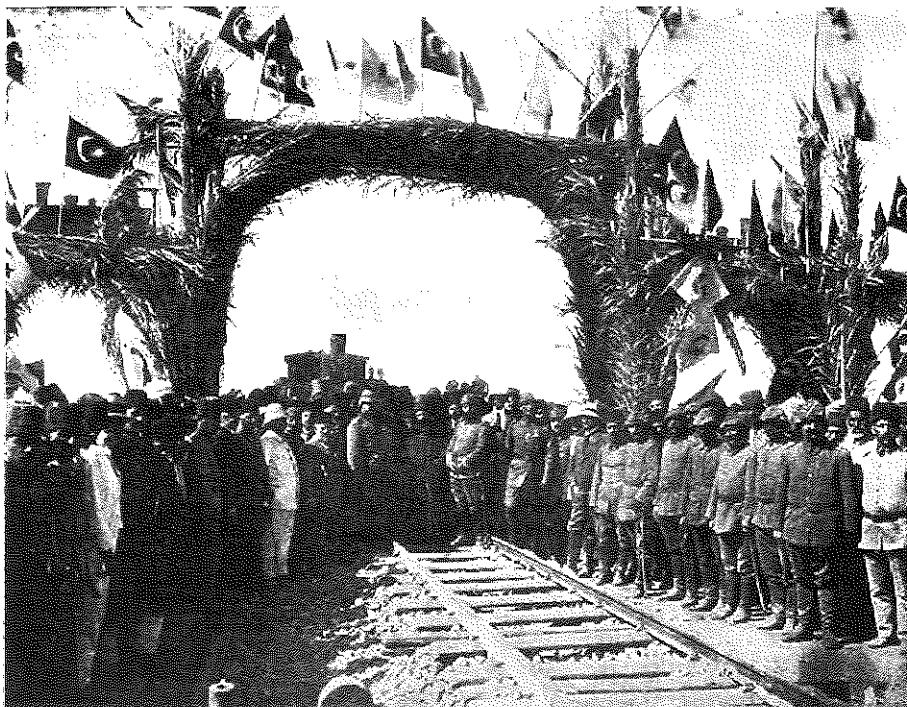
Fotoğraf 29. Mevlevî Taburu içinde yer alan Rufâî Birliği, askerî talimden sonra tarikat âyini yaparken. (IX,133)

Fotoğraf 30. Mevlevî Taburu erleri nişan taliminde. (X,148)

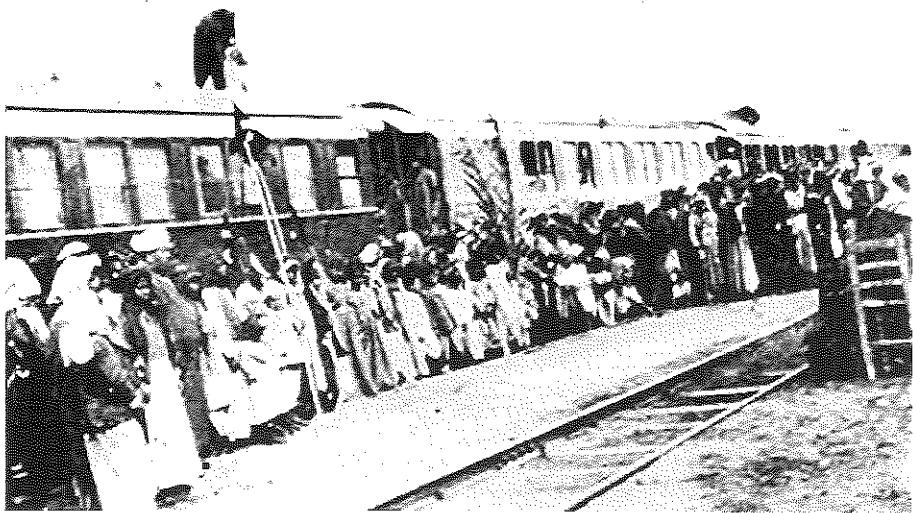
Fotoğraf 31. Sina Çölü'ndeki seyyar hastanelerden biri. (XI, 167)

Fotoğraf 32. Bi'rü's-seb'a giden demiryolu hattının açılış merasimi. (III,39)

Fotoğraf 33. Mart 1916'da Başkomutan Vekili Enver Paşa ve Dördüncü Ordu erkânının Medîne-i Münevvere ziyareti. (Yakın plânda Mevlevî kıyafetiyle Veled Çelebi.) (VII, 100)

Fotoğraf 34. Medine kafilesi yolda, bir beldeden ileri gelenleriyle sohbet esnasında. (VII,101)

Fotoğraf 35. Sultan Reşad'ın cenaze merasimine katılan Mevleviler. (XXVII,420)

